

ΣΟΦΙΑ ΤΑΚΑΟΓΛΟΥ

ΠΕ80

ΠΡΟΤΥΠΟ ΓΕΛ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

1. Εισαγωγή

Ποιο είναι το αντικείμενο της Οικονομικής Επιστήμης;

Απάντηση: Αντικείμενο της Οικονομικής Επιστήμης είναι η μελέτη των **οικονομικών προβλημάτων** μιας κοινωνίας. Υπάρχουν πολλά τέτοια προβλήματα, και **με διαφορετικό περιεχόμενο**, μπορούν όμως να χωριστούν σε τέσσερις κατηγορίες οι οποίες εκφράζονται με τα εξής ερωτήματα:

α. Ποια προϊόντα και σε ποιες ποσότητες παράγονται από την οικονομία;

β. Πώς, με ποια τεχνολογία, παράγονται τα προϊόντα;

γ. Πώς διανέμονται τα προϊόντα, δηλαδή ο πλούτος που παράγεται, στα μέλη της κοινωνίας;

δ. Πώς θα αναπτυχθεί η οικονομία μακροπρόθεσμα;

2. Η Οικονομία του Ροβινσώνα Κρούσου

1. Πώς εμφανίζονται τα βασικά οικονομικά ερωτήματα στην οικονομία του Ροβινσώνα Κρούσου;

Απάντηση:

- Το **πρώτο ερώτημα**, σχετικά με το **ποια** προϊόντα και **σε ποιες ποσότητες θα παραχθούν**, αφορά την επιλογή των αγαθών που ο Κρούσος πρέπει να εξασφαλίσει ώστε να καλύψει βασικές ανάγκες: τροφή, ένδυση, στέγαση κτλ. Συνεπώς, πρέπει να επιλέξει αν, με τα μέσα που διαθέτει η οικονομία του, θα ψαρέψει, θα κυνηγήσει, θα συλλέξει καρπούς ή θα κατασκευάσει μια καλύβα.
- Το **δεύτερο πρόβλημα** που αντιμετωπίζει είναι να αποφασίσει τον **τρόπο παραγωγής** τον οποίο θα ακολουθήσει. Αν, για παράδειγμα, επιλέξει να φτιάξει μια καλύβα, πρέπει να αποφασίσει τι υλικά θα χρησιμοποιήσει, πώς θα τα συνδυάσει, αν θα χρησιμοποιήσει εργαλεία κτλ. Αναφέρεται, ουσιαστικά, στην επιλογή **τεχνολογίας** παραγωγής.
- Το **τρίτο πρόβλημα**, αυτό της **διανομής** των προϊόντων, δεν απασχολεί τον Κρούσο, μιας και ό,τι παράγει ανήκει στον ίδιο. Αν υπήρχε ένα τουλάχιστον άτομο ακόμη, τότε θα αντιμετώπιζαν το πρόβλημα του πώς διανέμουν τα αγαθά μεταξύ τους.
- Το **τέταρτο πρόβλημα**, αυτό της οικονομικής **ανάπτυξης**, αφορά τις ενέργειες στις οποίες πρέπει να προβεί προκειμένου να αυξήσει μακροπρόθεσμα την ποσότητα των παραγόμενων προϊόντων. Πρέπει, για παράδειγμα, να αποφασίσει αν θα φτιάξει δίχτυ ή καλάμι για το ψάρεμα, παγίδες για τα ζώα ή διάφορα εργαλεία, δηλαδή αγαθά που θα τον βοηθήσουν στο μέλλον να παράγει. Αναφέρεται, ουσιαστικά, στη δημιουργία **κεφαλαίου** και **τεχνολογίας**.

2. Ποια η βασική διαφορά της οικονομίας του Ροβινσώνα Κρούσου από τις σύγχρονες οικονομίες;

Απάντηση: Η απλή οικονομία του ενός ατόμου έχει την ιδιαιτερότητα ότι όλες οι αποφάσεις λαμβάνονται από το ίδιο άτομο. Αντίθετα, στις σύγχρονες οικονομίες, εκατομμύρια άτομα παίρνουν **ταυτόχρονα**, αλλά **χωριστά** τις δικές τους αποφάσεις και τα αποτελέσματα των αποφάσεων αυτών προκύπτουν μέσω πολύπλοκων μηχανισμών.

3. Οι ανάγκες

1. Ποιες ανάγκες ονομάζονται οικονομικές;

Απάντηση: Οικονομικές είναι οι ανάγκες για την ικανοποίηση των οποίων απαιτούνται **οικονομικά αγαθά**. Αγαθά, δηλαδή, που είναι αποτέλεσμα παραγωγικής διαδικασίας και είναι αντικείμενο αγοραπωλησίας.

2. Να περιγράψετε τις ιδιότητες των οικονομικών αναγκών.

Απάντηση: Οι ιδιότητες των αναγκών είναι οι εξής:

α. Εξέλιξη: Αφορά τη δημιουργία **νέων αγαθών** που χρησιμοποιούνται για την ικανοποίηση της ίδιας ανάγκης. Για παράδειγμα, ο άνθρωπος αρχικά ικανοποιούσε με ζώα την ανάγκη για μετακίνηση, αργότερα με άμαξες και σήμερα με αυτοκίνητα, αεροπλάνα, πλοία κτλ.

β. Πολλαπλασιασμός: Αφορά τη δημιουργία νέων αναγκών που πριν δεν υπήρχαν. Για παράδειγμα, πριν από λίγα χρόνια ο Έλληνας καταναλωτής δεν είχε ανάγκη για τηλεόραση, ενώ σήμερα σχεδόν όλα τα σπίτια έχουν περισσότερες από μία.

γ. Κορεσμός (satiety):

- Οι ανάγκες ως σύνολο είναι απεριόριστες ή ακόρεστες δηλαδή δεν ικανοποιούνται πλήρως ποτέ. Καθεμιά ανάγκη όμως ξεχωριστά, μετά την κατανάλωση κάποιων μονάδων ενός συγκεκριμένου αγαθού, φτάνει σε πλήρη ικανοποίηση ή κορεσμό.
- Ο κορεσμός είναι προσωρινός, δηλαδή η ανάγκη επανεμφανίζεται ύστερα από ένα χρονικό διάστημα. Παράδειγμα, ένα διψασμένο άτομο μετά την κατανάλωση ορισμένης ποσότητας νερού, παύει να διψά, αφού η ανάγκη παύει για ένα διάστημα να υπάρχει.
- Η ταχύτητα με την οποία επέρχεται ο κορεσμός είναι θέμα υποκειμενικό, δηλαδή διαφέρει από άτομο σε άτομο. Παράδειγμα, η ανάγκη για τροφή ή αυτοκίνητα ικανοποιείται με διαφορετικές ποσότητες για κάθε άτομο.

3. Ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που συντελούν στην εξέλιξη και τον πολλαπλασιασμό των αναγκών;

Απάντηση: Βασικοί λόγοι που συντελούν στον πολλαπλασιασμό και την εξέλιξη των αναγκών είναι οι εξής:

- α. Η τεχνολογία.** Αποτέλεσμα της τεχνολογικής προόδου είναι η συνεχής ανακάλυψη νέων προϊόντων. Τα νέα προϊόντα είτε καλύπτουν με πιο ικανοποιητικό τρόπο τις ήδη υπάρχουσες ανάγκες, δηλαδή τις εξελίσσουν, όπως π.χ. η ηλεκτρονική φωτογραφική μηχανή, είτε δημιουργούν νέες ανάγκες, δηλαδή τις πολλαπλασιάζουν, όπως π.χ. ο ηλεκτρονικός υπολογιστής όταν πρωτοεμφανίστηκε.
- β. Η μίμηση.** Η έμφυτη τάση των ανθρώπων να αντιγράφουν τους άλλους συντελεί στην εξέλιξη και τον πολλαπλασιασμό των αναγκών. Για παράδειγμα, η ανταλλαγή δώρων στις 14 Φεβρουαρίου είναι μίμηση εθίμου άλλης χώρας.
- γ. Η συνήθεια.** Η τάση των ανθρώπων να ζητούν επανάληψη της απόλαυσης που προκύπτει από την κατανάλωση ενός αγαθού, οδηγεί τελικά στην ανάγκη για το αγαθό αυτό. Οι άνθρωποι συνηθίζουν εύκολα σε νέα προϊόντα, όταν τα χρησιμοποιήσουν αρκετές φορές. Ακούμε συχνά την έκφραση «το συνήθισα και μου έγινε ανάγκη». Για παράδειγμα, η επιβλαβής συνήθεια του καπνίσματος.
- δ. Η διαφήμιση.** Η ψυχολογική επίδραση που ασκεί η διαφήμιση δημιουργεί επιθυμία για την απόκτηση αγαθών. Η ανάπτυξη των μέσων μαζικής επικοινωνίας, και κυρίως όσων διαθέτουν τη δύναμη της εικόνας και του ήχου, όπως η τηλεόραση και το διαδίκτυο, έδωσαν τη δυνατότητα στη διαφήμιση να πλησιάσει τον καταναλωτή, ανεξαρτήτως ηλικίας, και να επιβάλλει νέα προϊόντα, εξελίσσοντας ή πολλαπλασιάζοντας τις ανάγκες.

4. Προϊόντα ή Οικονομικά Αγαθά

1. Ποια αγαθά είναι ελεύθερα και ποια οικονομικά;

Απάντηση: Αγαθά είναι τα μέσα με τα οποία ικανοποιούμε τις ανάγκες μας. Τα αγαθά μπορεί να είναι ελεύθερα ή οικονομικά.

Ελεύθερα (free goods) είναι τα αγαθά που:

- 1. Βρίσκονται σε απεριόριστες ποσότητες στη φύση.
 - 2. Δεν αποτελούν αντικείμενο μελέτης της Οικονομικής Επιστήμης.
- Για παράδειγμα, το φως, η θερμότητα του ήλιου, το νερό της θάλασσας.

Οικονομικά (economic goods) είναι τα αγαθά που:

- 1. Ονομάζονται και προϊόντα, επειδή τα παράγουμε, ή εμπορεύματα, επειδή αποτελούν αντικείμενο αγοραπωλησίας.
- 2. Είναι αποτέλεσμα παραγωγικής προσπάθειας του ανθρώπου.
- 3. Έχουν το βασικό χαρακτηριστικό ότι βρίσκονται σε περιορισμένες ποσότητες σε σχέση με τις ανάγκες που ικανοποιούν.
- 4. Είναι αντικείμενο μελέτης της Οικονομικής Επιστήμης.

Για παράδειγμα, το φως της λάμπας, η θερμότητα του καλοριφέρ, το νερό της βρύσης.

2. Να περιγράψετε τις κατηγορίες στις οποίες διακρίνονται τα οικονομικά αγαθά.

Απάντηση: Θέτοντας διαφορετικά κριτήρια, τα οικονομικά αγαθά κατατάσσονται σε διαφορετικές κατηγορίες.

α. υλικά (goods) και άυλα, ή αλλιώς υπηρεσίες (services).

Τα υλικά αγαθά μπορούν να έχουν διάφορες μορφές όπως τα τρόφιμα και τα ρούχα. Άυλα ή υπηρεσίες είναι π.χ. οι υπηρεσίες ενός γιατρού, ένα μουσικό κομμάτι ή μια διάλεξη. Στα άυλα αγαθά περιλαμβάνονται και διάφορες καταστάσεις ή μορφές ενέργειας, όπως η θερμότητα το χειμώνα, το φως το βράδυ.

β. διαρκή (durable) και καταναλωτά (consumable) αγαθά.

Διαρκή είναι εκείνα τα αγαθά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν πολλές φορές για τον ίδιο σκοπό, χωρίς να μεταβληθεί η φυσική τους υπόσταση. Π.χ. έπιπλα, ρούχα, αυτοκίνητα κτλ. Καταναλωτά είναι εκείνα τα αγαθά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο μια φορά για τον σκοπό που έχουν παραχθεί. Π.χ. τα τρόφιμα, τα καυσόξυλα, η βενζίνη, τα αναψυκτικά κτλ.

γ. κεφαλαιουχικά και καταναλωτικά αγαθά.

Κεφαλαιουχικά αγαθά είναι εκείνα που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία από την οποία παράγονται άλλα αγαθά (με σκοπό την πώληση). Π.χ. το τρακτέρ που χρησιμοποιείται στην αγροτική καλλιέργεια, το κτίριο και τα μηχανήματα ενός εργοστασίου. Γενικά, κεφαλαιουχικά αγαθά είναι τα κτίρια, τα μηχανήματα, τα εργαλεία, οι δρόμοι, τα πλοία κτλ. Καταναλωτικά αγαθά είναι εκείνα που προορίζονται για την άμεση ικανοποίηση των αναγκών των ανθρώπων, δηλαδή για κατανάλωση. Π.χ. τα τρόφιμα για μια οικογένεια, μια γραβάτα, ένα στερεοφωνικό κτλ.

- Ένα αγαθό μπορεί να είναι κεφαλαιουχικό ή καταναλωτικό ανάλογα με τον σκοπό χρήσης του. Π.χ. ένα βιβλίο στο σπίτι μιας οικογένειας είναι καταναλωτικό αγαθό, ενώ σε μια πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη είναι κεφαλαιουχικό. Το ιδιωτικό αυτοκίνητο μιας οικογένειας είναι καταναλωτικό, ενώ το ίδιο αυτοκίνητο, εάν είναι εταιρικό, είναι κεφαλαιουχικό αγαθό.
- Επίσης είναι φυσικό ένα αγαθό να εντάσσεται σε περισσότερες από μία κατηγορίες. Π.χ. η σοκολάτα είναι υλικό, καταναλωτό και καταναλωτικό αγαθό. Το οικιακό ψυγείο, είναι υλικό, διαρκές και καταναλωτικό αγαθό. Το πιεστήριο ενός τυπογραφείου είναι υλικό, διαρκές και κεφαλαιουχικό.

5. Η Αγορά

Τι είναι η αγορά;

Απάντηση: Τα προϊόντα, δηλαδή τα οικονομικά αγαθά, κάποιοι τα πωλούν και κάποιοι τα αγοράζουν. Ο χώρος όπου γίνονται οι αγοραπωλησίες ονομάζεται αγορά. Π.χ. ένας εμπορικός δρόμος με μαγαζιά θεωρείται αγορά. Ωστόσο μια αγοραπωλησία μπορεί να γίνει με ένα τηλεφώνημα, μια συμβολαιογραφική πράξη, ή μέσω του διαδικτύου κτλ. **Η έννοια της αγοράς περιλαμβάνει όλα τα μέσα με τα οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί μια αγοροπωλησία (π.χ. τηλέφωνο, διαδίκτυο, κτλ.) και όλους τους σχετικούς χώρους.**

Παραδείγματα αγορών είναι η λαϊκή αγορά, η κεντρική λαχαναγορά, το Χρηματιστήριο Αθηνών. Συχνά οι αγορές αναφέρονται με το όνομα των αγαθών τα οποία αποτελούν αντικείμενο αγοραπωλησίας, π.χ. η αγορά ακινήτων, η αγορά εργασίας, η αγορά τίτλων (ομολόγων και μετοχών) κτλ.

6. Κοινωνικοί Θεσμοί

1. Να περιγράψετε το νοικοκυριό ως κοινωνικό θεσμό μιας οικονομίας.

Νοικοκυριό αποτελεί ένα ή περισσότερα άτομα που ζουν μαζί. **Βασικό χαρακτηριστικό** του νοικοκυριού είναι ότι τα άτομα αποφασίζουν από κοινού πως θα διαχειριστούν το κοινό εισόδημά τους. Μια οικογένεια, ένας άνθρωπος που μένει μόνος ή οι σύντροφοι που συγκατοικούν αποτελούν ένα νοικοκυριό.

Τα εισοδήματα του νοικοκυριού προέρχονται κυρίως από την εργασία (π.χ. μισθοί, συντάξεις) και από τη διαχείριση της περιουσίας (π.χ. ενοίκια). Βραχυπρόθεσμα τα εισοδήματα του νοικοκυριού θεωρούνται σταθερά.

Αποφάσεις που καλείται να λάβει το νοικοκυριό ως προς το εισόδημά του είναι:

- 1) **Πόσα** χρήματα θα καταναλώσει και πόσα θα αποταμιεύσει.

- 2) Ποια αγαθά θα καταναλώσει και σε ποιες ποσότητες.
- 3) Πότε και για ποιο σκοπό θα χρησιμοποιήσει τα χρήματα που αποταμιεύει.

Μια διαφορετικού τύπου απόφαση που καλείται να λάβει το νοικοκυριό αφορά το ποια μέλη θα εργαστούν (άνδρας, γυναίκα, παιδιά) και πόσες ώρες.

Παράγοντες που επηρεάζουν τις αποφάσεις του νοικοκυριού είναι:

- 1) το **εισόδημα**,
- 2) το **μέγεθος** και η **ηλικιακή σύνθεση** του νοικοκυριού (ο αριθμός των μελών και η ηλικίες τους επηρεάζουν τα αγαθά που πρέπει να καταναλωθούν),
- 3) η **γεωγραφική θέση** στην οποία κατοικεί το νοικοκυριό,
- 4) το **κοινωνικό περιβάλλον**.

Βασική επιδίωξη του νοικοκυριού και κριτήριο λήψης αποφάσεων είναι η πληρέστερη ικανοποίηση των αναγκών του, με βάση το δεδομένο σταθερό εισόδημα που έχει στη διάθεσή του. Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνουν δύο παρατηρήσεις:

- **Πρώτον**, οι αποφάσεις του νοικοκυριού λαμβάνονται **συνδυαστικά**. Παράδειγμα, οι ανάγκες του νοικοκυριού σε αγαθά επηρεάζει τον αριθμό των μελών που θα εργαστούν.
- **Δεύτερον**, κάθε νοικοκυριό είναι ξεχωριστό και **διαφοροποιείται** από τα υπόλοιπα. Παράδειγμα ένα νοικοκυριό που έχει μια οικογενειακή επιχείρηση λειτουργεί ταυτόχρονα ως καταναλωτής και ως επιχείρηση.

2. Να περιγράψετε την επιχείρηση ως κοινωνικό θεσμό μιας οικονομίας.

Οι **επιχειρήσεις** είναι οικονομικές μονάδες στις οποίες παράγονται προϊόντα, ή υπηρεσίες, τα οποία διατίθενται στην αγορά έναντι χρημάτων. Οι επιχειρήσεις διαφέρουν:

- στη **νομική μορφή** (Ανώνυμη Εταιρεία (ΑΕ), Ετερόρρυθμη Εταιρεία (ΕΕ) κτλ.),
- στο **μέγεθος** και το **αντικείμενο**,
- στο **πόσα άτομα** παίρνουν αποφάσεις σχετικά με την παραγωγή.

Η επιχείρηση καλείται να λάβει **αποφάσεις** όπως:

- 1) **ποιο** προϊόν θα παράγει,
- 2) **σε τι ποσότητα** θα παράγει το προϊόν,
- 3) **πώς** θα παράγει, ποια **μέθοδο παραγωγής** θα χρησιμοποιήσει, δηλαδή ποια τεχνολογία,
- 4) **πού** θα εγκατασταθεί,
- 5) **πόσο** θα πουλάει το προϊόν.

Αντικειμενικός σκοπός της επιχείρησης και κριτήριο στη λήψη των διάφορων αποφάσεων είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους. Η επίτευξη όσο το δυνατόν μεγαλύτερου κέρδους μπορεί να εξασφαλίσει σε ένα βαθμό την επιβίωση και την μακροχρόνια ανάπτυξη της. Για να επιτύχει τη μεγιστοποίηση του κέρδους, η επιχείρηση πρέπει να πουλήσει όσο το δυνατόν μεγαλύτερες ποσότητες σε όσο υψηλότερη τιμή μπορεί, με όσο το δυνατό χαμηλότερο κόστος.

$$\text{Κέρδος}_{\max} = \text{Συνολικά Έσοδα}_{\max} - \text{Συνολικό Κόστος}_{\min}$$

Η επιδίωξη μεγιστοποίησης του κέρδους στις μεγάλες επιχειρήσεις είναι φανερή (εμφανής δηλαδή) και προγραμματισμένη, ενώ στις μικρές μπορεί να μην είναι συνειδητή ή φανερή. Επίσης, ένας μικροεπιχειρηματίας μπορεί να μη στοχεύει στο μέγιστο κέρδος αλλά σε ορισμένο εισόδημα. Παρά τις εξαιρέσεις, η μεγιστοποίηση του κέρδους αποτελεί, κατά κανόνα, όχι τη μοναδική, αλλά τη βασικότερη επιδίωξη των επιχειρήσεων.

3. Να περιγράψετε το εργατικό σωματείο ως κοινωνικό θεσμό μιας οικονομίας.

Απάντηση: Τα εργατικά σωματεία είναι ενώσεις εργαζομένων με αντικειμενικό σκοπό την προάσπιση των οικονομικών και λοιπών κοινών συμφερόντων των εργαζομένων.

Ιστορικά η δημιουργία των εργατικών σωματείων βρίσκεται στο τέλος του 18^{ου} αιώνα. Το πέρασμα από την αγροτική στη βιομηχανική κοινωνία και η συγκέντρωση μεγάλου μέρους του πληθυσμού στις πόλεις, προκειμένου να γίνουν βιομηχανικοί εργάτες, δημιούργησε τις συνθήκες ανασφάλειας που ώθησαν τους εργάτες στη σύσταση επαγγελματικών ενώσεων. Μοναδική πηγή εισοδήματος για τους εργάτες ήταν ο μισθός τους. Η έλλειψη άλλων μέσων και η απειλή της ανεργίας οδήγησαν τους εργάτες στην **συνένωση** των δυνάμεών τους προκειμένου να βελτιώσουν τη θέση τους. Ο κάθε εργάτης μόνος του δεν είχε δύναμη

απέναντι στον ισχυρό εργοδότη, ο οποίος με την απειλή της απόλυσης μπορούσε να επιβάλλει τους όρους του. Ως αντιστάθμισμα στη δύναμη του εργοδότη η οργάνωση των εργατών σε σωματεία δίνει διαπραγματευτική δύναμη στους εργαζόμενους.

Το εργατικό σωματείο, ή αλλιώς εργατική ένωση ή εργατικό συνδικάτο, είναι το αποτέλεσμα της αδύναμης θέσης στην οποία βρίσκονται οι μεμονωμένοι εργαζόμενοι και της συνειδητοποίησης των πλεονεκτημάτων που προκύπτουν όταν ενεργούν ως σύνολο.

4. Να περιγράψετε το κράτος ως κοινωνικό θεσμό μιας οικονομίας.

Απάντηση: Το Κράτος είναι μια ισχυρή συλλογική οντότητα που επηρεάζει την οικονομική ζωή της χώρας. Το Κράτος παρεμβαίνει:

- στη ζωή των επιχειρήσεων επιβάλλοντας φορολογία και παρέχοντας διευκολύνσεις,
- στη ζωή των νοικοκυριών επιβάλλοντας φορολογία, παρέχοντας διάφορα αγαθά και επιδόματα,
- στην παραγωγή, παρέχει δημόσια αγαθά που είναι δωρεάν για τους πολίτες όπως, υπηρεσίες παιδείας, υγείας κτλ.

Βασικός στόχος του κράτους είναι να διατηρήσει την οικονομική ευημερία και την κοινωνική ισορροπία, ώστε να ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος να ανατραπεί το κοινωνικο-πολιτικό καθεστώς που το ίδιο το κράτος εκφράζει.

7. Οι Παραγωγικές Δυνατότητες της Οικονομίας

1. Να ορίσετε την έννοια της παραγωγικής διαδικασίας;

Απάντηση: Η παραγωγική διαδικασία περιλαμβάνει όλους τους τρόπους με τους οποίους ο άνθρωπος μετασχηματίζει την ύλη με σκοπό να της δώσει χρήσιμη μορφή. Το προϊόν της παραγωγικής διαδικασίας των επιχειρήσεων διατίθεται στην αγορά προς πώληση. Τα στοιχεία που συμβάλλουν στην παραγωγική διαδικασία είναι η ανθρώπινη προσπάθεια, η φύση, καθώς και τα εργαλεία, τα οποία αποτελούν παραχθέντα μέσα παραγωγής, δηλαδή προϊόντα που προορίζονται για παραγωγή και όχι για κατανάλωση. Στις σύγχρονες κοινωνίες τα παραχθέντα μέσα παραγωγής είναι τεχνολογικά εξελιγμένα.

Όλες οι παραγωγικές διαδικασίες μετασχηματίζουν την ύλη ώστε να την μετατρέψουν σε προϊόντα χρησιμοποιώντας τα παραπάνω στοιχεία. Παράδειγμα, η αγροτική παραγωγή χρησιμοποιεί την ανθρώπινη εργασία, το έδαφος, τα συστατικά του, το νερό, μηχανήματα, λιπάσματα κτλ.

2. Να δώσετε τον ορισμό των συντελεστών παραγωγής, να περιγράψετε τις κατηγορίες στις οποίες ταξινομούνται οι συντελεστές παραγωγής και να δώσετε παραδείγματα.

Απάντηση: Τα στοιχεία (δηλαδή τα μέσα) που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία ονομάζονται **συντελεστές παραγωγής.** Οι συντελεστές διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

- **Εργασία (Labor):** Είναι η καταβολή ανθρώπινης προσπάθειας, πνευματικής ή σωματικής, για την παραγωγή κάποιου προϊόντος. Παράδειγμα, η εργασία του αγρότη, του γιατρού, του βιομηχανικού εργάτη. Οι άνθρωποι χρησιμοποιούν στην εργασία τους γνώσεις που απέκτησαν από την εκπαίδευσή τους, όπως και εμπειρίες από προηγούμενες εργασίες. Ως **ανθρώπινο κεφάλαιο** ορίζεται το σύνολο των γνώσεων και τα των ικανοτήτων που αποκτά ένας άνθρωπος από την μόρφωση και την εμπειρία του.
- **Έδαφος ή Γη ή Φύση (Nature):** Περιλαμβάνει ότι προέρχεται από τη φύση και χρησιμοποιείται στην παραγωγική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, ο συντελεστής έδαφος συμμετέχει στην παραγωγή ως γεωγραφική έκταση, υπέδαφος, λίμνες, ποτάμια, θάλασσες και ιδιότητες του εδάφους.
- **Κεφάλαιο (Capital):** Περιλαμβάνει τα προϊόντα που έχουν παραχθεί και χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία άλλων προϊόντων. Το κεφάλαιο συμμετέχει στις παραγωγικές διαδικασίες ως μηχανήματα, κτίρια, εγκαταστάσεις, αποθέματα πρώτων υλών, ετοιμών προϊόντων κτλ.

Πολλοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι υπάρχει ένας ακόμα παραγωγικός συντελεστής, η επιχειρηματικότητα, ενώ άλλοι πιστεύουν ότι είναι είδος εργασίας.

Επιχειρηματικότητα (Entrepreneurship): είναι η πρωτοβουλία και τον κίνδυνο που αναλαμβάνει ένας άνθρωπος, προκειμένου να συνδυάσει τους άλλους τρεις συντελεστές με στόχο την πραγματοποίηση κέρδους.

3. Τι είναι οι εν δυνάμει συντελεστές παραγωγής;

Απαντήσεις: Τα στοιχεία που αποτελούν τους συντελεστές παραγωγής αποκτούν αυτή την ιδιότητα όταν χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία. Η ύπαρξή τους τους δίνει τη δυνατότητα να γίνουν συντελεστές, όμως γίνονται συντελεστές όταν χρησιμοποιούνται στην παραγωγή. Παράδειγμα, ένα ακαλλιέργητο χωράφι είναι εν δυνάμει συντελεστής παραγωγής.

4. Ποιο είναι το χαρακτηριστικό στοιχείο των συντελεστών παραγωγής;

Απάντηση: Βραχυχρόνια οι συντελεστές παραγωγής έχουν το χαρακτηριστικό στοιχείο ότι θεωρούνται **δεδομένοι**. Επομένως, δεδομένα είναι και τα αγαθά που μπορούν να παραχθούν από τη χρήση τους. Η ποσότητα των συντελεστών, κατά συνέπεια και των αγαθών, μεταβάλλεται μακροχρόνια.

5. Ποιο είναι το βασικό οικονομικό πρόβλημα;

Απάντηση: Το οικονομικό πρόβλημα προέρχεται από τη **διαφορά** μεταξύ του απεριόριστου πλήθους των ανθρώπινων αναγκών και του περιορισμένου πλήθους των αγαθών που υπάρχουν προκειμένου να τις ικανοποιήσουν. Με άλλα λόγια, τα **αγαθά** βρίσκονται σε **έλλειψη** σε σχέση με τις ανθρώπινες ανάγκες. Επομένως, το κύριο οικονομικό πρόβλημα αφορά την **έλλειψη ή στενότητα (scarcity)** των αγαθών, που οφείλεται στη **στενότητα των συντελεστών παραγωγής** που παράγουν αυτά τα αγαθά. Το πρόβλημα αυτό είναι **μόνιμο** και απασχολεί κάθε κοινωνία.

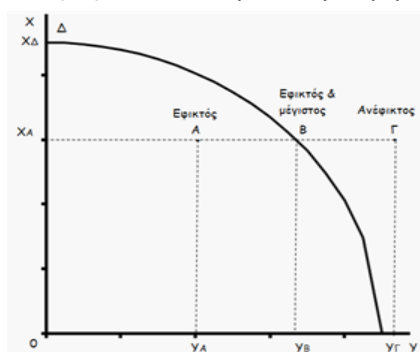
Οι άνθρωποι προσπαθούν να ξεπεράσουν τη στενότητα αγαθών και παραγωγικών συντελεστών με:

- οργανωμένη δραστηριότητα,
- ανάπτυξη της τεχνολογίας,
- εξεύρεση νέων παραγωγικών πόρων κτλ.

Αν δεν υπήρχε σχετική έλλειψη αγαθών θα υπήρχε απόλυτη αφθονία. Όλα τα αγαθά θα ήταν ελεύθερα, δεν θα υπήρχαν παραγωγικές διαδικασίες, δεν θα χρειαζόταν να καταβληθεί κόπος προκειμένου να αποκτηθεί οποιοδήποτε αγαθό, τα αγαθά θα έπεφταν ως «**μάννα εξ ουρανού**»*.

6. Να ορίσετε την Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων.

Απάντηση: Μέσα σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, κάθε οικονομία έχει τη δυνατότητα να παράγει ένα σύνολο προϊόντων. Αυτό το σύνολο των προϊόντων δείχνει τις παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας. Έστω ότι θέτουμε τις παρακάτω υποθέσεις:

Πρώτο, η οικονομία παράγει μόνο δύο αγαθά.

Δεύτερο, η τεχνολογία της παραγωγής είναι **δεδομένη**.

Τρίτο, η οικονομία χρησιμοποιεί όλους τους παραγωγικούς συντελεστές που έχει στη διάθεση της αποδοτικά, δηλαδή **πλήρως και ορθολογικά**.

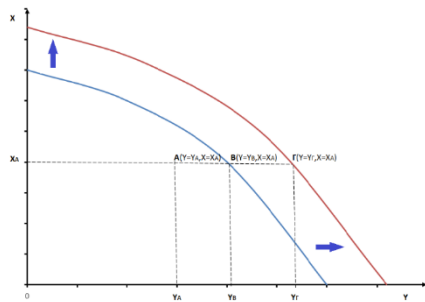
Υπό αυτές τις υποθέσεις σχηματίζουμε μια **Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων που δείχνει τις μεγαλύτερες ποσότητες ενός προϊόντος που είναι δυνατό να παραχθούν σε μια οικονομία για κάθε δεδομένη**

ποσότητα του άλλου προϊόντος. Όλοι οι συνδυασμοί που βρίσκονται επί της Καμπύλης Παραγωγικών Δυνατοτήτων είναι άριστοι, δηλαδή είναι οι μέγιστοι και είναι εφικτό να παραχθούν. Οι συνδυασμοί Β και Δ είναι μέγιστοι. Όταν παράγονται συνδυασμοί επί της Καμπύλης Παραγωγικών Δυνατοτήτων, η οικονομία λειτουργεί **αποτελεσματικά**, δηλαδή αξιοποιεί πλήρως τις παραγωγικές της δυνατότητες.

7. Τι δείχνουν οι συνδυασμοί που βρίσκονται αριστερά και δεξιά της Κ.Π.Δ.; Πως μπορεί να παραχθεί ένας συνδυασμός που βρίσκεται δεξιά της Κ.Π.Δ.;

Απάντηση: Τα σημεία που βρίσκονται **αριστερά** της Κ.Π.Δ. είναι **εφικτοί** συνδυασμοί, που αφενός μπορούν να παραχθούν, αφετέρου η οικονομία δεν χρησιμοποιεί όλες τις παραγωγικές δυνατότητές της, αλλά ορισμένοι ή όλοι οι παραγωγικοί συντελεστές υποαπασχολούνται. Οι συνδυασμοί που βρίσκονται αριστερά της Καμπύλης Παραγωγικών Δυνατοτήτων είναι εφικτοί, δεν είναι όμως μέγιστοι, όπως ο συνδυασμός Α. Αν η οικονομία επιλέγει να παράγει τον συνδυασμό Α, δεν χρησιμοποιεί πλήρως τους παραγωγικούς της συντελεστές (π.χ. υπάρχει ανεργία). Όταν παράγονται συνδυασμοί αριστερά της Καμπύλης Παραγωγικών Δυνατοτήτων η οικονομία λειτουργεί **αναποτελεσματικά**, δηλαδή δεν αξιοποιεί πλήρως τις παραγωγικές της δυνατότητες.

Τα σημεία που βρίσκονται **δεξιά** της Κ.Π.Δ., όπως ο συνδυασμός Γ, είναι **ανέφικτοι** συνδυασμοί, δεν μπορούν δηλαδή να παραχθούν με τους παραγωγικούς συντελεστές που διαθέτει η οικονομία. Οι συνδυασμοί αυτοί είναι εκτός παραγωγικών δυνατοτήτων.

Ένας ανέφικτος συνδυασμός μπορεί να παραχθεί μόνο:

- Αν αυξηθούν οι ποσότητες των παραγωγικών συντελεστών της οικονομίας.
- Αν βελτιωθεί αρκετά η τεχνολογία παραγωγής.
- Αν υπάρξει συνδυασμός των δύο.

Σε αυτές τις περιπτώσεις η Κ.Π.Δ. μετατοπίζεται δεξιά και ο ανέφικτος συνδυασμός γίνεται εφικτός άριστος.

8. Να ορίσετε την έννοια πραγματικό κόστος ή κόστος ευκαιρίας ή εναλλακτικό κόστος.

Απάντηση: Για τους περισσότερους ανθρώπους κόστος σημαίνει πληρωμή κάποιου χρηματικού ποσού, όμως ουσιαστικά η έννοια του κόστους είναι πραγματική και όχι χρηματική.

Η στενότητα των συντελεστών παραγωγής έχει ως συνέπεια ότι για να αυξηθεί η παραγωγή ενός αγαθού, πρέπει να μειωθεί η ποσότητα κάποιου άλλου. Οι συντελεστές παραγωγής που δεσμεύονται στην παραγωγή ενός αγαθού θα μπορούσαν εναλλακτικά να παράγουν κάποιο άλλο αγαθό. Είναι φυσικό λοιπόν, ότι η παραγωγή κάποιου αγαθού σημαίνει και θυσία των άλλων αγαθών που θα μπορούσαν να παραχθούν με τους ίδιους παραγωγικούς συντελεστές. **Το πραγματικό κόστος ενός αγαθού είναι τα άλλα αγαθά που θυσιάστηκαν για την παραγωγή του.**

Για να γίνει κατανοητή η έννοια του κόστους, μπορεί κάποιος να σκεφτεί ότι, ομοίως με τους συντελεστές παραγωγής, ο χρόνος ενός ανθρώπου είναι περιορισμένος. Επομένως, οι δραστηριότητες στις οποίες μπορεί να συμμετέχει κάποιος καθημερινά είναι περιορισμένες. Αν το άτομο επιλέξει μια δραστηριότητα, π.χ. να παρακολουθήσει έναν αγώνα μπάσκετ για δύο ώρες, θα λάβει μια ευχαρίστηση. Ταυτόχρονα, όμως, έχει ένα κόστος πέρα από το χρηματικό, το οποίο είναι η τιμή του εισιτηρίου και η **απώλεια της ευκαιρίας** να κάνει κάτι άλλο κατά τη διάρκεια αυτών των δύο ωρών. Το πραγματικό κόστος ονομάζεται και **εναλλακτικό κόστος ή κόστος ευκαιρίας**.

Έστω ότι υπάρχει μια οικονομία που παράγει μόνο δύο αγαθά, X και Ψ, τότε η παραγωγή του ενός σημαίνει δέσμευση συντελεστών παραγωγής και θυσία μινάδων του άλλου αγαθού, που θα μπορούσαν να παραχθούν με τα ίδια μέσα. Κόστος ευκαιρίας του αγαθού X σε όρους Ψ είναι οι μονάδες του Ψ που θυσιάζονται για να παραχθεί μια επιπλέον μονάδα X. Ισχύει:

$$ΚΕ_{X \text{ σε } \Psi} = \frac{\Delta \Psi}{\Delta X} = \frac{\text{Μονάδες } \Psi \text{ που θυσιάζονται}}{\text{Μονάδες } X \text{ που παράγονται}}$$

9. Ποια η σχέση του πραγματικού κόστους με το χρηματικό;

Απάντηση: Όταν εκφράσουμε **το πραγματικό κόστος σε χρηματικές μονάδες** προκύπτει το χρηματικό κόστος. Οι χρηματική τιμή αντιπροσωπεύει την αξία των συντελεστών παραγωγής που χρησιμοποιήθηκαν για να παραχθεί ένα αγαθό. Όταν ένα ρούχο έχει χρηματικό κόστος (τιμή) 50€, αυτά τα χρήματα αντιπροσωπεύουν όλα τα αγαθά που θα μπορούσαν εναλλακτικά να παραχθούν και να αγοραστούν.

10. Να εξηγήσετε γιατί το κόστος ευκαιρίας είναι συνήθως αυξανόμενο;

Απάντηση: Το κόστος ευκαιρίας συνήθως είναι **αυξανόμενο**, όπως λέγεται ακολουθεί τον νόμο του αυξανόμενου κόστους. Αυτό οφείλεται στο ότι οι συντελεστές παραγωγής **δεν είναι εξίσου κατάλληλοι** για την παραγωγή όλων των αγαθών.

Όταν αυξάνεται η παραγωγή ενός αγαθού X, **αρχικά** αποσπώνται από την παραγωγή του αγαθού Ψ οι πλέον κατάλληλοι συντελεστές για το X και **σταδιακά** οι ολοένα και λιγότερο κατάλληλοι. Έτσι, το κόστος αρχικά είναι μικρό και σταδιακά αυξάνεται, καθώς απαιτείται να θυσιάστούν ολοένα και περισσότερες μονάδες από

το άλλο αγαθό Ψ προκειμένου να παραχθεί κάθε επιπλέον μονάδα του αγαθού Χ. Όταν το κόστος ευκαιρίας είναι αυξανόμενο, τότε η Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων είναι **κοίλη**.

8. Ο Καταμερισμός των έργων

Να περιγράψετε το φαινόμενο του καταμερισμού της εργασίας, καθώς και τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του .

Απάντηση:

- Σε πολύ **παλαιότερες** εποχές, κάθε νοικοκυριό ήταν αναγκασμένο να παράγει όλα τα προϊόντα που του ήταν απαραίτητα (κοινωνίες αυτοκατανάλωσης). Οι **ανταλλαγές** μεταξύ των νοικοκυριών ήταν **περιορισμένες**.
- Στη **σύγχρονη εποχή**, κάθε άνθρωπος απασχολείται στην παραγωγή ενός αγαθού, ή ενός τμήματος ενός αγαθού, και ταυτόχρονα καταναλώνει πολλά προϊόντα στην παραγωγή των οποίων δεν συμμετέχει. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται καταμερισμός έργων ή καταμερισμός της εργασίας. Παράλληλα με τον καταμερισμό αναπτύχθηκαν οι **ανταλλαγές** με τη μεσολάβηση του **χρήματος**.

Ο καταμερισμός των έργων έχει τεράστια σημασία για τη σημερινή οργάνωση της παραγωγής. Χωρίς καταμερισμό δεν θα υπήρχε ο τεράστιος πλούτος των εθνών. Τα πλεονεκτήματα του είναι:

- 1) Κάθε άτομο μπορεί να απασχοληθεί εκεί όπου μπορεί να αποδώσει περισσότερο **αντί να κάνει δουλειές στις οποίες δεν είναι αποδοτικό**.
- 2) Όταν ένα άτομο κάνει συνέχεια την ίδια εργασία, αναπτύσσει **δεξιότητες** και **αυξάνει την απόδοση του**.
- 3) Η μεγάλη εξειδίκευση οδηγεί σε **βελτιώσεις του τρόπου παραγωγής** και **εφευρέσεις**, με αποτέλεσμα την **αύξηση της παραγωγής**.

Ένα σοβαρό μειονέκτημα του καταμερισμού της εργασίας είναι ότι η εξειδίκευση σε μια δραστηριότητα, συχνά μετατρέπει την εργασία σε **ανιαρή** απασχόληση. Π.χ. ένας εργάτης που κάνει κάθε μέρα την ίδια δουλειά σε τις ίδιες κινήσεις, είναι φυσικό να κουράζεται από την ρουτίνα της δουλειά.

9. Το Χρήμα

Τι είναι χρήμα και πώς επηρέασε τις ανταλλαγές;

Απάντηση: Ο καταμερισμός της εργασίας **προϋποθέτει** ότι τα άτομα μπορούν να ανταλλάσσουν προϊόντα μεταξύ τους, ώστε να ικανοποιούν όλες τις ανάγκες τους. Η πραγματοποίηση μιας ανταλλαγής όμως συναντάει πολλές δυσκολίες, καθώς πρέπει να συμπίπτουν οι επιθυμίες των ατόμων σχετικά με τα προϊόντα που ανταλλάσσονται. Εξ αιτίας αυτών των δυσκολιών, οι οικονομίες ανέπτυξαν διάφορα μέσα ανταλλαγής.

Κάθε αντικείμενο που είναι γενικά αποδεκτό ως μέσο ανταλλαγής, επέχει θέση χρήματος. Δηλαδή, χρήμα είναι κάθε **αντικείμενο** που η **κοινωνία αποδέχεται** ως **μέσο ανταλλαγής**.

Με τη χρησιμοποίηση του χρήματος, η ανταλλαγή χωρίζεται σε δύο πράξεις: μια **πώληση** και μια **αγορά**. Σε κάθε μεταβίβαση προϊόντος, δηλαδή σε κάθε αγορά ή πώληση, αντιστοιχεί μια αντίθετη μεταβίβαση χρήματος. Έτσι η κυκλοφορία προϊόντων συνοδεύεται από μια **αντίθετη ροή χρήματος**.

10. Το Οικονομικό Κύκλωμα

Να περιγράψετε το οικονομικό κύκλωμα.

Απάντηση: Το οικονομικό κύκλωμα χαρακτηρίζει το **σύνολο των σχέσεων** που δημιουργούνται μεταξύ των βασικών μονάδων ενός οικονομικού συστήματος. Στην απλούστερη μορφή του το οικονομικό κύκλωμα περιλαμβάνει τις σχέσεις μεταξύ επιχειρήσεων, νοικοκυριού και κράτους και δείχνει τις ροές αγαθών, παραγωγικών συντελεστών και χρήματος. Το διάγραμμα περιγράφει τις αντίθετες ροές:

- Τα προϊόντα που παράγονται στις **επιχειρήσεις** ρέουν προς τα νοικοκυριά όπου καταναλώνονται.
- Οι παραγωγικοί συντελεστές που κατέχουν τα **νοικοκυριά** ρέουν προς τις επιχειρήσεις όπου χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία προϊόντων.
- Για καθεμιά από αυτές τις ροές υπάρχει μια αντίθετη ροή **χρήματος**.
- Το **κράτος** εμφανίζεται να δημιουργεί ροές με τις επιχειρήσεις και με τα νοικοκυριά προσφέροντας υπηρεσίες και αγαθά και εισπράττοντας χρήματα.

Το οικονομικό κύκλωμα μπορεί να γίνει περίπλοκο αν προστεθούν οι διάφορες ροές που στην πραγματικότητα συμβαίνουν. Τότε όμως θα γινόταν το διάγραμμα δυσνόητο χωρίς να διευκολυνθεί η κατανόηση. Μπορούμε, για παράδειγμα, να προσθέσουμε:

- τις συναλλαγές μεταξύ των επιχειρήσεων,
- τις συναλλαγές που γίνονται μεταξύ επιχειρήσεων, νοικοκυριών και κράτους με άλλες χώρες. Μπορούμε να κάνουμε δύο σχόλια λοιπόν:
- Οι ροές μεταξύ των φορέων είναι **συνεχείς και δεν διακόπτονται**.
- Οι ροές δεν έχουν σταθερό μέγεθος, αυξομειώνονται ανάλογα με τον όγκο της οικονομικής δραστηριότητας.

11. Η Αβεβαιότητα στην Οικονομική Ζωή

Να αναφέρετε τρία παραδείγματα παραγόντων που προκαλούν αβεβαιότητα στην οικονομική ζωή. Πώς προσπάθησαν οι άνθρωποι να αντιμετωπίσουν την αβεβαιότητα στην οικονομική ζωή;

Απάντηση: Ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την οικονομική ζωή των ανθρώπων είναι η **αβεβαιότητα** σχετικά με τα αποτελέσματα των ενεργειών τους. Για παράδειγμα:

- Ο **αγρότης** που καλλιεργεί την γη δεν γνωρίζει με βεβαιότητα τα αποτελέσματα της παραγωγικής του προσπάθειας διότι οι καιρικές συνθήκες, τα ζιζάνια κτλ. μπορεί να έχουν καθοριστική επίδραση στο τελικό προϊόν.
 - Ο **εργαζόμενος** δεν γνωρίζει αν θα συνεχίσει την απασχόλησή του στην ίδια επιχείρηση, αν θα απολυθεί ή ακόμα και αν πέσει θύμα εργατικού ατυχήματος.
 - Ο **επιχειρηματίας** δεν γνωρίζει με βεβαιότητα εάν η δραστηριότητές του θα του αποδώσουν κέρδη ή ζημιές.
- Σε όλα τα οικονομούνται άτομα υπάρχει το στοιχείο της αβεβαιότητας σχετικά με το αποτέλεσμα των ενεργειών τους. Κατά συνέπεια, η **λήψη αποφάσεων** δεν βασίζεται στη βεβαιότητα του αποτελέσματος αλλά **στις προσδοκίες** που τα άτομα διαμορφώνουν για τα αποτελέσματα των ενεργειών τους.
- Αξίζει να σημειωθεί ότι η αβεβαιότητα που υπάρχει στην οικονομική ζωή έχει οδηγήσει τα άτομα στην ανάπτυξη μεθόδων για την ολική ή μερική εξασφάλισή τους. Σ' αυτή την προσπάθεια αντιμετώπισης της αβεβαιότητας βασίζεται **ο κλάδος των ασφαλίσεων**, που στη σύγχρονη οικονομία έχει τεράστια ανάπτυξη.

12. Οι Πληροφορίες

1. Στην ανάλυση του οικονομικού συστήματος και της λειτουργίας της αγοράς γίνεται συνήθως η υπόθεση ότι τα οικονομούνται άτομα έχουν πλήρη γνώση των δεδομένων που επικρατούν. Τι γνωρίζετε γι' αυτό;

Απάντηση: Στην ανάλυση του οικονομικού συστήματος και της λειτουργία της αγοράς γίνεται συνήθως η υπόθεση ότι τα οικονομούνται άτομα, έχουν **πλήρη γνώση** των **δεδομένων** που επικρατούν. Για παράδειγμα υποθέτουμε ότι:

- Ο **εργαζόμενος** γνωρίζει τους μισθούς που προσφέρουν όλοι οι εργοδότες και μπορεί να επιλέξει τον εργοδότη που προσφέρει μεγαλύτερο μισθό. Ακόμη γνωρίζει αν υπάρχουν διαθέσιμες θέσεις εργασίας στις οποίες μπορούσε να απασχοληθεί.
- Ο **επιχειρηματίας** γνωρίζει τις τιμές των συντελεστών παραγωγής και την κατάσταση των αγορών.
- Ο **καταναλωτής** γνωρίζει τις τιμές των προϊόντων που προσφέρονται στην αγορά.

2. Μπορεί μια οικονομία με δεδομένα μέσα να παράγει περισσότερη ποσότητα κάποιου αγαθού χωρίς να μειώσει την ποσότητα του άλλου;

Απάντηση: Μια οικονομία μπορεί να το επιτύχει αυτό **μόνο** αν παράγει κάποιον εφικτό συνδυασμό και όχι κάποιον μέγιστο που βρίσκεται επί της Κ.Π.Δ. Οπότε:

- Αν παράγει έναν εφικτό συνδυασμό, τότε για να αυξήσει την ποσότητα ενός αγαθού που παράγει, δεν είναι απαραίτητο να μειώσει την ποσότητα του άλλου αγαθού. Μπορεί να αυξήσει την ποσότητα παραγωγής αυξάνοντας την απασχόληση ενός συντελεστή που υποαπασχολείται. Επομένως, η μετάβαση από έναν εφικτό συνδυασμό σε έναν άλλο εφικτό ή μέγιστο δεν συνεπάγεται απαραίτητα πραγματικό κόστος. **Όταν μεταβαίνουμε από έναν εφικτό συνδυασμό σε έναν άλλο εφικτό, δεν υπολογίζουμε το κόστος ευκαιρίας.**
- Αν παράγει έναν συνδυασμό επί της Κ.Π.Δ., προκειμένου η οικονομία να παράγει κάποιον άλλο άριστο συνδυασμό, αποσπά παραγωγικούς συντελεστές από την παραγωγή του ενός αγαθού ώστε να αυξήσει την παραγωγή του άλλου. Θυσιάζει, δηλαδή, κάποιες μονάδες από την παραγωγή του αγαθού Χ, για παράδειγμα, προκειμένου να αποκτήσει περισσότερες μονάδες του αγαθού Ψ. Η επιλογή αυτή της αύξησης της παραγωγής του αγαθού Χ συνεπάγεται κόστος σε μονάδες του αγαθού Ψ. Επομένως, η μετάβαση από έναν μέγιστο συνδυασμό σε έναν άλλο μέγιστο συνεπάγεται πραγματικό κόστος. **Για τον λόγο αυτό, έχει νόημα να υπολογίσουμε το κόστος ευκαιρίας μόνο όταν μεταβαίνουμε από έναν μέγιστο συνδυασμό σε έναν άλλο μέγιστο.**

Η συμπεριφορά του καταναλωτή

1. Ποια είναι η επιδίωξη του καταναλωτή και ποιοι παράγοντες την περιορίζουν;

Απάντηση: Η ικανοποίηση που λαμβάνει ο καταναλωτής με τη χρησιμοποίηση αγαθών ονομάζεται **χρησιμότητα**.

Επιδίωξη του καταναλωτή είναι να **μεγιστοποιεί** τη χρησιμότητα που απολαμβάνει από την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών. Η επιδίωξη της μέγιστης χρησιμότητας είναι βασικό χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς του καταναλωτή.

Την επιδίωξη αυτή την **περιορίζουν** δύο παράγοντες: αφενός το χρηματικό εισόδημα του καταναλωτή, που είναι δεδομένο και αφετέρου ότι όλα τα προϊόντα έχουν μια δεδομένη χρηματική τιμή.

Με τον όρο **χρηματικό εισόδημα** εννοούμε τις χρηματικές μονάδες που έχει στη διάθεση του για την αγορά αγαθών.

Με τον όρο **τιμή** ενός αγαθού εννοούμε τον αριθμό των χρηματικών μονάδων που απαιτούνται για την απόκτηση **μιας** μονάδας από το συγκεκριμένο αγαθό.

Επιδίωξη του καταναλωτή είναι η **μεγιστοποίηση της χρησιμότητάς του**, δηλαδή της ικανοποίησης που απολαμβάνει από την κατανάλωση αγαθών, με το δεδομένο εισόδημά του.

2. Ποιος καταναλωτής ονομάζεται ορθολογικός και πότε λέμε ότι βρίσκεται σε ισορροπία;

Απάντηση: Ο καταναλωτής **προσπαθεί** (είναι αναγκασμένος) με το δεδομένο του εισόδημα να επιλέξει **αυτά τα αγαθά και σε αυτές τις ποσότητες**, ώστε από την κατανάλωσή τους να **μεγιστοποιεί τη χρησιμότητα του**. Μια τέτοια συμπεριφορά ονομάζεται **ορθολογική** και ο καταναλωτής ορθολογικός.

Ένας ορθολογικός καταναλωτής, ο οποίος σε μια **συγκεκριμένη χρονική** περίοδο **έχει κατανείμει** το εισόδημά του, αγοράζοντας αυτά τα αγαθά και σε εκείνες τις ποσότητες ώστε να μεγιστοποιείται η χρησιμότητα του, λέμε ότι βρίσκεται σε **ισορροπία**. Αυτό σημαίνει ότι, αν δεν αλλάξει κάτι στις προτιμήσεις του, τις τιμές των αγαθών ή στο εισόδημά του, δεν έχει κανένα λόγο να μεταβάλει τη συμπεριφορά του.

Επεξήγηση: Ο ορθολογικός είναι αυτός που **ψάχνει** (επιδιώκει) να βρει ποια αγαθά του δίνουν τη μέγιστη χρησιμότητα και είναι σε ισορροπία όταν **βρει** ποια αγαθά και σε ποιες ποσότητες του μεγιστοποιούν τη χρησιμότητα, οπότε δεν αλλάζει συμπεριφορά.

3. Νόμος ζήτησης - Καμπύλη ζήτησης

1 α. Να διατυπώσετε τον νόμο της ζήτησης και να εξηγήσετε που οφείλει την ισχύ του.

β. Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν τον καταναλωτή στη βασική του επιδίωξη για μεγιστοποίηση της χρησιμότητας όταν μεταβάλλεται η τιμή του αγαθού; ή Σε ποιους παράγοντες οφείλεται ο νόμος της ζήτησης;

Απάντηση: α. Νόμος της ζήτησης: Όταν η τιμή ενός αγαθού μειώνεται, ο καταναλωτής αυξάνει τη ζητούμενη ποσότητα (Q_D) και όταν η τιμή (P) του αγαθού αυξάνεται, ο καταναλωτής μειώνει την ζητούμενη ποσότητα (Q_D) με την υπόθεση *ceteris paribus*.

Ο νόμος της ζήτησης περιγράφει την **αρνητική σχέση** μεταξύ της τιμής και της ζητούμενης ποσότητας ενός αγαθού, όταν οι άλλοι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τη ζήτηση παραμένουν σταθεροί (***ceteris paribus***).

β. Ο καταναλωτής στην επιδίωξη του να μεγιστοποιήσει τη χρησιμότητά του από την κατανάλωση αγαθών επηρεάζεται από: το εισόδημά του και από την ύπαρξη άλλων παρόμοιων αγαθών, των υποκατάστατων, που ικανοποιούν την ίδια ανάγκη.

Αν αυξηθεί η τιμή ενός αγαθού, ο καταναλωτής μειώνει τις ποσότητες που αγοράζει, διότι:

➤ αφενός δεν επαρκεί το **εισόδημά** του να αγοράζει τις ίδιες ποσότητες που αγόραζε πριν (εισοδηματικό αποτέλεσμα) και

➤ αφετέρου, ο καταναλωτής μπορεί να στραφεί στην αγορά άλλων αγαθών τα οποία ικανοποιούν την ίδια ανάγκη, δηλαδή να στραφεί σε **υποκατάστατα** τα οποία είναι σχετικά φθηνότερα (αποτέλεσμα υποκατάστασης). Παράδειγμα, αν αυξηθεί η τιμή των αναψυκτικών μπορεί να στραφεί στην αγορά χυμών.

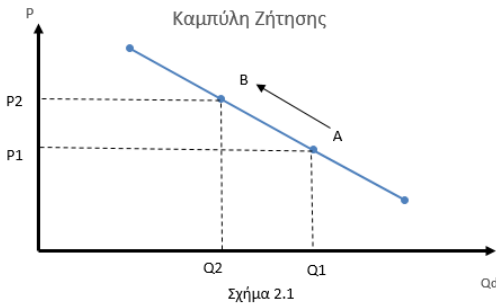
Αντίθετα, αν η τιμή του αγαθού μειωθεί τότε η ζητούμενη ποσότητα αυξάνεται, διότι:

➤ αφενός ο καταναλωτής μπορεί να αγοράσει περισσότερες μονάδες με το δεδομένο **εισόδημά** του και

➤ αφετέρου μπορεί να **υποκαταστήσει** άλλα αγαθά με το συγκεκριμένο, το οποίο τώρα είναι σχετικά πιο φθινό. Παράδειγμα, εάν μειωθεί η τιμή των ζυμαρικών μπορεί να αντικαταστήσει το ρύζι με ζυμαρικά τα οποία είναι πλέον σχετικά φθηνότερα.

2. Τι δείχνει η καμπύλη ζήτησης και η κλίση της;

Απάντηση: Η καμπύλη ζήτησης δείχνει τις ποσότητες που είναι **διατεθειμένος** να αγοράσει ο καταναλωτής σε κάθε επίπεδο τιμής. Η καμπύλη ζήτησης έχει **αρνητική κλίση** (δηλαδή κατέρχεται από πάνω αριστερά προς τα κάτω δεξιά) ως αποτέλεσμα της αντίστροφης σχέσης τιμής και ποσότητας που περιγράφει ο νόμος της ζήτησης (Σχήμα 2.1).

4. Η αγοραία καμπύλη Ζήτησης

1. Τι δείχνουν η ατομική και η αγοραία καμπύλη ζήτησης;

Απάντηση: Η **ατομική** καμπύλη ζήτησης δείχνει σε κάθε επίπεδο τιμής τις ποσότητες του αγαθού που θα ήταν διατεθειμένος να αγοράσει ένας μόνο καταναλωτής.

Η **αγοραία** καμπύλη ζήτησης δείχνει σε κάθε τιμή την ποσότητα που είναι διατεθειμένοι να αγοράσουν **όλοι** μαζί οι (n) καταναλωτές. Η αγοραία καμπύλη ζήτησης γραφικά προκύπτει ως το **οριζόντιο άθροισμα** των ατομικών καμπύλων ζήτησης των καταναλωτών, δηλαδή αθροίζουμε σε κάθε τιμή όλες τις ζητούμενες ποσότητες.

2. Να περιγράψετε τη συνθήκη ceteris paribus.

Όταν μελετάμε τις μεταβολές της ζητούμενης ποσότητας καθώς μεταβάλλεται η τιμή, δεχόμαστε ότι όλοι οι άλλοι παράγοντες οι οποίοι μπορούν να επηρεάσουν τη ζήτηση του προϊόντος παραμένουν σταθεροί. Αυτήν την παραδοχή τη διατυπώνουμε με τη λατινική έκφραση «ceteris paribus», που σημαίνει όλα τα άλλα ίσα ή σταθερά. Γενικότερα, όταν μεταβάλλεται ένας παράγοντας που επηρεάζει την καταναλωτική συμπεριφορά δεχόμαστε ότι όλοι οι άλλοι παράγοντες διατηρούνται σταθεροί.

5. Η συνάρτηση ζήτησης

1. Τι εκφράζει η συνάρτηση ζήτησης, και ποιες βασικές μορφές μπορεί να λάβει;

Κάτω από τη συνθήκη ceteris paribus, η συνάρτηση ζήτησης έχει ως εξής:

$$Q_D = f(P)$$

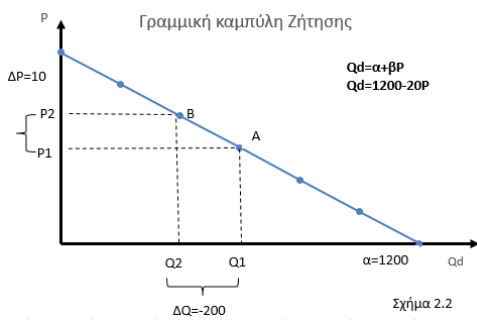
όπου Q_D = ζητούμενη ποσότητα,

P = τιμή του αγαθού

Η γραφική παράσταση της συνάρτησης είναι η καμπύλη ζήτησης. Η καμπύλη ζήτησης μπορεί να έχει διάφορες αλγεβρικές μορφές. Για ευκολία θα εξετάσουμε δύο απλές μορφές συναρτήσεων.

α) Γραμμική συνάρτηση ζήτησης:

Η γραμμική συνάρτηση ζήτησης (σχήμα 2.2) έχει τύπο:

$$Q_D = \alpha + \beta P$$

όπου $Q_D \geq 0$ και $P \geq 0$

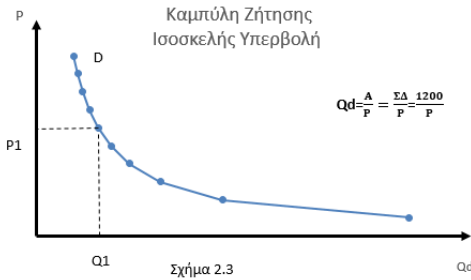
$\alpha > 0$ είναι η σταθερά που δείχνει την προβολή της καμπύλης ζήτησης στον άξονα των Q.

$\beta < 0$ εξαρτάται από την κλίση είναι

$$\beta = \frac{1}{\text{κλίση}} = \frac{\Delta Q}{\Delta P}.$$

β) Ισοσκελής υπερβολή:

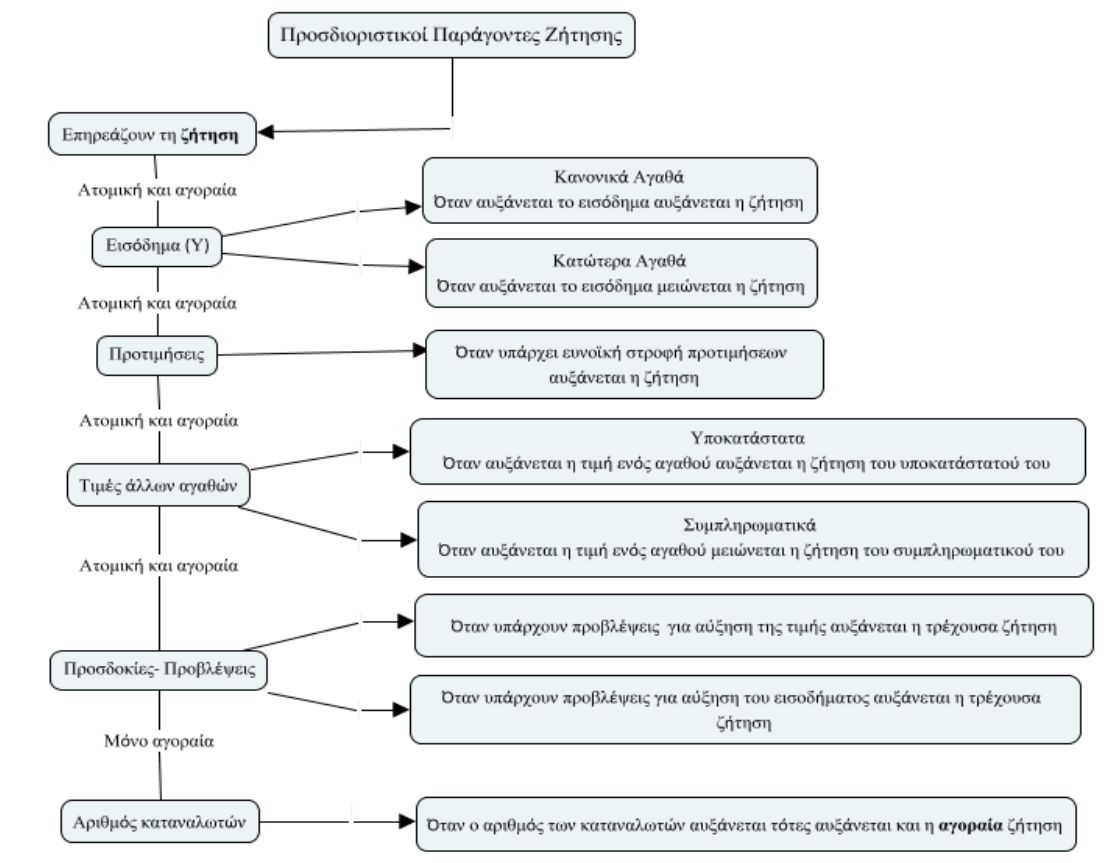
Η συνάρτηση ζήτησης έχει τύπο: $Q_D = \frac{A}{P}$, όπου A σταθερός θετικός αριθμός. Το διάγραμμα είναι ισοσκελής υπερβολή με ασύμπτωτους τους άξονες Q_D και P (σχήμα 2.3). Η Συνολική Δαπάνη (ΣΔ) των καταναλωτών σε αυτή τη συνάρτηση είναι πάντα σταθερή $\Sigma\Delta = Q_D \cdot P = A$. Οπότε

$$Q_D = \frac{A}{P} = \frac{\Sigma\Delta}{P}$$

Σχόλιο: Όταν η Συνολική Δαπάνη είναι σταθερή (είτε σε όλα τα σημεία μιας ισοσκελούς υπερβολής είτε σε δύο σημεία μιας γραμμικής καμπύλης ζήτησης), για τον υπολογισμό της E_D που είναι πάντα ίση με -

1 χρησιμοποιούμε τον τύπο της ελαστικότητας τόξου.

1. Ποιοι είναι οι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης;

Απάντηση: Εκτός από την τιμή του προϊόντος, την καταναλωτική συμπεριφορά την επηρεάζουν και άλλοι παράγοντες. Οι πιο σημαντικοί από αυτούς είναι:

1. Οι προτιμήσεις
2. Το εισόδημα
3. Οι τιμές των άλλων αγαθών
4. Οι προσδοκίες για την εξέλιξη τιμών και εισοδημάτων
5. Ο αριθμός καταναλωτών

2. Από τους προσδιοριστικούς παράγοντες της ζήτησης να περιγράψετε πώς επηρεάζουν τη ζήτηση οι μεταβολές των προτιμήσεων.

Απάντηση: Οι προτιμήσεις των καταναλωτών μεταβάλλονται καθώς αλλάζουν διάφορες συνθήκες, π.χ. οι καιρικές συνθήκες, η μόδα, οι συνήθειες, τα έθιμα, το κοινωνικό και το πολιτισμικό περιβάλλον κτλ. Όταν οι προτιμήσεις στρέφονται ευνοϊκά προς ένα αγαθό, τότε η ζήτηση αυξάνεται και η καμπύλη ζήτησης μετατοπίζεται δεξιά. Όταν οι προτιμήσεις μεταβάλλονται μη ευνοϊκά από ένα αγαθό, τότε η ζήτηση μειώνεται και η καμπύλη ζήτησης μετατοπίζεται αριστερά. Υπάρχει δηλαδή μια **ευθεία (ομόρροπη)** σχέση μεταξύ της μεταβολής των προτιμήσεων και της ζήτησης.

3. Από τους προσδιοριστικούς παράγοντες της ζήτησης να περιγράψετε πώς επηρεάζουν τη ζήτηση οι μεταβολές του εισοδήματος.

Απάντηση: Η μεταβολή του εισοδήματος δεν επηρεάζει όλα τα αγαθά με τον ίδιο τρόπο. Για τα περισσότερα αγαθά που ονομάζονται **κανονικά**

- όταν το εισόδημα αυξάνεται, θα αυξηθεί η ζήτησή τους μετατοπίζοντας την καμπύλη ζήτησης δεξιά, ενώ, όταν μειώνεται το εισόδημα, μειώνεται και η ζήτησή τους με αποτέλεσμα τη μετατόπιση της καμπύλης ζήτησης αριστερά. Αυτά τα αγαθά για τα οποία υπάρχει **ευθεία (ομόρροπη)** σχέση μεταξύ της μεταβολής του εισοδήματος και της ζήτησής. Παραδείγματα κανονικών αγαθών είναι: το βούτυρο, το ελαιόλαδο, τα φρέσκα ψάρια, κρέατα και λαχανικά κτλ.

➤

Υπάρχουν όμως αγαθά χαμηλής ποιότητας, φθηνότερα από τα κανονικά, τα οποία ονομάζονται **κατώτερα ή «αγαθά του φτωχού»**, τα προτιμούν οι οικογένειες με χαμηλό εισόδημα και ισχύει

- όταν αυξάνεται το εισόδημα μειώνεται η ζήτησή τους, επειδή οι καταναλωτές στρέφονται στα κανονικά, ενώ, όταν μειώνεται το εισόδημα, αυξάνεται η ζήτησή τους. Για αυτά τα αγαθά υπάρχει **αντίστροφη (αντίρροπη)** σχέση μεταξύ της μεταβολής του εισοδήματος και της ζήτησής τους. Παραδείγματα κατώτερων αγαθών είναι: η μαργαρίνη, το σπορέλαιο, τα κατεψυγμένα ψάρια, κρέατα και λαχανικά κτλ.

4. Από τους προσδιοριστικούς παράγοντες της ζήτησης να περιγράψετε πώς επηρεάζουν τη ζήτηση οι μεταβολές των τιμών των άλλων αγαθών.

Απάντηση: Υπάρχουν αγαθά σχετικά μεταξύ τους που η μεταβολή της τιμής του ενός επηρεάζει τη ζήτηση του άλλου. Τα αγαθά αυτά τα διακρίνουμε σε δύο κατηγορίες: τα υποκατάστατα και τα συμπληρωματικά.

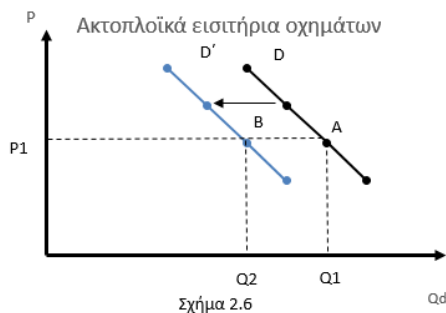
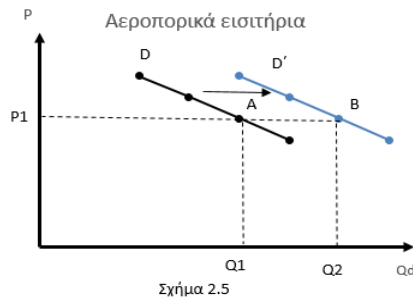
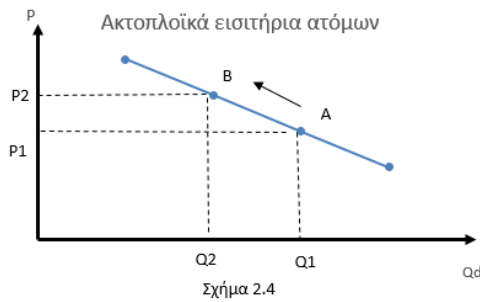
Υποκατάστατα ονομάζονται δύο ή περισσότερα αγαθά που ικανοποιούν την ίδια ανάγκη ή που το ένα μπορεί να χρησιμοποιηθεί αντί του άλλου. Παραδείγματα υποκατάστατων αγαθών είναι το βούτυρο και η μαργαρίνη, τα σπύρτα και ο αναπτήρας. Αν αυξηθεί η τιμή ενός αγαθού, θα αυξηθεί και η ζήτηση του υποκατάστατου αγαθού. Υπάρχει δηλαδή **ευθεία (ομόρροπη)** σχέση μεταξύ της μεταβολής της τιμής ενός αγαθού και της ζήτησης του υποκατάστατού του.

Παράδειγμα: Έστω ότι αυξάνεται η τιμή των ακτοπλοϊκών εισιτηρίων με αποτέλεσμα, όπως περιγράφει ο νόμος της ζήτησης, να μειωθεί η ζητούμενη ποσότητά τους (Σχήμα 2.4). Οι καταναλωτές θα αυξήσουν τη ζήτηση των αεροπορικών εισιτηρίων, δηλαδή του υποκατάστατου, το οποίο είναι **σχετικά*** φθηνότερο (Σχήμα 2.5).

Συμπληρωματικά ονομάζονται δύο ή περισσότερα αγαθά που η κατανάλωση του ενός συνεπάγεται την κατανάλωση του άλλου. Παραδείγματα συμπληρωματικών αγαθών είναι ο καφές και η ζάχαρη, το μολύβι και η γόμα. Αν αυξηθεί η τιμή ενός αγαθού, θα μειωθεί και η ζήτηση του συμπληρωματικού αγαθού. Υπάρχει

δηλαδή αντίστροφη (αντίρροπη) σχέση μεταξύ της μεταβολής της τιμής ενός αγαθού και της μεταβολής της ζήτησης του συμπληρωματικού του.

Παράδειγμα: Αν αυξηθεί η τιμή των ακτοπλοϊκών εισιτηρίων για τη μεταφορά προσώπων, θα μειωθεί η ζητούμενη ποσότητά τους (Σχήμα 2.4). Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της ζήτησης και των ακτοπλοϊκών εισιτηρίων για τα οχήματα που είναι συμπληρωματικό αγαθό (Σχήμα 2.6).

***Σχετικά φθηνότερο:** Τα υποκατάστατα δεν είναι απαραίτητα φθηνότερα. Όταν αυξάνεται η τιμή ενός αγαθού το υποκατάστατο γίνεται φθηνότερο με την έννοια ότι αλλάζει ο μεταξύ τους λόγος ανταλλαγής. Παράδειγμα, όταν αυξηθεί η τιμή των ακτοπλοϊκών εισιτηρίων από 40 σε 50€ ο καταναλωτής προτιμά να αγοράσει αεροπορικά εισιτήρια με 65€ διότι κρίνει ότι η διαφορά τιμής είναι μικρή και τον συμφέρει να μετακινηθεί με το αεροπλάνο που θεωρεί υψηλότερης ποιότητας υπηρεσία.

5. Από τους προσδιοριστικούς παράγοντες της ζήτησης να περιγράψετε, πώς επηρεάζουν τη ζήτηση οι μεταβολές στις προβλέψεις και προσδοκίες των καταναλωτών σχετικά με τη μελλοντική εξέλιξη i) των τιμών ii) του εισοδήματός τους.

Απάντηση: i). προσδοκίες-προβλέψεις για την εξέλιξη των τιμών

Αν οι καταναλωτές προβλέπουν αύξηση των τιμών στο άμεσο μέλλον, αυξάνουν τη ζήτηση σήμερα για να επωφεληθούν από τις χαμηλές τιμές. Αν οι καταναλωτές προβλέπουν μείωση των τιμών (π.χ. εκπτώσεις) στο μέλλον, μειώνουν την ζήτηση σήμερα. Π.χ. αν είναι γνωστό ότι θα μειωθούν οι τιμές των αυτοκινήτων, μειώνεται η ζήτηση τους τώρα, επειδή αναβάλλουμε τις αγορές μας για το μέλλον. Υπάρχει δηλαδή **ευθεία (ομόρροπη)** σχέση μεταξύ των προσδοκιών για την εξέλιξη των τιμών στο μέλλον και της τρέχουσας ζήτησης.

ii) προσδοκίες-προβλέψεις για την εξέλιξη του εισοδήματος

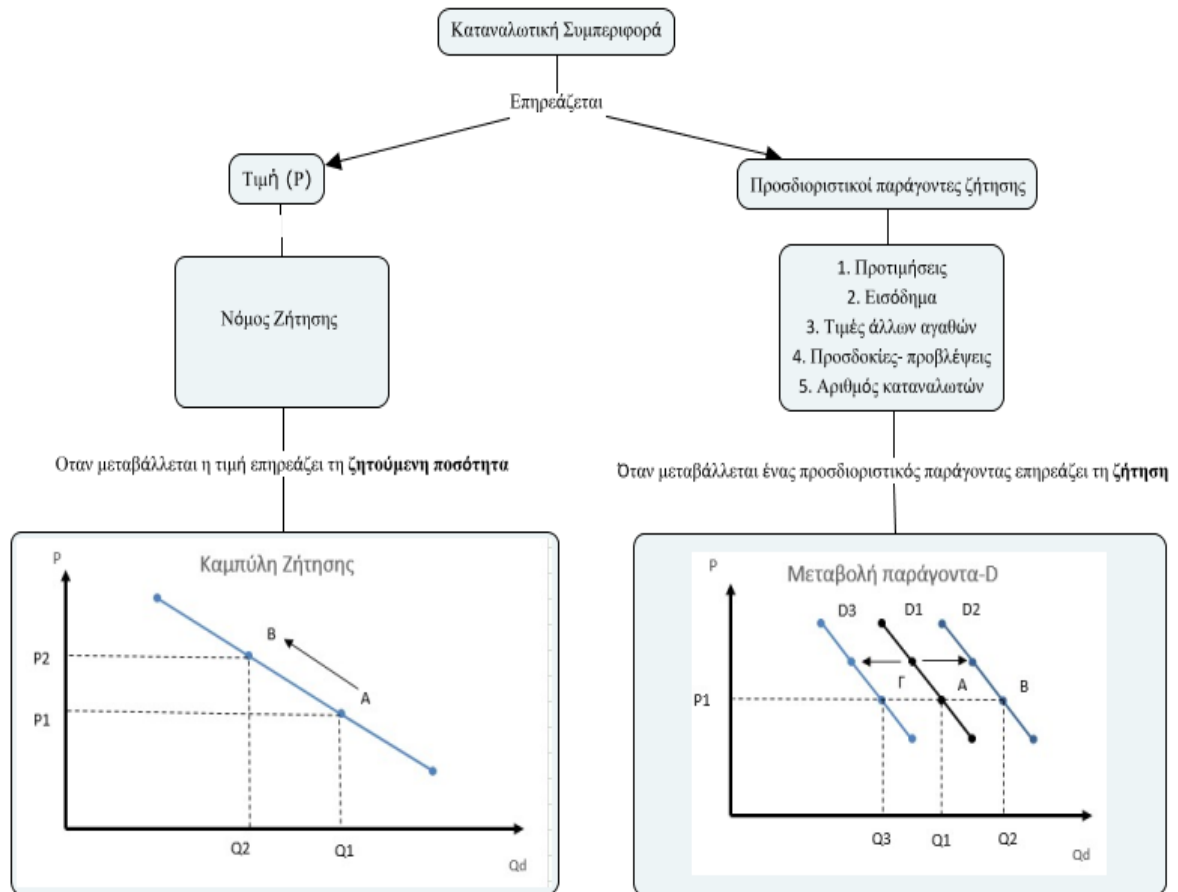
Αν υπάρχει προσδοκία για αύξηση του εισοδήματος (π.χ. μισθολογική προαγωγή), αυξάνεται η ζήτηση τώρα, ενώ, αν υπάρχει πρόβλεψη για μείωση του εισοδήματος (π.χ. αναμένονται μειώσεις μισθών), μειώνεται η ζήτηση τώρα. Υπάρχει **ευθεία (ομόρροπη)** σχέση μεταξύ των προσδοκιών για την εξέλιξη των εισοδημάτων και της τρέχουσας ζήτησης.

6. Από τους προσδιοριστικούς παράγοντες της ζήτησης να περιγράψετε, πώς επηρεάζουν τη ζήτηση οι μεταβολές του αριθμού των καταναλωτών.

Απάντηση: Η αύξηση του αριθμού των καταναλωτών έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της αγοραίας ζήτησης του αγαθού, παράδειγμα η αύξηση της αγοραίας ζήτησης των αγαθών κατά τους καλοκαιρινούς μήνες σε ένα νησί, λόγω της άφιξης παραθεριστών.

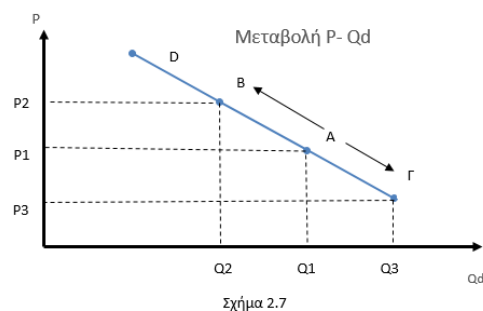
Σημείωση: Όλοι οι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης εκτός από το πλήθος των καταναλωτών, αφορούν τόσο την ατομική όσο και την αγοραία καμπύλη ζήτησης, ενώ η μεταβολή του αριθμού των καταναλωτών επηρεάζει μόνο την αγοραία ζήτηση.

7. Μεταβολή στη ζητούμενη ποσότητα και μεταβολή στη ζήτηση

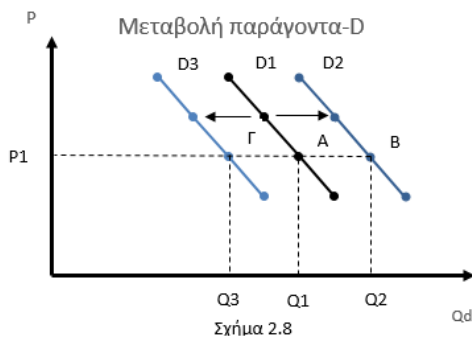
1. Να περιγράψετε με τη βοήθεια των κατάλληλων διαγραμμάτων την περίπτωση της μεταβολής μόνο της ζητούμενης ποσότητας ενός αγαθού.

Απάντηση: Η μεταβολή της τιμής προκαλεί μεταβολή μόνο στη ζητούμενη ποσότητα ενός αγαθού, ενώ οι άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες είναι σταθεροί. Στο διάγραμμα 2.7 έχουμε την καμπύλη ζήτησης D ενός αγαθού. Αν στην τιμή P₁ η ζητούμενη ποσότητα είναι Q₁, τότε βρίσκουμε στο σημείο A της καμπύλης ζήτησης. Αν υποθέσουμε ότι η τιμή αυξηθεί σε P₂ (ceteris paribus), τότε η ζητούμενη ποσότητα μειώνεται σε Q₂. Μετακινούμαστε έτσι από το A στο σημείο B πάνω στην ίδια καμπύλη D. Αν η τιμή μειωθεί από P₁ σε P₃ (ceteris paribus), τότε η ζητούμενη ποσότητα θα αυξηθεί από Q₁ σε Q₃. Μετακινούμαστε έτσι από το A στο σημείο Γ της ίδιας καμπύλης D. **Οι μεταβολές της τιμής μεταβάλλουν τη ζητούμενη ποσότητα, σύμφωνα με το νόμο της ζήτησης, χωρίς να μετακινούν την καμπύλη ζήτησης και χωρίς να μεταβάλλουν τη συνάρτησή της.**

2. Να περιγράψετε με τη βοήθεια των κατάλληλων διαγραμμάτων την περίπτωση της μεταβολής μόνο της ζήτησης του αγαθού.

Απάντηση: Έστω η τιμή ενός κανονικού αγαθού παραμένει σταθερή (*ceteris paribus*) και μεταβάλλεται μόνο ένας

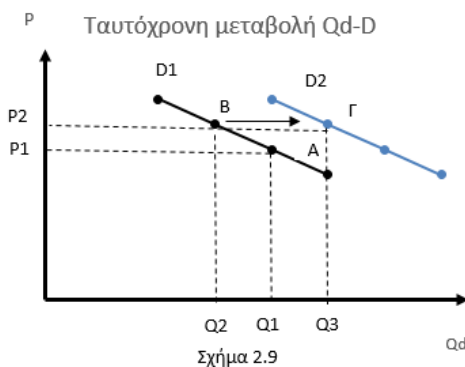

προσδιοριστικός παράγοντας της ζήτησης, για παράδειγμα το **εισόδημα** των καταναλωτών. Στο διάγραμμα 2.8 έχουμε την καμπύλη ζήτησης D_1 ενός αγαθού. Αν στην τιμή P_1 η ζητούμενη ποσότητα είναι Q_1 , τότε βρισκόμαστε στο σημείο Α της καμπύλης ζήτησης. Αν **αυξηθεί το εισόδημα**, αφού το αγαθό είναι κανονικό θα αυξηθεί η ζήτησή του και στην ίδια τιμή P_1 θα αυξηθεί η ζητούμενη ποσότητα από Q_1 σε Q_2 . Ο συνδυασμός αυτός αντιστοιχεί στο σημείο Β, που ανήκει σε μια άλλη καμπύλη ζήτησης D_2 , η οποία προήλθε από τη μετατόπιση ολόκληρης της D_1 προς τα δεξιά. Αν πάλι **μειωθεί το εισόδημα** (*ceteris paribus*), θα

μειωθεί η ζήτησή του και στην ίδια τιμή P_1 η ζητούμενη ποσότητα θα μειωθεί από Q_1 σε Q_3 . Ο συνδυασμός αυτός αντιστοιχεί στο σημείο Γ, μιας άλλης καμπύλης ζήτησης D_3 , η οποία προήλθε από τη μετατόπιση ολόκληρης της καμπύλης D_1 προς τα αριστερά. **Η μεταβολή σε έναν από τους προσδιοριστικούς παράγοντες της ζήτησης, όταν η τιμή παραμένει σταθερή, μεταβάλλει τη ζήτηση του αγαθού μετατοπίζοντας την καμπύλη ζήτησης και μεταβάλλοντας τη συνάρτησή της.**

3. Να εξηγήσετε με τη βοήθεια των κατάλληλων διαγραμμάτων την περίπτωση της ταυτόχρονης μεταβολής της ζητούμενης ποσότητας ενός αγαθού και της ζήτησης του.

Απάντηση: Έστω ότι μεταβάλλεται ταυτόχρονα η τιμή και το εισόδημα ενός κανονικού αγαθού, για παράδειγμα

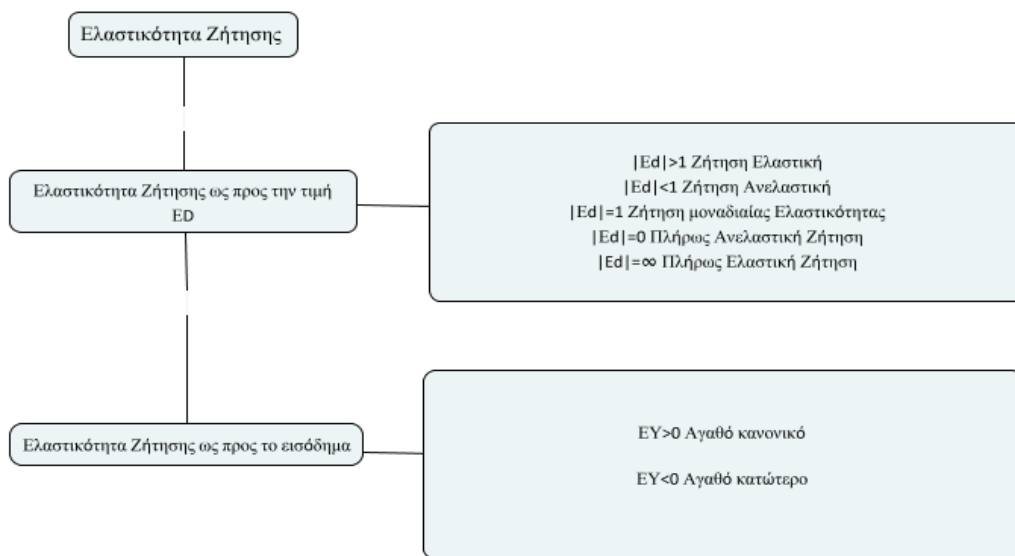

αυξάνονται και τα δύο ταυτόχρονα. Η αύξηση της τιμής τείνει να μειώσει τη ζητούμενη ποσότητα, ενώ η αύξηση του εισοδήματος τείνει ν' αυξήσει τη ζήτηση και κατά συνέπεια τη ζητούμενη ποσότητα στο ίδιο επίπεδο τιμής. Οι δύο επιδράσεις είναι **αντίθετες** και δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν η τελικά ζητούμενη ποσότητα είναι ίση, μικρότερη ή μεγαλύτερη από την αρχικά ζητούμενη ποσότητα. Το τελικό αποτέλεσμα εξαρτάται από το **σχετικό*** μέγεθος των μεταβολών της τιμής και του εισοδήματος (από το μέγεθος της επίδρασης, των μεταβολών της τιμής και του εισοδήματος, στην ζητούμενη ποσότητα). Ας μελετήσουμε μια περίπτωση όπου το

σχετικό* μέγεθος της αύξησης του εισοδήματος είναι μεγαλύτερο από το **σχετικό*** μέγεθος της αύξησης της τιμής. Το διάγραμμα 2.9 δείχνει την καμπύλη ζήτησης D_1 ενός κανονικού αγαθού. Αν στην τιμή P_1 η ζητούμενη ποσότητα είναι Q_1 , τότε βρισκόμαστε στο σημείο Α της καμπύλης ζήτησης. Αν η τιμή αυξηθεί από P_1 σε P_2 (*ceteris paribus*), τότε η ζητούμενη ποσότητα θα μειωθεί από Q_1 σε Q_2 . Μετακινούμαστε έτσι από το Α στο σημείο Β της ίδιας καμπύλης D_1 . Αν τώρα αυξηθεί και το εισόδημα θα αυξηθεί η ζήτηση και αυτό θα μετατοπίσει ολόκληρη την καμπύλη ζήτησης από τη θέση D_1 στη θέση D_2 . Έτσι στην ίδια τιμή θα αυξηθεί η ζητούμενη ποσότητα και από το σημείο Β θα μετακινηθούμε στο σημείο Γ της D_2 . Η Q_3 είναι μεγαλύτερη της Q_1 .

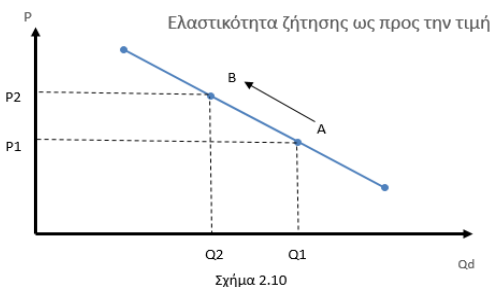
***Διευκρίνιση:** Δεν συγκρίνουμε το μέγεθος της μεταβολής της τιμής με αυτό του εισοδήματος, αλλά την επίδρασή τους στη ζητούμενη ποσότητα. Εναλλακτικά η πρόταση θα μπορούσε να είχε διατυπωθεί: Ας μελετήσουμε μια περίπτωση όπου το μέγεθος της επίδρασης, στην Q_d , της αύξησης του εισοδήματος, είναι μεγαλύτερο από το μέγεθος της επίδρασης της αύξησης της τιμής.

8. Ελαστικότητα Ζήτησης ως προς την τιμή

1. Τι μετρά, πως υπολογίζεται και τι χαρακτηρίζει η ελαστικότητα ζήτησης;

Απάντηση: Ο λόγος της ποσοστιαίας μεταβολής της ζητούμενης ποσότητας προς την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής, ονομάζεται ελαστικότητα ζήτησης και μετρά την αντίδραση ή την ανταπόκριση των καταναλωτών στις μεταβολές της τιμής, *ceteris paribus*. Η ελαστικότητα ζήτησης E_D υπολογίζεται ως:

$$E_D = \frac{\frac{\Delta Q}{Q} 100}{\frac{\Delta P}{P} 100} = \frac{\frac{\Delta Q}{Q} \%}{\frac{\Delta P}{P} \%} = \frac{\Delta Q}{\Delta P} * \frac{P_1}{Q_1} = \frac{Q_2 - Q_1}{P_2 - P_1} * \frac{P_1}{Q_1} = -\alpha$$

Σύμφωνα με το νόμο της ζήτησης, η μεταβολή της τιμής έχει ως αποτέλεσμα τη μεταβολή της ζητούμενης ποσότητας προς την αντίθετη φορά. Η αρνητική σχέση τιμής και ζητούμενης ποσότητας έχει ως αποτέλεσμα η αριθμητική τιμή της ελαστικότητας ζήτησης να είναι αρνητική (-α).

Η ελαστικότητα ζήτησης είναι διαφορετική τόσο μεταξύ διαφορετικών αγαθών, όσο και σε διαφορετικά επίπεδα τιμής του ίδιου αγαθού.

Η ελαστικότητα ζήτησης κατά απόλυτη τιμή βοηθά να χαρακτηρίσουμε τη ζήτηση ως ελαστική ή ανελαστική.

- Αν $|E_D| > 1$, η ζήτηση είναι ελαστική,
- Αν $|E_D| < 1$, η ζήτηση είναι ανελαστική,
- Αν $|E_D| = 1$, η ζήτηση είναι μοναδιαίας ελαστικότητας,
- Αν $|E_D| = 0$, η ζήτηση είναι πλήρως ανελαστική,
- Αν $|E_D| = \infty$, η ζήτηση είναι πλήρως ελαστική.

Όταν η ζήτηση είναι ελαστική σημαίνει ότι οι καταναλωτές αντιδρούν στις μεταβολές της τιμής, δηλαδή η ποσοστιαία μεταβολή της ποσότητας κατ' απόλυτη τιμή είναι μεγαλύτερη από την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής ($|\frac{\Delta Q}{Q} \%| > |\frac{\Delta P}{P} \%|$).

Ενώ, όταν η ζήτηση είναι ανελαστική οι καταναλωτές δεν μεταβάλλουν ιδιαίτερα τις ποσότητες των προϊόντων που αγοράζουν, δηλαδή η ποσοστιαία μεταβολή της τιμής κατ' απόλυτη τιμή είναι μεγαλύτερη από την ποσοστιαία μεταβολή της ποσότητας ($|\frac{\Delta Q}{Q} \%| < |\frac{\Delta P}{P} \%|$). Αυτό μπορεί να οφείλεται σε πολλούς λόγους όπως στο ότι το αγαθό είναι αναγκαίο, ή ότι δεν υπάρχουν υποκατάστατα, ή ότι η τιμή είναι ιδιαίτερα χαμηλή κτλ.

9. Ελαστικότητα σημείου και ελαστικότητα τόξου

1. Ποια η σχέση ελαστικότητας σημείου και ελαστικότητας τόξου;

Απάντηση: Έστω η καμπύλη ζήτησης D του σχήματος 2.11. Η ελαστικότητα ζήτησης στο σημείο A, όταν η τιμή από P_A γίνεται P_B , είναι:

$$A \rightarrow B: E_{DA} = \frac{\Delta Q}{\Delta P} * \frac{P_A}{Q_A}$$

Η ελαστικότητα ζήτησης στο σημείο B, όταν η τιμή μεταβάλλεται από P_B σε P_A , είναι:

$$B \rightarrow A: E_{DB} = \frac{\Delta Q}{\Delta P} * \frac{P_B}{Q_B}$$

Ο λόγος $\frac{\Delta Q}{\Delta P}$ είναι σταθερός και στις δύο ελαστικότητες, όμως διαφέρει ο λόγος $\frac{P}{Q}$ επομένως, οι δύο ελαστικότητες έχουν διαφορετική τιμή.

Αν το τόξο AB είναι πολύ **μικρό** (ώστε να ταυτίζεται με την χορδή), μπορούμε με μεγάλη προσέγγιση να υπολογίσουμε την ελαστικότητα στο μέσο M ($P_M = \frac{P_A + P_B}{2}$, $Q_M = \frac{Q_A + Q_B}{2}$) και να θεωρήσουμε ότι είναι **αντιπροσωπευτική** του τόξου AB. Αν στον τύπο της ελαστικότητας

αντικαταστήσουμε το λόγο $\frac{P}{Q}$ με το λόγο $\frac{P_M}{Q_M}$ έχουμε:

$$E_{DAB} = \frac{\frac{\Delta Q}{\frac{Q_A + Q_B}{2}}}{\frac{P_A - P_B}{\frac{P_A + P_B}{2}}} = \frac{\Delta Q}{\Delta P} * \frac{\frac{Q_A + Q_B}{2}}{\frac{P_A + P_B}{2}} = \frac{Q_B - Q_A}{P_B - P_A} * \frac{P_A + P_B}{Q_A + Q_B}$$

Αυτός είναι ο τύπος της ελαστικότητας ζήτησης τόξου ή τοξοειδούς ελαστικότητας. Η απόλυτη τιμή της ελαστικότητας τόξου είναι ανάμεσα στις ελαστικότητες των δύο άκρων του τόξου.

Παρατηρούμε ότι $|E_{DA}| > |E_{DAB}| > |E_{DB}|$.

11. Ειδικές περιπτώσεις καμπύλης ζήτησης και ελαστικότητας

1. Πότε χρησιμοποιείται η ελαστικότητα τόξου;

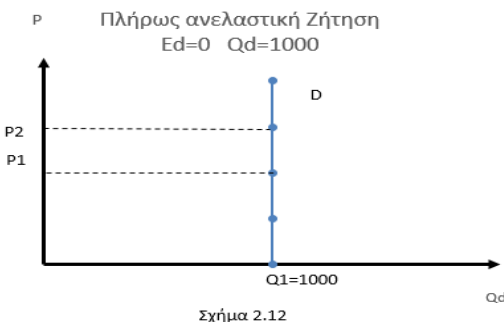
Απάντηση: Η ελαστικότητα τόξου χρησιμοποιείται:

- Όταν το ζητάει η άσκηση
- Όταν η Συνολική Δαπάνη είναι **σταθερή**, τότε για τον υπολογισμό της E_D που είναι ίση με -1, χρησιμοποιούμε τον τύπο της τοξοειδούς ελαστικότητας. Αυτό συμβαίνει είτε σε όλα τα σημεία μιας ισοσκελούς υπερβολής, είτε σε δύο σημεία μιας ευθείας τα οποία ισαπέχουν από το σημείο M.

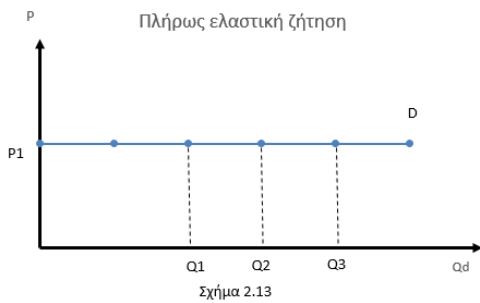
2. Από τις ειδικές περιπτώσεις καμπύλης ζήτησης και ελαστικότητας να περιγράψετε την καμπύλη ζήτησης με ελαστικότητα ίση με το μηδέν.

Απάντηση: Μια από τις ακραίες περιπτώσεις όπου η καμπύλη ζήτησης έχει σταθερή ελαστικότητα σε όλο το μήκος της ή σε ένα τμήμα της είναι όταν η ελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή είναι μηδέν (Σχήμα 2.12). Αν $E_D = 0$

($\Delta Q = 0$ ή $P = 0$) σε όλα τα σημεία της καμπύλης τότε η ζήτηση είναι **πλήρως ανελαστική** και η καμπύλη είναι μια ευθεία **κάθετη** στον άξονα των ποσοτήτων. Αυτό σημαίνει ότι οι καταναλωτές δεν αντιδρούν στις μεταβολές της τιμής του αγαθού και εξακολουθούν και ζητούν την ίδια ποσότητα (π.χ. 1000 μονάδες) ανεξάρτητα από την τιμή. Είναι ακραία περίπτωση που θα μπορούσε για παράδειγμα να ισχύει στη ζήτηση φαρμάκων απαραίτητων για την ίαση μιας ασθένειας.

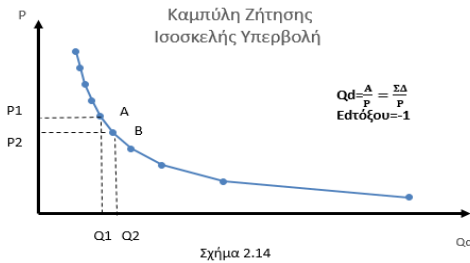

3. Από τις ειδικές περιπτώσεις καμπύλης ζήτησης και ελαστικότητας να περιγράψετε την καμπύλη ζήτησης με ελαστικότητα που τείνει στο άπειρο.

Απάντηση: Αν $|E_D|$ τείνει στο ∞ ($\Delta P=0$ ή $Q=0$) σε όλα τα σημεία της καμπύλης τότε η ζήτηση είναι **πλήρως ελαστική** και η καμπύλη είναι μια ευθεία **παράλληλη** στον άξονα των ποσοτήτων (Σχήμα 2.13). Στην περίπτωση αυτή οι καταναλωτές ζητούν στην ίδια τιμή οποιαδήποτε ποσότητα μπορούν να βρουν. Στην πράξη αυτό είναι αδύνατο, γιατί υπάρχει ο εισοδηματικός περιορισμός, θα μπορούσε ίσως να ισχύει για περιορισμένα όρια ζητούμενων ποσοτήτων (π.χ. προσφορά σε ιδιαίτερα χαμηλή τιμή συγκεκριμένων ποσοτήτων ενός προϊόντος).

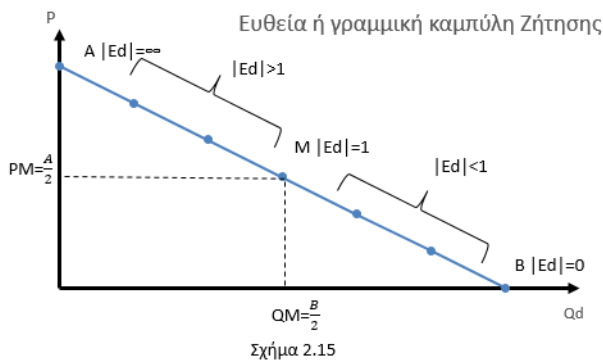
4. Από τις ειδικές περιπτώσεις καμπύλης ζήτησης και ελαστικότητας να περιγράψετε την καμπύλη ζήτησης με ελαστικότητα ίση με τη μονάδα.

Απάντηση: Όταν η καμπύλη ζήτησης είναι ισοσκελής υπερβολή (σχήμα 2.14), έχει σταθερή ελαστικότητα κατ' απόλυτη τιμή, ίση με τη μονάδα. Αυτό αποδεικνύεται εύκολα, αν χρησιμοποιήσουμε τον τύπο της ελαστικότητας τόξου.

5. Τι γνωρίζετε για την ελαστικότητα σε μια ευθεία καμπύλη ζήτησης που τέμνει τους άξονες;

Απάντηση: Αν η καμπύλη ζήτησης είναι ευθεία γραμμή (Σχήμα 2.15) που τέμνει τον άξονα των τιμών στο σημείο Α και των ποσοτήτων στο Β, η ελαστικότητα μεταβάλλεται σε όλο το μήκος της.

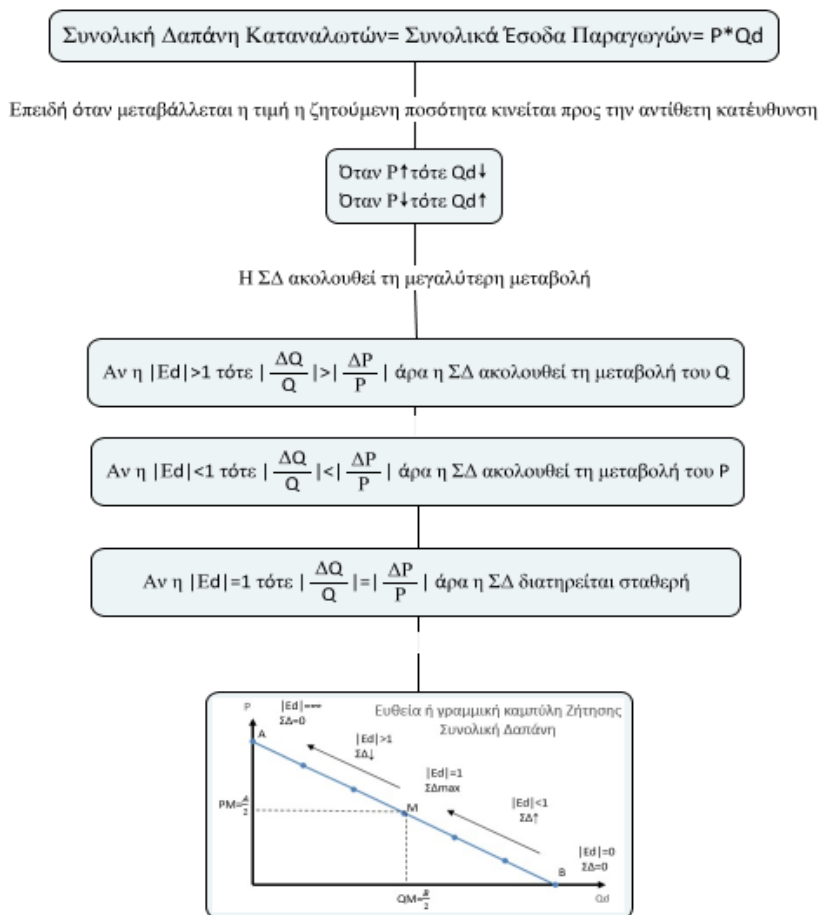

- Στο μέσο Μ του ευθύγραμμου τμήματος ΑΒ η ελαστικότητα, κατ' απόλυτη τιμή, είναι **ίση με μονάδα**.
- Στο τμήμα ΜΑ η ζήτηση είναι **ελαστική** και η απόλυτη τιμή της ελαστικότητας, αυξάνεται καθώς αυξάνεται η τιμή από το Μ στο Α.
- Στο τμήμα ΜΒ η ζήτηση είναι **ανελαστική** και η απόλυτη τιμή της ελαστικότητας, μειώνεται καθώς μειώνεται η τιμή από το Μ στο Β.
- Στο Α, όπου $Q=0$, ο λόγος $\frac{P}{Q}$ τείνει στο άπειρο και επομένως

και η $|E_D|$ τείνει στο ∞ .

- Στο Β, όπου $P=0$, ο λόγος $\frac{P}{Q}$ γίνεται μηδέν και επομένως η $|E_D|=0$.

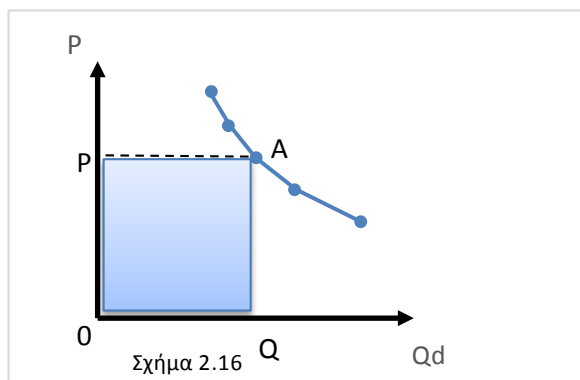
12.Συνολική δαπάνη των καταναλωτών

13.Ελαστικότητα ζήτησης και συνολική δαπάνη των καταναλωτών

1. Τι είναι η Συνολική Δαπάνη και πως σχετίζεται με την ελαστικότητα ζήτησης των καταναλωτών;

Αν η **αγοραία** καμπύλη ζήτησης είναι η D (σχήμα 2.16) και στην τιμή P_A η ζητούμενη ποσότητα είναι Q_A τότε η

Συνολική Δαπάνη των καταναλωτών για το αγαθό είναι το γινόμενο $P_A \cdot Q_A$. Η Συνολική Δαπάνη των καταναλωτών για ένα αγαθό είναι ίση με τα Συνολικά Έσοδα (Συνολική Πρόσοδος) όλων των παραγωγών. Η Συνολική Δαπάνη ή Συνολικά Έσοδα είναι το εμβαδόν του ορθογωνίου OP_AQ_A .

Η Συνολική Δαπάνη ως το γινόμενο $\Sigma\Delta = P \cdot Q$, σε κάθε μεταβολή της τιμής δέχεται **δύο αντίθετες επιδράσεις**, η μια προέρχεται από τη μεταβολή της τιμής και η άλλη από την αντίθετη μεταβολή της ζητούμενης ποσότητας (νόμος ζήτησης). Τελικά εξαρτάται από τη **μεγαλύτερη μεταβολή** π

θα συμβεί στη ΣΔ. Η E_D δείχνει ποια μεταβολή είναι μεγαλύτερη και κατά συνέπεια ποια από τις δύο μεταβολές θα επηρεάσει τη Συνολική Δαπάνη.

- **Ζήτηση ελαστική ($|E_D| > 1$):** Στην ελαστική ζήτηση η ποσοστιαία μεταβολή της ζητούμενης ποσότητας είναι, κατ' απόλυτη τιμή, μεγαλύτερη από την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής. Επομένως η Συνολική Δαπάνη που ακολουθεί τη μεγαλύτερη μεταβολή, επηρεάζεται από τη μεταβολή της **ζητούμενης ποσότητας (Q_D)**.

- **Ζήτηση ανελαστική ($|E_D| < 1$):** Στην ανελαστική ζήτηση η ποσοστιαία μεταβολή της ζητούμενης ποσότητας είναι, κατ' απόλυτη τιμή, μικρότερη από την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής. Επομένως η Συνολική Δαπάνη που ακολουθεί τη μεγαλύτερη μεταβολή, επηρεάζεται από τη μεταβολή της **τιμής (P)**.
- **Ζήτηση με ελαστικότητα ίση με τη μονάδα ($|E_D| = 1$):** Στη ζήτηση μοναδιαίας ελαστικότητας η ποσοστιαία μεταβολή της ζητούμενης ποσότητας είναι, κατ' απόλυτη τιμή, ίση με την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής. Επομένως, η Συνολική Δαπάνη παραμένει σταθερή. Στην περίπτωση αυτή η ελαστικότητα που υπολογίζεται είναι η **τόξου** και όχι η ελαστικότητα σημείου.

14. Χρησιμότητα της Ελαστικότητας ζήτησης

1. Ποια η χρησιμότητα της ελαστικότητας ζήτησης;

Απάντηση: Η γνώση της ελαστικότητας ζήτησης ενός αγαθού είναι πολύ σημαντική για τις επιχειρήσεις και το κράτος.

- Οι **επιχειρήσεις** μπορούν να γνωρίζουν εάν έχουν τη δυνατότητα ν' αυξήσουν την τιμή ενός προϊόντος, χωρίς να μειωθούν τα έσοδα τους.
- Το **κράτος** μπορεί
 - α. να γνωρίζει αν η πρόσθετη φορολογία θα επιφέρει αύξηση ή μείωση στα έσοδα του,
 - β. να επηρεάζει την κατανάλωση αυξάνοντας ή μειώνοντας τη ζητούμενη ποσότητα ενός αγαθού,
 - γ. να εξετάζει εάν πρέπει να θέσει ένα αγαθό σε διατίμηση (η επιβολή ανώτατης τιμής ή διατίμησης θα αναλυθεί στο 5ο κεφάλαιο).
 Παράδειγμα το κράτος επιβάλλει φορολογία σε αγαθά με ανελαστική ζήτηση, διότι όταν $|E_D| < 1$, η ποσοστιαία αύξηση της τιμής, λόγω της αύξησης του φόρου, είναι μεγαλύτερη από την ποσοστιαία μείωση της ζητούμενης ποσότητας, με αποτέλεσμα να αυξάνονται τα έσοδα του.

15. Ελαστικότητα της ζήτησης ως προς το εισόδημα ή εισοδηματική ελαστικότητα

1. Τι μετρά, πως υπολογίζεται και τι χαρακτηρίζει η ελαστικότητα ζήτησης ως προς το εισόδημα ή εισοδηματική ελαστικότητα;

Όμοια με την ελαστικότητα ζήτησης ως προς την τιμή μπορούμε να εξετάσουμε την ελαστικότητα ζήτησης **ως προς οποιονδήποτε άλλον προσδιοριστικό παράγοντα**. Μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα η ελαστικότητα ζήτησης ως προς το **εισόδημα**.

Η **εισοδηματική ελαστικότητα** εκφράζει την αντίδραση της ζητούμενης ποσότητας των καταναλωτών στις μεταβολές του εισοδήματος, *ceteris paribus*. Η εισοδηματική ελαστικότητα είναι ο λόγος της ποσοστιαίας μεταβολής της ζητούμενης ποσότητας προς την ποσοστιαία μεταβολή του εισοδήματος. Αν παραστήσουμε το εισόδημα με Y ($Yield = \text{εισόδημα}$) έχουμε την ελαστικότητα ως προς το εισόδημα.

$$E_Y = \frac{\frac{\Delta Q}{Q} 100}{\frac{\Delta Y}{Y} 100} = \frac{\frac{\Delta Q}{Q} \%}{\frac{\Delta Y}{Y} \%} = \frac{\Delta Q}{\Delta Y} * \frac{Y_1}{Q_1} = \frac{Q_2 - Q_1}{Y_2 - Y_1} * \frac{Y_1}{Q_1} = \pm \alpha$$

Η εισοδηματική ελαστικότητα διαφοροποιείται σε διάφορα επίπεδα εισοδήματος. Ως προς τις τιμές της E_Y παρατηρούμε:

- Τα αγαθά των οποίων η ζήτηση αυξάνεται, όταν το εισόδημα αυξάνεται, ονομάζονται **κανονικά** και η εισοδηματική ελαστικότητα (E_Y) τους είναι **θετική**.
- Τα αγαθά των οποίων η ζήτηση μειώνεται, όταν το εισόδημα αυξάνεται, ονομάζονται **κατώτερα** και η εισοδηματική ελαστικότητα (E_Y) τους είναι **αρνητική**.

Κατώτερα χαρακτηρίζονται τα αγαθά χαμηλής ποιότητας, για τα οποία υπάρχουν υποκατάστατα κανονικά αγαθά, καλύτερης ποιότητας. Τα κατώτερα τα αγοράζουν καταναλωτές με χαμηλό εισόδημα. Όταν αυξάνεται το εισόδημα τους, τα υποκαθιστούν με άλλα ανώτερης ποιότητας. Για παράδειγμα αν αυξηθεί το εισόδημα αντικαθιστούν τα κατεψυγμένα ψάρια με νωπά, τα προϊόντα ετικέτας *super market* με επώνυμα κτλ.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1. Η έννοια της παραγωγής και τα χαρακτηριστικά της

1. Να περιγράψετε την έννοια της παραγωγικής διαδικασίας.

Απάντηση: Με τον όρο παραγωγική διαδικασία εννοούμε όλους τους τρόπους με τους οποίους οι διάφοροι παραγωγικοί συντελεστές μετατρέπονται σε αγαθά χρήσιμα για τον άνθρωπο, δηλαδή μετασχηματίζονται σε προϊόντα ή εμπορεύματα.

- Η παραγωγική διαδικασία είναι η **συνειδητή** προσπάθεια των ανθρώπων να μετασχηματίσουν την ύλη και να της δώσουν χρήσιμη μορφή ώστε να ικανοποιούν τις ανάγκες τους.
- Το αποτέλεσμα της παραγωγικής διαδικασίας είναι το **προϊόν**.

2. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά στοιχεία της παραγωγικής διαδικασίας; Να αναφέρετε παραδείγματα.

Απάντηση: Τα χαρακτηριστικά στοιχεία της παραγωγικής διαδικασίας είναι:

- α. Η **συνειδητή προσπάθεια** για κάποιο τελικό αποτέλεσμα.
- β. Η **χρονική διάρκεια** από τη στιγμή που θα χρησιμοποιηθούν οι συντελεστές παραγωγής μέχρι την ολοκλήρωση της παραγωγής.
- γ. Η **τεχνολογική σχέση** ανάμεσα στις ποσότητες των συντελεστών παραγωγής και την ποσότητα του παραγόμενου προϊόντος.

Τα χαρακτηριστικά στοιχεία της παραγωγικής διαδικασίας μπορούμε να τα διακρίνουμε στην παραγωγή: α. ενός γεωργικού προϊόντος (π.χ. σιτάρι), β. ενός προϊόντος **βιομηχανικού** (π.χ. αυτοκίνητο) ή γ. μιας **υπηρεσίας** (π.χ. ιατρική περίθαλψη).

- Συνεπώς η **συνειδητή προσπάθεια** αφορά την παραγωγή του σιταριού, του αυτοκινήτου και τη θεραπεία του ασθενούς.
- Η **χρονική διάρκεια** αναφέρεται στο διάστημα που μεσολαβεί από τη σπορά μέχρι τη συγκομιδή του σιταριού, από την έναρξη της κατασκευής του αυτοκινήτου μέχρι την ολοκλήρωσή της, από την έναρξη της θεραπείας μέχρι την ίαση του ασθενούς.
- Η **τεχνολογική σχέση** συνδέεται με τη **μέθοδο** παραγωγής του σιταριού, του αυτοκινήτου και το **είδος** της θεραπείας. Η παραγωγή περιλαμβάνει όλες τις οικονομικές δραστηριότητες: γεωργία, βιομηχανία, μεταφορές, εμπόριο κτλ.

2. Ο χρονικός ορίζοντας της επιχείρησης

1. Ποιος είναι ο πιο σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τις αποφάσεις μιας επιχείρησης;

Απάντηση: Οι επιχειρήσεις παράγουν αγαθά χρησιμοποιώντας τους **παραγωγικούς συντελεστές**. Οι επιχειρήσεις αποφασίζουν για το **είδος** και τις **αναλογίες** των συντελεστών που μπορούν να συνδυάσουν προκειμένου να παράγουν προϊόντα. Σημαντικός παράγοντας για τις αποφάσεις μιας επιχείρησης είναι ο **χρόνος**. Η οικονομική επιστήμη διακρίνει δύο περιόδους παραγωγής, τη βραχυχρόνια και τη μακροχρόνια.

2. Να περιγράψετε τις έννοιες της βραχυχρόνιας και της μακροχρόνιας περιόδου

- **Βραχυχρόνια περίοδος** είναι το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο η επιχείρηση **δεν μπορεί να μεταβάλλει την ποσότητα ενός ή περισσότερων συντελεστών** που χρησιμοποιεί. Στη βραχυχρόνια περίοδο παραγωγής κάποιοι συντελεστές είναι **σταθεροί** και κάποιοι **μεταβλητοί**.
- ο **Σταθεροί συντελεστές** είναι αυτοί που η ποσότητα τους δεν μπορεί να μεταβληθεί βραχυχρόνια και είναι συνήθως η γη, τα μηχανήματα, η τεχνολογία και γενικά ο κεφαλαιουχικός εξοπλισμός.
- ο **Μεταβλητοί συντελεστές** είναι αυτοί που η ποσότητα τους μεταβάλλεται στη βραχυχρόνια περίοδο όπως είναι οι πρώτες ύλες, η εργασία κτλ.

- **Μακροχρόνια περίοδος** είναι το χρονικό διάστημα, μέσα στο οποίο η επιχείρηση **μπορεί να μεταβάλει τις ποσότητες όλων** των συντελεστών παραγωγής. Στη μακροχρόνια περίοδο όλοι οι συντελεστές παραγωγής είναι **μεταβλητοί**.

3. Ποιοι παράγοντες προσδιορίζουν τη διάρκεια της βραχυχρόνιας και μακροχρόνιας περιόδου;

Απάντηση: Η βραχυχρόνια και η μακροχρόνια περίοδος **δεν αντιστοιχούν σε συγκεκριμένη ημερολογιακή περίοδο**. Η διάκριση γίνεται με βάση τη **δυνατότητα προσαρμογής των συντελεστών** που χρησιμοποιεί κάθε επιχείρηση, και αυτό εξαρτάται από το **αντικείμενο** και το **μέγεθος** της επιχείρησης. Κατά συνέπεια, πιο εύκολα προσαρμόζονται οι συντελεστές μια μικρής επιχείρησης, π.χ. μιας βιοτεχνίας ετοιμών ενδυμάτων, απ' ό,τι οι συντελεστές μιας μεγάλης βιομηχανίας, π.χ. μιας αυτοκινητοβιομηχανίας. Οπότε η βραχυχρόνια περίοδος διαρκεί συγκριτικά περισσότερο στη μεγάλη επιχείρηση και λιγότερο στη μικρή.

3. Η συνάρτηση παραγωγής

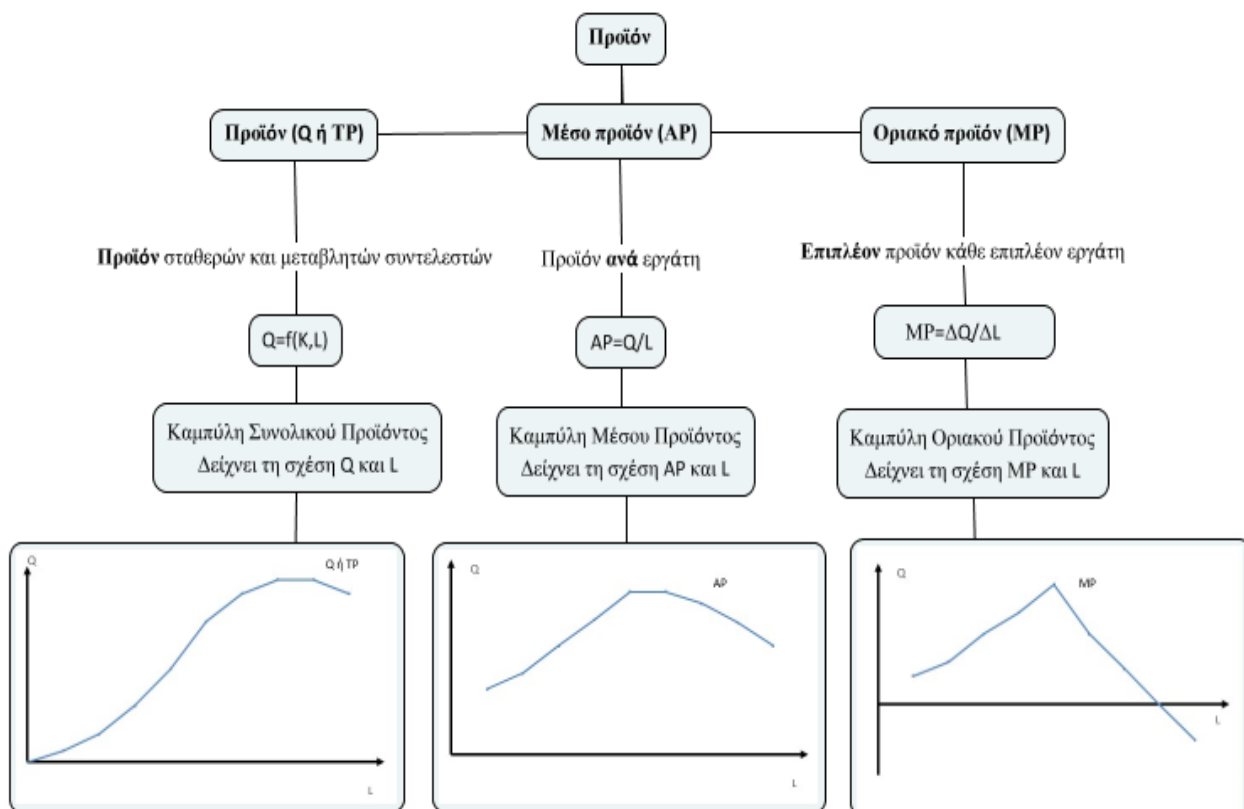
1. Τι γνωρίζετε για τη συνάρτηση παραγωγής;

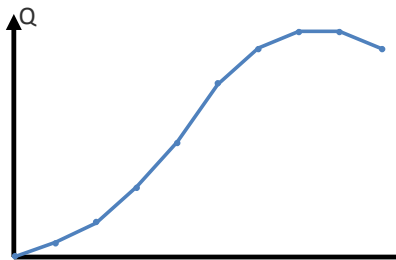
Απάντηση: Η συνάρτηση παραγωγής είναι η **σχέση** που συνδέει τη **μέγιστη** ποσότητα **προϊόντος** που μπορεί να παραχθεί με συγκεκριμένες ποσότητες συντελεστών παραγωγής, με **δεδομένη την τεχνολογία**. Είναι η σχέση των συντελεστών παραγωγής (εισροές) και της ποσότητας του προϊόντος (εκροή).

Είναι η **τεχνολογική σχέση** ανάμεσα στις ποσότητες των συντελεστών παραγωγής και του παραγόμενου προϊόντος.

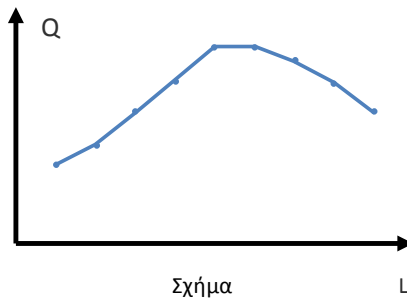
Διακρίνουμε, επίσης, την **παραγωγική αποτελεσματικότητα**, που είναι η καλύτερη δυνατή, αφού επιδίωξη των επιχειρήσεων είναι η όσο το δυνατό μεγαλύτερη παραγωγή ώστε να έχουν **μέγιστα κέρδη**. Η συνάρτηση παραγωγής έχει τη γενική μορφή:

$$Q = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$$

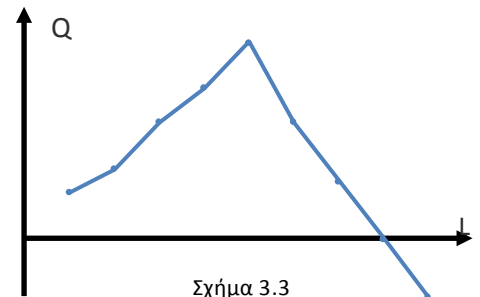

Σχήμα 3.1

Σχήμα

Σχήμα 3.3

4. Συνολικό προϊόν

1. Τι είναι το συνολικό προϊόν; Τι δείχνει η καμπύλη του συνολικού προϊόντος και ποια η γενική της πορεία;

Απάντηση: Συνολικό προϊόν (Q ή TP) του μεταβλητού συντελεστή, είναι το προϊόν που παράγεται, όταν οι ποσότητες των άλλων συντελεστών διατηρούνται σταθεροί και μεταβάλλεται η ποσότητα μόνο του μεταβλητού συντελεστή. Είναι η ποσότητα που παράγεται από το συνδυασμό μεταξύ των σταθερών συντελεστών και των διαφορετικών ποσοτήτων του μεταβλητού συντελεστή.

Η καμπύλη του συνολικού προϊόντος εκφράζει τη σχέση ανάμεσα στο συνολικό προϊόν και στην ποσότητα του μεταβλητού συντελεστή για κάθε δεδομένη χρονική περίοδο (Σχήμα 3.1). Στον κατακόρυφο άξονα βρίσκεται η ποσότητα του προϊόντος και στον οριζόντιο η ποσότητα του μεταβλητού συντελεστή. Η καμπύλη του συνολικού προϊόντος (Q ή TP) ξεκινάει από το $(0, 0)$, αρχικά αυξάνεται με ταχύτερο ρυθμό (αύξοντα), από ένα σημείο και μετά αυξάνει με φθίνοντα ρυθμό, φτάνει σε ένα μέγιστο σημείο και στη συνέχεια κατέρχεται.

5. Μέσο και οριακό προϊόν

1. Τι είναι το μέσο προϊόν; Τι δείχνει η καμπύλη του μέσου προϊόντος και ποια η γενική της πορεία;

Απάντηση: Το μέσο προϊόν είναι ο λόγος του συνολικού προϊόντος προς την ποσότητα του μεταβλητού συντελεστή. Δείχνει το προϊόν ανά μονάδα μεταβλητού συντελεστή. Αν μοναδικός μεταβλητός συντελεστής είναι η εργασία, τότε το μέσο προϊόν δείχνει το προϊόν ανά εργάτη:

$$AP = \frac{Q}{L}$$

Η καμπύλη του μέσου προϊόντος (AP) εκφράζει τη σχέση ανάμεσα στο μέσο προϊόν και στην ποσότητα εργασίας. Είναι μια καμπύλη που δεν διέρχεται από το $(0, 0)$, αρχικά αυξάνει, φθάνει σε ένα μέγιστο σημείο και κατόπιν κατέρχεται, χωρίς να έχει έντονες διακυμάνσεις (Σχήμα 3.2)

2. Τι είναι το οριακό προϊόν; Τι δείχνει η καμπύλη του οριακού προϊόντος και ποια η γενική της πορεία;

Απάντηση: Το οριακό προϊόν, είναι η ο μεταβολή του συνολικού προϊόντος προς την μεταβολή του μεταβλητού συντελεστή. Είναι η μεταβολή του συνολικού προϊόντος όταν μεταβάλλεται η ποσότητα του μεταβλητού συντελεστή κατά μία μονάδα. Δείχνει το επιπλέον προϊόν κάθε επιπλέον μονάδας μεταβλητού συντελεστή. Αν μοναδικός μεταβλητός συντελεστής είναι η εργασία τότε το οριακό προϊόν δείχνει το επιπλέον προϊόν κάθε ενός επιπλέον εργάτη:

$$MP = \frac{\Delta Q}{\Delta L},$$

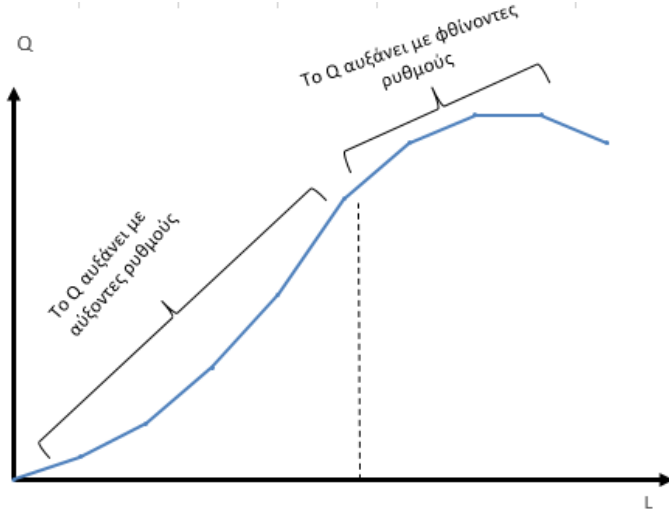
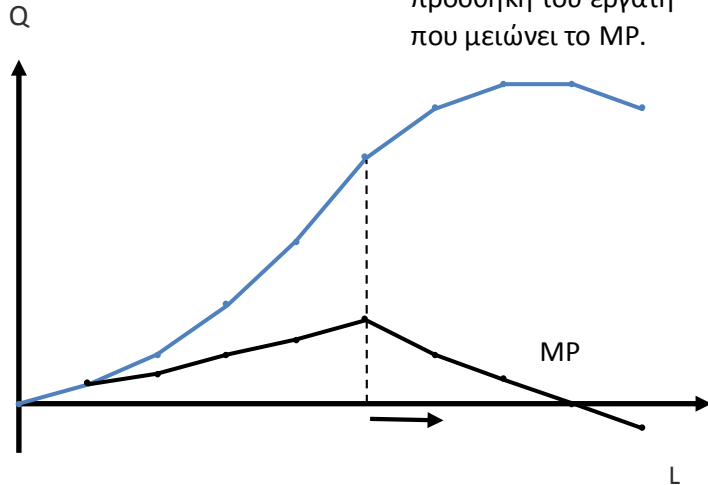
όπου ΔQ = η μεταβολή του συνολικού προϊόντος, ΔL = η μεταβολή της εργασίας.

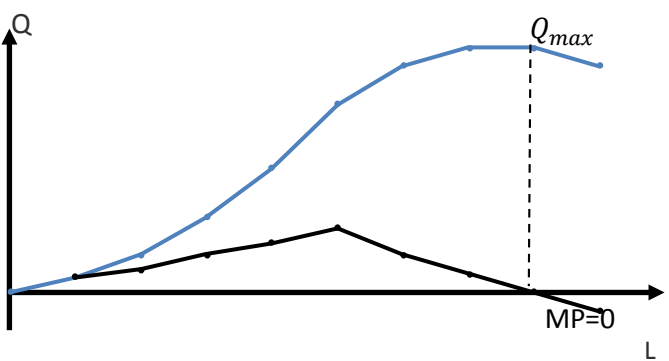
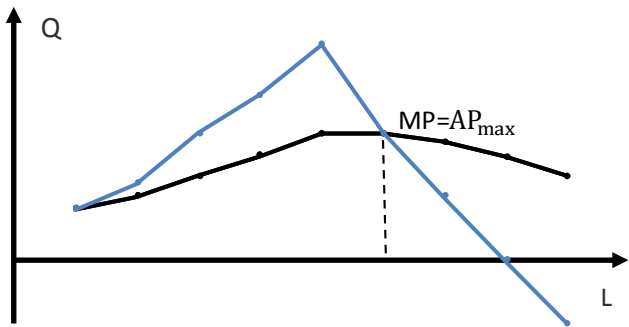
➤ Πρέπει να σημειωθεί ότι το οριακό προϊόν δεν είναι το προϊόν που παράγει ο τελευταίος συγκεκριμένος εργάτης, αλλά η μεταβολή που επέρχεται στο συνολικό προϊόν και στις συνθήκες παραγωγής εξ αιτίας της παρουσίας του τελευταίου εργάτη.

Η καμπύλη του οριακού προϊόντος (MP) εκφράζει τη σχέση ανάμεσα στο οριακό προϊόν και την ποσότητα του μεταβλητού συντελεστή. Είναι μια καμπύλη που δεν διέρχεται από το $(0, 0)$, αρχικά αυξάνει, φτάνει σε ένα μέγιστο σημείο και κατόπιν κατέρχεται, γίνεται μηδέν και στη συνέχεια αποκτά αρνητικές τιμές. Οι μεταβολές της καμπύλης MP είναι εντονότερες από αυτές της καμπύλης AP (Σχήμα 3.3).

6. Ο νόμος της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης

Οι σχέσεις αυτές αποδίδονται και στον παρακάτω πίνακα:

Καμπύλη	Συνέπειες ΝΦΑ
Συνολικού προϊόντος	1.α. Όταν αρχίζει ο νόμος, το συνολικό προϊόν συνεχίζει να αυξάνεται αλλά με φθίνοντες ρυθμούς.
Οριακού προϊόντος	β. Όταν αρχίζει ο νόμος, το οριακό προϊόν αρχίζει να μειώνεται. Ο ΝΦΑ ξεκινάει με την προσθήκη του εργάτη που μειώνει το MP.

Συνολικού και οριακού προϊόντος	2. Όταν το οριακό προϊόν γίνεται μηδέν, το συνολικό προϊόν αποκτά τη μέγιστη τιμή του. <u>Αυτό συμβαίνει διότι</u> αν εξακολουθήσει να αυξάνεται η ποσότητα το μεταβλητού συντελεστή, το συνολικό προϊόν μειώνεται δηλαδή το οριακό γίνεται αρνητικό. Επομένως, στον προηγούμενο εργάτη το συνολικό προϊόν είναι μέγιστο.
Μέσου και οριακού προϊόντος	3. Η καμπύλη του οριακού προϊόντος τέμνει την καμπύλη του μέσου προϊόντος (κινούμενη από πάνω προς τα κάτω) στο μέγιστο σημείο της καμπύλης του μέσου. <u>Αυτό οφείλεται στην παρακάτω σχέση:</u> ○ Όσο το $MP > AP$, το AP αυξάνεται με την αύξηση του L ○ Όσο το $MP < AP$, το MP μειώνεται με την αύξηση του L. Άρα όταν το $MP = AP$, το AP είναι μέγιστο. 4. Οι μεταβολές του μέσου προϊόντος είναι μικρότερες από αυτές του οριακού. <u>Αυτό συμβαίνει διότι</u> το μέσο προϊόν ως μέσος όρος επηρεάζεται από όλες τις προηγούμενες μονάδες του μεταβλητού συντελεστή, ενώ το οριακό αποτυπώνει τη μεταβολή του προϊόντος μόνο εξ αιτίας της προσθήκης του τελευταίου μεταβλητού συντελεστή.

3. Που οφείλεται ο νόμος της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης;

Απάντηση: Ο ΝΦΑ είναι μια εμπειρική διαπίστωση που ισχύει σε όλες τις παραγωγικές διαδικασίες. Ο νόμος ισχύει επειδή **μεταβάλλονται οι αναλογίες** που υπάρχουν μεταξύ σταθερών και μεταβλητών συντελεστών. Οι ποσότητες του σταθερού συντελεστή δεν μπορούν να συνδυαστούν με απεριόριστες ποσότητες μεταβλητού συντελεστή.

4. Που οφείλεται η αύξηση του οριακού προϊόντος πριν την έναρξη του ΝΦΑ.

Απάντηση: Πριν την εμφάνιση του ΝΦΑ, κάθε επιπλέον μονάδα του μεταβλητού συντελεστή (επιπλέον εργάτης) αυξάνει το οριακό προϊόν. Αυτό συμβαίνει διότι συνδυάζεται καλύτερα με τις προηγούμενες μονάδες του μεταβλητού συντελεστή (προηγούμενοι εργάτες), δηλαδή **συντονίζεται** καλύτερα το έργο τους. Από ένα σημείο και μετά όμως, μεταβάλλονται οι αναλογίες σταθερού και μεταβλητού συντελεστή, με αποτέλεσμα να μειώνεται το οριακό προϊόν και να ξεκινάει ο νόμος. Επομένως, πριν την εμφάνιση του ΝΦΑ η αύξηση του οριακού προϊόντος οφείλεται στον **καλύτερο συντονισμό ή καταμερισμό εργασίας** εντός της επιχείρησης.

7. Η επίδραση της μεταβολής της τεχνολογίας στην παραγωγή

1. Πως επιδρά η μεταβολή της τεχνολογίας στην παραγωγή;

Απάντηση: Ο νόμος της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης ισχύει στη βραχυχρόνια περίοδο με δεδομένη και αμετάβλητη την τεχνολογία. Η συνάρτηση παραγωγής $Q = f(L, K)$ προϋποθέτει δεδομένη τεχνολογία. Η μεταβολή της τεχνολογίας επιδρά στη συνάρτηση παραγωγής. Αν έχουμε **βελτίωση** της τεχνολογίας, τότε με τις ίδιες ποσότητες παραγωγικών συντελεστών **αυξάνεται** η παραγόμενη ποσότητα, και η καμπύλη του συνολικού προϊόντος μετατοπίζεται προς τα **πάνω**. Αν έχουμε **χειροτέρευση** της τεχνολογίας, τότε η παραγόμενη ποσότητα **μειώνεται**, και η καμπύλη του συνολικού προϊόντος μετατοπίζεται προς τα **κάτω**. Αντίστοιχα μετατοπίζονται και οι καμπύλες του μέσου και του οριακού προϊόντος.

B. ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

1. Το κόστος παραγωγής στη βραχυχρόνια περίοδο

1. Από πού προέρχεται το κόστος παραγωγής στη βραχυχρόνια περίοδο;

Απάντηση: Για την παραγωγή προϊόντων, η επιχείρηση χρησιμοποιεί **συντελεστές παραγωγής**. Οι παραγωγικοί συντελεστές βρίσκονται σε περιορισμένες ποσότητες και για την απόκτησή τους (χρήση), η επιχείρηση καταβάλλει συνήθως χρήματα. Το ύψος της δαπάνης αυτής εξαρτάται από την **ποσότητα** και τις **τιμές** των συντελεστών παραγωγής. Η συνάρτηση παραγωγής ($Q = f(L, K)$) δείχνει τις ποσότητες προϊόντος που μπορεί να παράγει κάθε επιχείρηση με συγκεκριμένους συντελεστές παραγωγής. Αντίστοιχα, η συνάρτηση κόστους ($TC = f(Q)$) δείχνει τη σχέση μεταξύ των παραγόμενων ποσοτήτων και των χρηματικών δαπανών της επιχείρησης. Για την ανάλυση της συνάρτησης του κόστους, είναι απαραίτητο να είναι γνωστή η τιμή απόκτησης κάθε συντελεστή (π.χ. μισθός (w), κόστος μιας μονάδας πρώτων υλών (c), κόστος μιας μονάδας σταθερού συντελεστή (r)), ώστε να μπορεί να υπολογίσει η επιχείρηση το κόστος αν υποθέσουμε ότι οι τιμές αυτές (w, c, r) είναι σταθερές.

2. Σε τι διακρίνεται το κόστος στη βραχυχρόνια περίοδο;

Απάντηση: Στη βραχυχρόνια περίοδο, στην οποία υπάρχουν σταθεροί και μεταβλητοί συντελεστές, το κόστος είναι οι χρηματικές δαπάνες που καταβάλλονται και για τις δύο κατηγορίες συντελεστών παραγωγής.

Οι δαπάνες που καταβάλλονται για τους μεταβλητούς συντελεστές, δηλαδή για όσους η ποσότητα μεταβάλλεται καθώς μεταβάλλεται η ποσότητα των προϊόντων, αποτελούν το **μεταβλητό κόστος** (VC). Τέτοιες είναι οι δαπάνες για πρώτες ύλες, ημερομίσθια, καύσιμα κτλ.

Οι δαπάνες που καταβάλλονται για τους σταθερούς συντελεστές, οι οποίες είναι αμετάβλητες όταν μεταβάλλεται η ποσότητα του παραγόμενου προϊόντος, αποτελούν το **σταθερό κόστος** (FC). Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι δαπάνες για τα ενοίκια των κτιρίων, τα ασφάλιστρα των επιχειρήσεων κτλ.

Το άθροισμα του μεταβλητού και του σταθερού κόστους είναι το συνολικό κόστος (TC) μιας επιχείρησης.

$$\text{Συνολικό κόστος} = \text{Μεταβλητό κόστος} + \text{Σταθερό κόστος}$$

$$TC = VC + FC$$

Κόστος	Τύπος	Παρατηρήσεις
Σταθερό κόστος FC	$FC = r \cdot N$	Σταθερός συντελεστής έδαφος (N) με σταθερή αμοιβή το ενοίκιο (r)
	$FC = FC_1 + FC_2 + \dots + FC_n$	Άθροισμα των επιμέρους ή σταθερών στοιχείων κόστους
Μεταβλητό κόστος VC	$VC = w \cdot L$	Μοναδικός μεταβλητός συντελεστής η εργασία (L)
	$VC = w \cdot L + c \cdot Q_{\text{α' ύλης}}$	Μεταβλητοί συντελεστές L και πρώτη ύλη

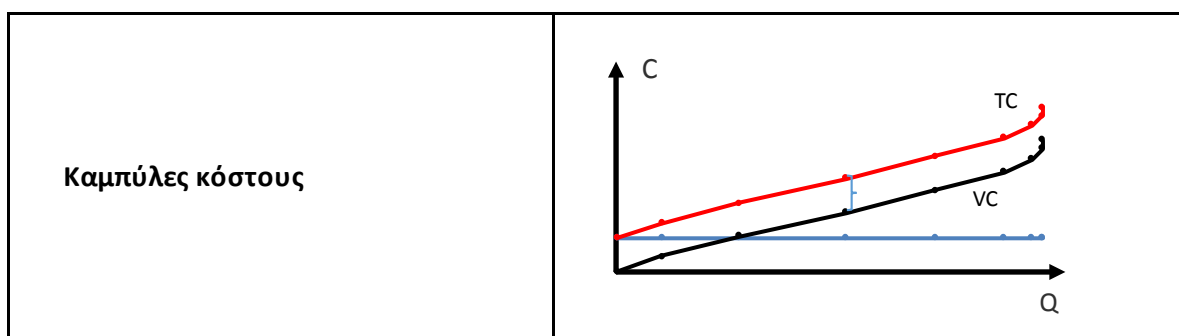
	$VC = VC_1 + VC_2 + \dots + VC_n$	Άθροισμα των επιμέρους ή στοιχείων μεταβλητού κόστους
Συνολικό κόστος TC	$TC = FC + VC$	Συνολικό κόστος είναι το άθροισμα των στοιχείων μεταβλητού και σταθερού κόστους

2. Καμπύλες κόστους στη βραχυχρόνια περίοδο

1. Τι δείχνουν οι καμπύλες του σταθερού, του μεταβλητού και του συνολικού κόστους και ποια είναι η πορεία τους;

Απαντήσεις: Οι καμπύλες FC, VC και TC δείχνουν τη σχέση μεταξύ του αντίστοιχου κόστους και του παραγόμενου προϊόντος. Στον οριζόντιο άξονα μετράμε την παραγόμενη ποσότητα και στον κατακόρυφο το αντίστοιχο κόστος.

- Η **καμπύλη του σταθερού κόστους** είναι μια ευθεία γραμμή παράλληλη προς τον άξονα της ποσότητας, στο ύψος του σταθερού κόστους. Το σταθερό κόστος επιβαρύνει την επιχείρηση ακόμη και όταν η παραγωγή είναι μηδέν, π.χ. τα έξοδα ίδρυσης της επιχείρησης, τα ενοίκια.
- Η **καμπύλη του μεταβλητού κόστους** ξεκινάει από την αρχή των αξόνων και ανέρχεται αρχικά με **αργό** (φθίνοντα) ρυθμό και στη συνέχεια με **έντονο** (αύξοντα). Η πορεία αυτή της καμπύλης του μεταβλητού κόστους οφείλεται στο νόμο της φθίνουσας απόδοσης.
- Η **καμπύλη του συνολικού κόστους** είναι το άθροισμα καθέτως των καμπυλών του FC και του VC. Ξεκινάει από το ύψος του σταθερού κόστους, δηλαδή για $Q = 0$, $TC = FC$. Η μεταβολή του συνολικού κόστους οφείλεται στο μεταβλητό κόστος, γι' αυτό έχει την ίδια πορεία με την καμπύλη του VC. Απέχει σταθερά από την καμπύλη του VC κατά το μέγεθος του FC.

3. Μέσο Κόστος

1. Τι είναι το μέσο κόστος; Πόσα είδη μέσου κόστους έχουμε στη βραχυχρόνια περίοδο;

Το μέσο κόστος είναι το **ανά μονάδα** προϊόντος κόστος, δηλαδή το κόστος της μίας μονάδας προϊόντος. Το μέσο κόστος είναι ο λόγος του κόστους, στη βραχυχρόνια περίοδο, προς την αντίστοιχη ποσότητα προϊόντος. Σε αντιστοιχία με τα τρία είδη συνολικού βραχυχρόνιου κόστους (FC, VC, TC) που αφορούν το σύνολο της παραγωγής, υπάρχουν τρία είδη μέσου βραχυχρόνιου κόστους. Το μέσο σταθερό κόστος (AFC), το μέσο μεταβλητό κόστος (AVC) και το μέσο συνολικό κόστος (ATC). Οι αντίστοιχοι τύποι είναι:

Κόστος	Τύπος	Παρατηρήσεις
Μέσο Σταθερό Κόστος = $\frac{\text{Σταθερό κόστος}}{\text{Ποσότητα προϊόντος}}$	$AFC = \frac{FC}{Q}$	Δείχνει το σταθερό κόστος ανά μονάδα προϊόντος
Μέσο Μεταβλητό Κόστος = $\frac{\text{Μεταβλητό κόστος}}{\text{Ποσότητα προϊόντος}}$	$AVC = \frac{VC}{Q}$	Δείχνει το μεταβλητό κόστος ανά μονάδα προϊόντος.
Μέσο Συνολικό Κόστος = $\frac{\text{Συνολικό κόστος}}{\text{Ποσότητα προϊόντος}}$	$ATC = \frac{TC}{Q}$	Δείχνει το συνολικό κόστος ανά μονάδα προϊόντος.
$ATC = AFC + AVC$		

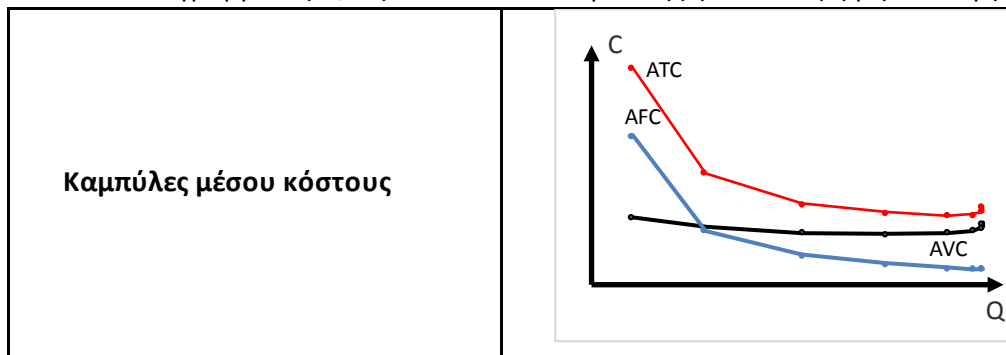
2. Τι δείχνουν οι καμπύλες του μέσου σταθερού, του μέσου μεταβλητού και του μέσου συνολικού κόστους και ποια είναι η πορεία τους;

Η **καμπύλη του μέσου σταθερού κόστους (AFC)** δείχνει τη **σχέση** ανάμεσα στο μέσο σταθερό κόστος και την ποσότητα παραγωγής. Το μέσο σταθερό κόστος **μειώνεται** συνεχώς καθώς αυξάνεται η παραγωγή, διότι η ίδια δαπάνη επιμερίζεται σε ολοένα περισσότερες μονάδες προϊόντος.

Η **καμπύλη του μέσου μεταβλητού κόστους (AVC)** δείχνει τη **σχέση** ανάμεσα στο μέσο μεταβλητό κόστος και την ποσότητα παραγωγής. Το μέσο μεταβλητό κόστος στην **αρχή μειώνεται** και στη **συνέχεια αυξάνεται**, λόγω του νόμου της φθίνουσας, ή μη ανάλογης, απόδοσης. Δηλαδή, πριν την εμφάνιση του νόμου το προϊόν αυξάνεται με αύξοντες ρυθμούς, ενώ το μεταβλητό κόστος αυξάνει με φθίνοντες ρυθμούς, επομένως ο παρονομαστής αυξάνεται περισσότερο από τον αριθμητή, άρα το μέσο μεταβλητό μειώνεται. Με την εμφάνιση του νόμου το προϊόν αυξάνει με φθίνοντες ρυθμούς ενώ το μεταβλητό κόστος με αύξοντες, επομένως ο ρυθμός αύξησης του προϊόντος είναι μικρότερος από αυτόν του μεταβλητού κόστους, άρα το μέσο μεταβλητό κόστος αυξάνεται.

Η **καμπύλη του μέσου συνολικού κόστους (ATC)** δείχνει τη **σχέση** ανάμεσα στο μέσο συνολικό κόστος και την ποσότητα παραγωγής. Το μέσο συνολικό κόστος είναι το άθροισμα του μέσου σταθερού και του μέσου μεταβλητού κόστους και επηρεάζεται και από τα δύο, επομένως αρχικά **μειώνεται** και μετά **αυξάνεται**. Στην αρχή επηρεάζεται σημαντικά από το μέσο σταθερό κόστος, καθώς όμως η παραγωγή αυξάνεται, η σημασία του μέσου σταθερού μειώνεται και το μέσο συνολικό ακολουθεί την ίδια ανοδική πορεία με το μέσο μεταβλητό.

Στη βραχυχρόνια περίοδο, οι καμπύλες του μέσου μεταβλητού και του μέσου συνολικού κόστους έχουν το σχήμα του λατινικού γράμματος **U**, ως συνέπεια του νόμου της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης.

4. Οριακό κόστος

1. Τι είναι το οριακό κόστος;

Απάντηση: Το οριακό κόστος δείχνει το ρυθμό μεταβολής του συνολικού κόστους όταν μεταβάλλεται η παραγωγή κατά μία μονάδα. Δηλαδή το οριακό κόστος δείχνει το **επιπλέον** συνολικό κόστος από την παραγωγή μίας επιπλέον μονάδας προϊόντος. Υπολογίζεται ως ο λόγος της μεταβολής του συνολικού κόστους προς τη μεταβολή του προϊόντος. Επειδή όμως, η μεταβολή του συνολικού κόστους οφείλεται αποκλειστικά στη μεταβολή του μεταβλητού κόστους ($\Delta VC = \Delta TC$), ενώ το σταθερό δε μεταβάλλεται, το οριακό μπορεί να υπολογιστεί και ως η μεταβολή του μεταβλητού κόστους προς τη μεταβολή του προϊόντος. Δηλαδή ισχύει:

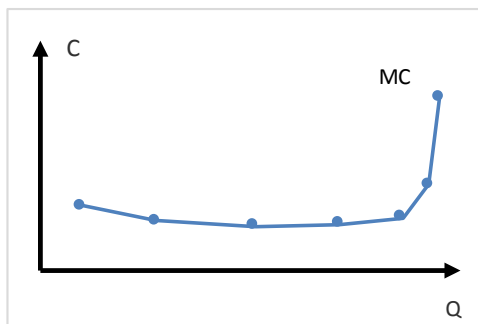
$$MC = \frac{\Delta VC}{\Delta Q} = \frac{\Delta TC}{\Delta Q}$$

Το οριακό κόστος είναι **σημαντικό** μέγεθος γιατί η επιχείρηση πρέπει να λάβει απόφαση για την αύξηση της παραγωγής κατά μια μονάδα έπειτα από τη σύγκριση του κόστους αυτής της μονάδας, που είναι το οριακό κόστος, με το έσοδο από την πώληση αυτής της μονάδας.*

Το οριακό κόστος δεν είναι το κόστος παραγωγής της **συγκεκριμένης** τελευταίας μονάδας, αλλά η μεταβολή του συνολικού κόστους που προήλθε **ex αιτίας** της παραγωγής της συγκεκριμένης τελευταίας μονάδας του προϊόντος, η οποία προκάλεσε μεταβολή στις αναλογίες σταθερών και μεταβλητών συντελεστών παραγωγής.

*Βλέπε πρόσθετες γνώσεις.

2: Τι δείχνει η καμπύλη του οριακού κόστους και ποια η πορεία της;

Η καμπύλη του οριακού κόστους δείχνει τη σχέση μεταξύ του οριακού κόστους και του παραγόμενου προϊόντος (Σχήμα 3.5). Η καμπύλη του οριακού κόστους αρχικά φθίνει, φθάνει σε ένα κατώτατο σημείο και στη συνέχεια ανέρχεται, εξ αιτίας του νόμου της φθίνουσας ή μη ανάλογης απόδοσης.

Το οριακό κόστος μεταβάλλεται ως μέγεθος πιο **έντονα** από το μέσο μεταβλητό κόστος. Αυτό οφείλεται στο ότι το μέσο κόστος ως μέσος όρος επηρεάζεται από όλες τις προηγούμενες μεταβολές της

παραγωγής, ενώ το οριακό κόστος δείχνει τη μεταβολή του κόστους που οφείλεται στην παραγωγή της τελευταίας μονάδας προϊόντος.

1. 2. Εισαγωγή – Η καμπύλη προσφοράς - Νόμος προσφοράς

1. Ποιος είναι ο σκοπός κάθε επιχείρησης;

Απάντηση: Σκοπός κάθε επιχείρησης, και οδηγός στη λήψη των αποφάσεών της, είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους. Το κέρδος προσδιορίζεται ως η διαφορά των συνολικών εσόδων μείον το συνολικό κόστος. Τα συνολικά έσοδα είναι το γινόμενο της τιμής επί την ποσότητα. Το συνολικό κόστος εξαρτάται από την ποσότητα. Ισχύει ότι:

$$\text{Κέρδος} = \text{Συνολικά Έσοδα} - \text{Συνολικό Κόστος}$$

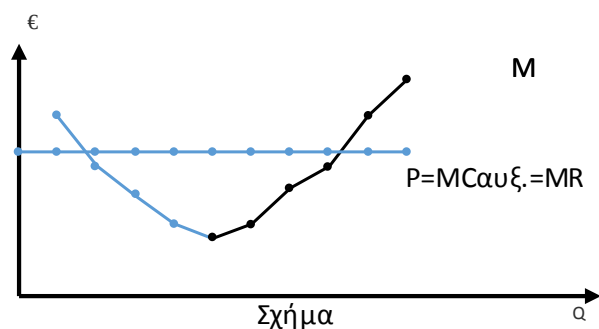
$$\text{Κέρδος} = P \cdot Q - TC(Q)$$

$$\text{Κέρδος}_{\max} = (P \cdot Q)_{\max} - TC(Q)_{\min}$$

Εάν η τιμή του προϊόντος είναι σταθερή (πλήρης ανταγωνισμός*) και η επιχείρηση μπορεί να πουλήσει οποιαδήποτε ποσότητα θέλει να παράγει, τότε το κέρδος της επιχείρησης εξαρτάται από το κόστος και την παραγόμενη ποσότητα. Επομένως, στο βαθμό που η τιμή είναι δεδομένη, η επιχείρηση πρέπει να προσδιορίσει την ποσότητα που μεγιστοποιεί τα κέρδη της.

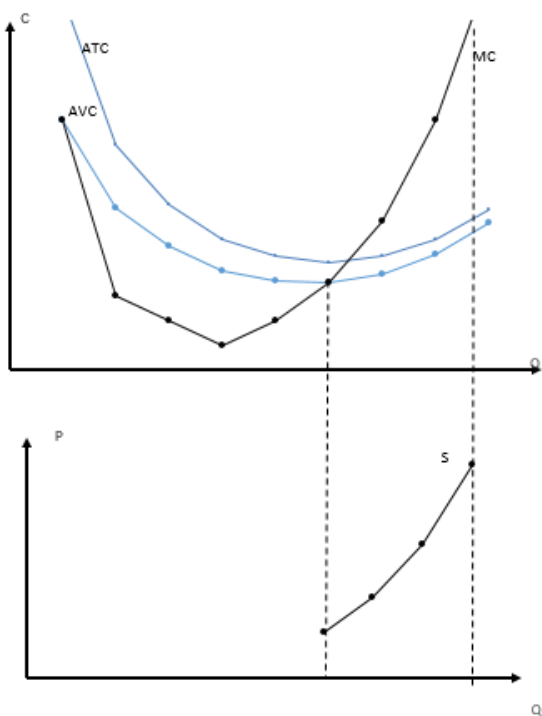
2. Πώς προσδιορίζει μια επιχείρηση την ποσότητα που μεγιστοποιεί τα κέρδη της;*

Απάντηση: Εάν η τιμή του προϊόντος είναι σταθερή, τότε η επιχείρηση έχει τη δυνατότητα να προσδιορίσει την ποσότητα που της δίνει τα μέγιστα κέρδη. Βραχυχρόνια, η συνθήκη μεγιστοποίησης του κέρδους προέρχεται από την ισότητα της τιμής με το αυξανόμενο οριακό κόστος ($P = MC_{\text{αυξ.}}$). Επομένως, καθώς μεταβάλλεται η τιμή του προϊόντος, η επιχείρηση ακολουθεί το αυξανόμενο τμήμα της καμπύλης του οριακού κόστους.

3. Πώς προσδιορίζεται η καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης;

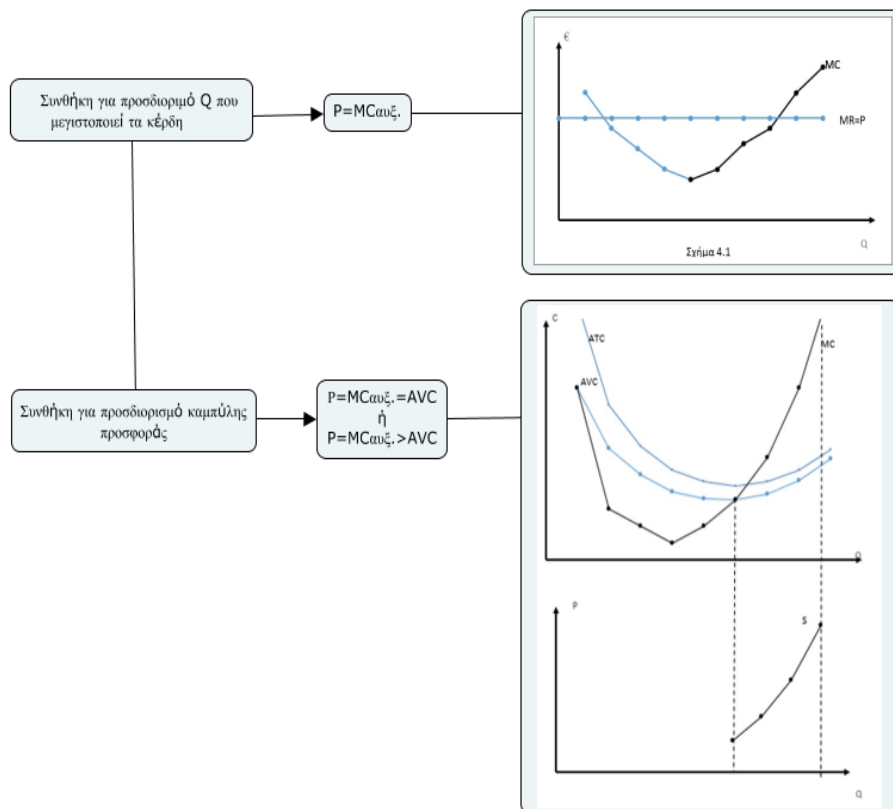
* Βλέπε πρόσθετες γνώσεις

Απάντηση: Η άριστη ποσότητα παραγωγής σε κάθε επίπεδο τιμής εξασφαλίζει την ελάχιστη δυνατή ζημία ή το μέγιστο δυνατό κέρδος. Ωστόσο, για να λειτουργεί και να προσφέρει η επιχείρηση τα προϊόντα της, θα πρέπει βραχυχρόνια να βρίσκεται σε καλύτερη θέση από όταν είναι κλειστή. Λειτουργεί όταν οι ζημίες της είναι μικρότερες από αυτές που θα είχε εάν ήταν κλειστή (για $Q = 0$, ζημίες = FC). Επομένως, για να συμφέρει την επιχείρηση να λειτουργεί, πρέπει τα έσοδά της να καλύπτουν το κόστος που δημιουργείται λόγω της παραγωγής, δηλαδή το μεταβλητό κόστος. Αποδεικνύεται ότι το ανερχόμενο τμήμα της καμπύλης του οριακού κόστους που βρίσκεται πάνω από την καμπύλη του μέσου μεταβλητού κόστους αποτελεί την καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης (σχήμα 4.2). Επομένως η επιχείρηση δεν προσφέρει, ή παύει να λειτουργεί, για τιμές που είναι μικρότερες από το μέσο μεταβλητό κόστος. Η συνθήκη που δείχνει από πού ξεκινάει να παράγει και να προσφέρει η επιχείρηση είναι η εξής:

$$P \geq AVC \text{ ή } MC_{\text{αυξ.}} \geq AVC$$

ΒΡΑΧΥΧΡΟΝΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ		
Συνθήκη προσδιορισμού Q για μέγιστα κέρδη		$P = MC_{\text{αυξ.}}$
Συνθήκη για καμπύλη προσφοράς		$P = MC_{\text{αυξ.}} \geq AVC$
Επίπεδο τιμής	Κατάσταση Λειτουργίας	Κερδοφορία
$P = MC_{\text{φθιν.}}$	Δε σταματάει να παράγει διότι αυξάνοντας την ποσότητα, αυξάνονται τα κέρδη	
$P = MC_{\text{αυξ.}} < AVC$	Διακοπή λειτουργίας	Δεν καλύπτει το VC, Ζημίες > FC
$AVC \leq P = MC_{\text{αυξ.}} \leq ATC$	Λειτουργία	Καλύπτει το VC, Ζημίες $\leq$ FC
$P = MC_{\text{αυξ.}} \geq ATC$	Λειτουργία	Καλύπτει το TC, Κέρδη

4. Τι δείχνει η καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης;

Απάντηση: Η καμπύλη προσφοράς δείχνει τις ποσότητες που είναι διατεθειμένη να παράγει και να προσφέρει η επιχείρηση σε κάθε επίπεδο τιμής.

5. Να διατυπώσετε το νόμο της προσφοράς.

Απάντηση: Όταν αυξάνεται η τιμή ενός αγαθού (*ceteris paribus*), τότε αυξάνεται η προσφερόμενη ποσότητα, και αντίστροφα, όταν μειώνεται η τιμή (*ceteris paribus*), μειώνεται και η προσφερόμενη ποσότητα.

Εξ αιτίας της ευθείας σχέσης τιμής και προσφερόμενης ποσότητας που περιγράφει ο νόμος της προσφοράς, η κλίση της καμπύλης προσφοράς είναι **θετική**.

3. Η αγοραία καμπύλη προσφοράς

1. Τι γνωρίζετε για την αγοραία καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης;

Απάντηση: Όπως υπάρχει διάκριση μεταξύ της ατομικής και της αγοραίας καμπύλης ζήτησης, έτσι υπάρχει και διάκριση μεταξύ της ατομικής προσφοράς της επιχείρησης και της αγοραίας καμπύλης προσφοράς. Η αγοραία προσφορά δείχνει σε κάθε επίπεδο τιμής την ποσότητα που είναι διατεθειμένες να παράγουν και να προσφέρουν όλες μαζί οι επιχειρήσεις του κλάδου στην αγορά. Είναι το οριζόντιο άθροισμα των ποσοτήτων όλων των επιχειρήσεων που προσφέρουν το προϊόν σε κάθε τιμή. Στη γραφική της παράσταση, η καμπύλη προσφοράς προκύπτει από το οριζόντιο άθροισμα των ατομικών καμπυλών προσφοράς. Η κλίση της αγοραίας καμπύλης προσφοράς είναι θετική, όπως και των ατομικών.

4. Η συνάρτηση προσφοράς

1. Τι εκφράζει η συνάρτηση προσφοράς, και ποιες μορφές μπορεί να λάβει;

Απαντήσεις: Ο νόμος της προσφοράς είναι αποτέλεσμα της μεταβολής των τιμών ενός προϊόντος οι οποίες επηρεάζουν την παραγόμενη και την προσφερόμενη ποσότητα. Ο νόμος ισχύει υπό την προϋπόθεση ότι οι υπόλοιποι παράγοντες που επηρεάζουν την προσφορά του προϊόντος παραμένουν σταθεροί (*ceteris paribus*). Κάτω από τη συνθήκη *ceteris paribus*, η συνάρτηση προσφοράς της επιχείρησης έχει ως εξής:

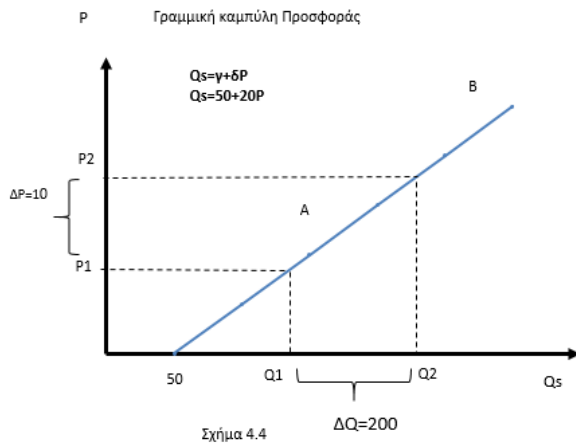
$$Q_s = f(P)$$

όπου Q_s = προσφερόμενη ποσότητα,
 P = τιμή του αγαθού.

Η γραφική παράσταση της συνάρτησης είναι η καμπύλη προσφοράς. Η καμπύλη προσφοράς μπορεί να έχει διάφορες αλγεβρικές μορφές. Για ευκολία θα θεωρηθεί ότι η καμπύλη προσφοράς είναι **γραμμική ή ευθεία**, οπότε η μορφή της είναι

$$Q_s = \gamma + \delta P.$$

Ισχύει ότι $Q \geq 0, P \geq 0$.

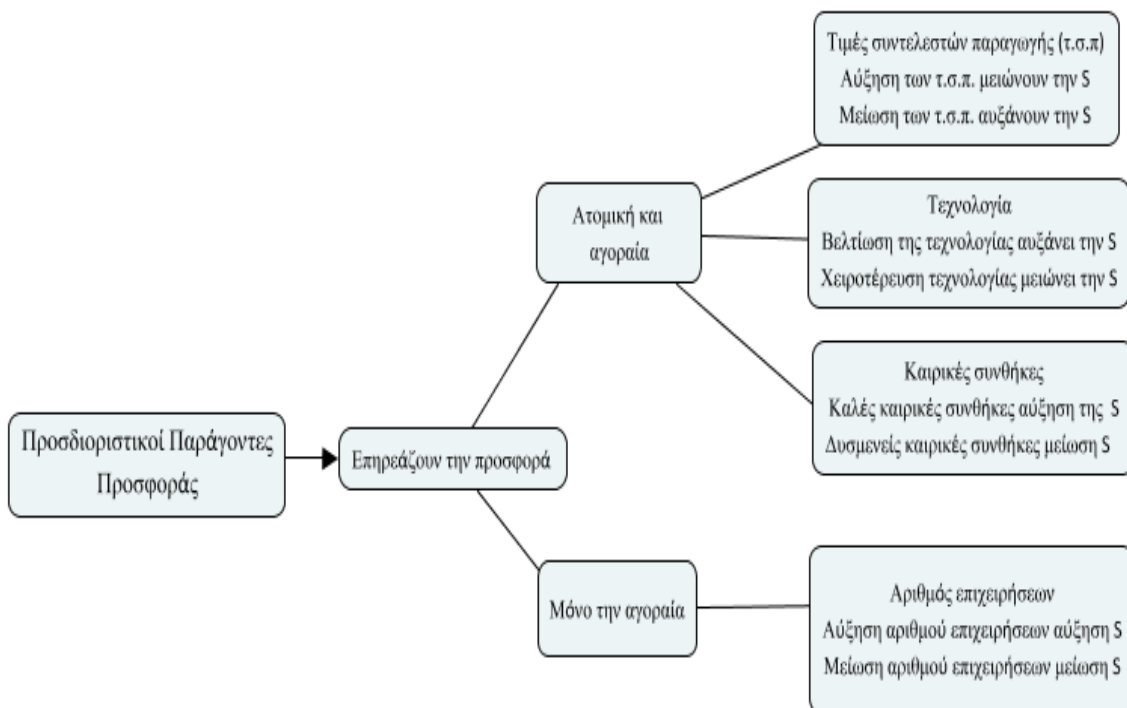

Το γ η σταθερά που δείχνει το σημείο τομής της καμπύλης προσφοράς με τον άξονα των Q , και μπορεί να είναι θετικός ή αρνητικός αριθμός ή μηδέν.

Ο συντελεστής $\delta > 0$ είναι πάντα θετικός αριθμός, διότι εξαρτάται από την κλίση ($\delta = 1/\text{κλίση}$), η οποία είναι θετική εξ αιτίας του νόμου της προσφοράς. Ισχύει ότι:

$$\delta = \frac{\Delta Q}{\Delta P}$$

5. Προσδιοριστικοί παράγοντες της προσφοράς

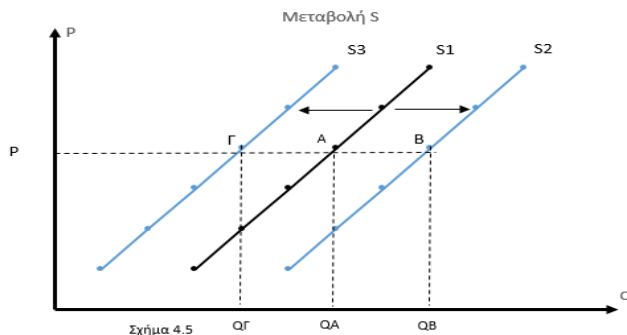

1. Ποιοι είναι οι προσδιοριστικοί παράγοντες της προσφοράς;

Απάντηση: Εκτός από την τιμή του προϊόντος, τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων την επηρεάζουν και άλλοι παράγοντες. Οι πιο σημαντικοί από αυτούς είναι:

6. Οι τιμές των συντελεστών παραγωγής
7. Η τεχνολογία
8. Οι καιρικές συνθήκες
9. Ο αριθμός των επιχειρήσεων

Η τιμή είναι ο παράγοντας που προσδιορίζει την προσφερόμενη ποσότητα, με την προϋπόθεση ότι οι υπόλοιποι παράγοντες είναι σταθεροί (*ceteris paribus*). Οι παράγοντες, εκτός της τιμής, προσδιορίζουν τη θέση της καμπύλης προσφοράς. Η μεταβολή τους μετατοπίζει ολόκληρη την καμπύλη προσφοράς (Σχήμα 4.5).

2. Να περιγράψετε πώς επηρεάζουν την προσφορά οι μεταβολές στις τιμές των συντελεστών παραγωγής ως προσδιοριστικός παράγοντας της προσφοράς.

Απάντηση: Οι τιμές των συντελεστών παραγωγής είναι οι αμοιβές τους και μπορεί να είναι ο μισθός (w), το ενοίκιο (r), οι τόκοι κτλ. Η μεταβολή της τιμής ενός ή περισσότερων παραγωγικών συντελεστών μεταβάλλει το κόστος παραγωγής της επιχείρησης.

- Αν υπάρχει **αύξηση** των τιμών των συντελεστών παραγωγής, αυξάνεται το κόστος του αγαθού για κάθε επίπεδο παραγωγής, και συνεπώς η καμπύλη του οριακού κόστους μετατοπίζεται προς τα πάνω και αριστερά. Επομένως, το ανερχόμενο τμήμα της καμπύλης του οριακού κόστους, το οποίο από το σημείο που τέμνει το μέσο μεταβλητό κόστος και μετά αποτελεί την καμπύλη προσφοράς του προϊόντος, μετατοπίζεται προς τα αριστερά, άρα η προσφορά μειώνεται. Η καμπύλη προσφοράς μετατοπίζεται από τη θέση S_1 στη θέση S_3 , ενώ η προσφερόμενη ποσότητα στην τιμή P μειώνεται από Q_A αρχικά σε Q_Γ (Σχήμα 4.5).
- Το αντίθετο συμβαίνει όταν **μειώνονται** οι τιμές των συντελεστών παραγωγής για το αγαθό, με αποτέλεσμα να μειώνεται το κόστος και η προσφορά ν' αυξάνεται. Η καμπύλη του οριακού κόστους μετατοπίζεται προς τα κάτω και δεξιά. Επομένως, το ανερχόμενο τμήμα της καμπύλης του οριακού, το οποίο από το σημείο που τέμνει το μέσο μεταβλητό κόστος και μετά αποτελεί την καμπύλη προσφοράς της επιχείρησης, μετατοπίζεται προς τα δεξιά, άρα η προσφορά αυξάνεται. Η καμπύλη προσφοράς μετατοπίζεται προς τα δεξιά στη θέση S_2 , ενώ η προσφερόμενη ποσότητα στο ίδιο επίπεδο τιμής P αυξάνεται από Q_A σε Q_B (Σχήμα 4.5).

3. Να περιγράψετε πώς επηρεάζει την προσφορά η μεταβολή της τεχνολογίας ως προσδιοριστικός παράγοντας της προσφοράς.

Απάντηση: Όταν μεταβάλλεται η τεχνολογία τότε μεταβάλλεται και η συνάρτηση παραγωγής. Η βελτίωση της τεχνολογίας **αυξάνει το προϊόν** μετατοπίζοντας τις καμπύλες του προϊόντος προς τα πάνω. Αυτό οδηγεί σε αύξηση των αγαθών που παράγονται με την ίδια ποσότητα συντελεστών παραγωγής, ενώ το αντίθετο συμβαίνει όταν η τεχνολογία χειροτερεύει.

- Αν βελτιωθεί η τεχνολογία και οι τιμές των συντελεστών παραγωγής παραμείνουν σταθερές, μειώνεται το μέσο και το οριακό κόστος παραγωγής, αφού με τους ίδιους συντελεστές παράγουμε περισσότερο προϊόν. Αποτέλεσμα είναι η μετατόπιση της καμπύλης προσφοράς προς τα δεξιά
- Το αντίθετο συμβαίνει όταν η τεχνολογία χειροτερεύει, η καμπύλη προσφοράς μετατοπίζεται αριστερά.

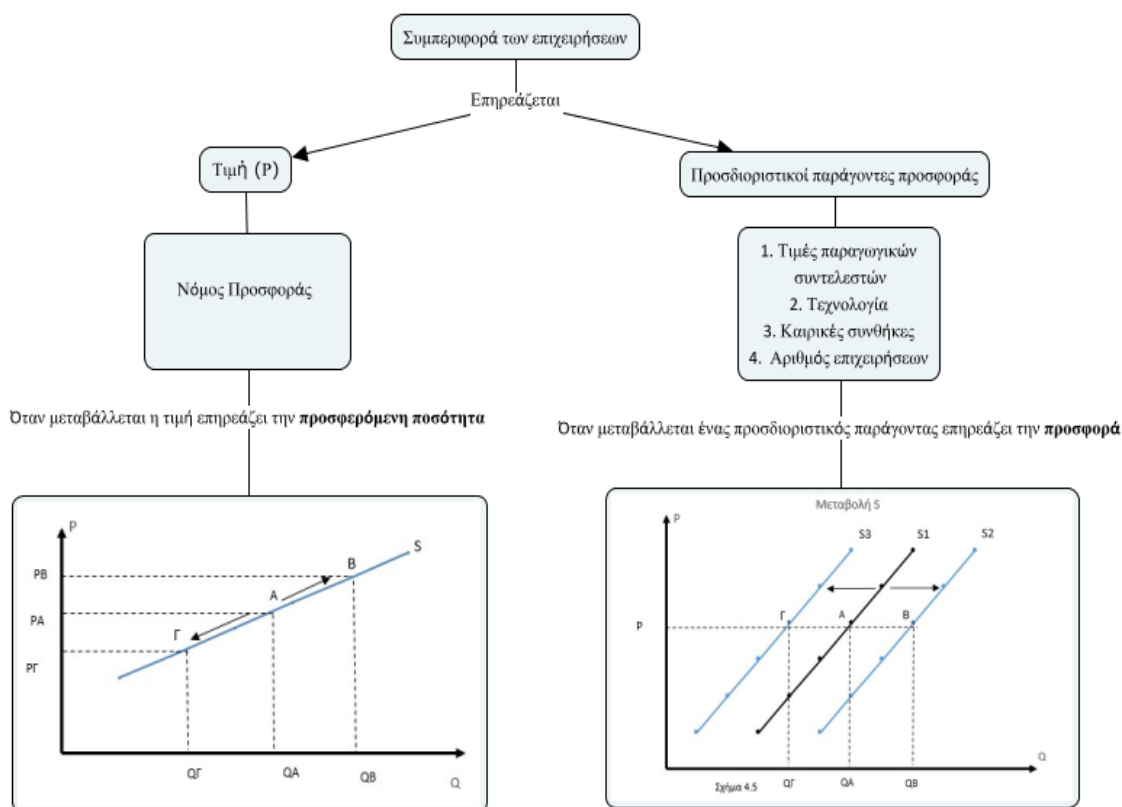
4. Να περιγράψετε πώς επηρεάζουν την προσφορά οι καιρικές συνθήκες ως προσδιοριστικός παράγοντας της προσφοράς.

Απάντηση: Ο παράγοντας αυτός επηρεάζει κυρίως τις **γεωργικές** επιχειρήσεις. Η επίδραση του είναι σημαντική για χώρες που παράγουν γεωργικά προϊόντα, όπως η Ελλάδα. Οι καλές καιρικές συνθήκες για την παραγωγή, αυξάνουν την προσφορά μετατοπίζοντας την καμπύλη προσφοράς προς τα δεξιά, ενώ οι δυσμενείς συνθήκες μειώνουν την προσφορά και μετατοπίζουν την καμπύλη προς τα αριστερά (Σχήμα 4.5).

5. Να περιγράψετε πώς επηρεάζει την προσφορά η μεταβολή του αριθμού των επιχειρήσεων ως προσδιοριστικός παράγοντας της προσφοράς.

Απάντηση: Όταν αυξάνεται ο αριθμός των επιχειρήσεων, αυξάνεται και η προσφορά μετατοπίζοντας την καμπύλη προσφοράς προς τα δεξιά. Το αντίθετο συμβαίνει όταν μειώνεται ο αριθμός των επιχειρήσεων, οπότε μειώνεται η προσφορά και η καμπύλη μετατοπίζεται προς τα αριστερά (Σχήμα 4.5). Ο αριθμός των επιχειρήσεων αφορά μόνο την **αγοραία** καμπύλη προσφοράς, ενώ οι προηγούμενοι παράγοντες επηρεάζουν τόσο την ατομική όσο και την αγοραία καμπύλη προσφοράς.

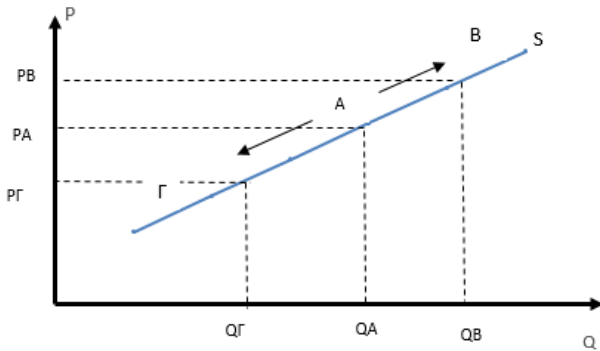
6. Μεταβολή της "προσφερόμενης ποσότητας" και μεταβολή της "προσφοράς"

1. Να περιγράψετε με τη βοήθεια των κατάλληλων διαγραμμάτων την περίπτωση της μεταβολής μόνο της προσφερόμενης ποσότητας ενός αγαθού.

Απάντηση:

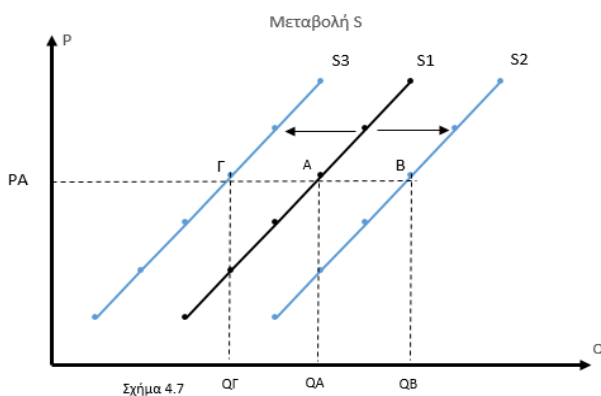
Η μεταβολή στην προσφερόμενη ποσότητα ενός αγαθού αναφέρεται στη μετακίνηση από ένα σημείο σε ένα άλλο κατά μήκος της ίδιας καμπύλης προσφοράς, όταν μεταβάλλεται η τιμή του αγαθού, *ceteris paribus*. Έστω ότι η τιμή του αγαθού είναι P_A και η προσφερόμενη ποσότητα Q_A . Βρισκόμαστε στο σημείο Α της καμπύλης προσφοράς S . Αν η τιμή αυξηθεί σε P_B , τότε η προσφερόμενη ποσότητα θα αυξηθεί σε Q_B και θα μεταβούμε στο σημείο Β. Επομένως, όταν

Σχήμα 4.6

μεταβάλλεται η τιμή, ως συνέπεια του νόμου της προσφοράς, έχουμε μετακίνηση κατά μήκος της καμπύλης προσφοράς χωρίς να μεταβάλλεται η συνάρτηση προσφοράς. (Σχήμα 4.6)

2. Να περιγράψετε με τη βοήθεια των κατάλληλων διαγραμμάτων την περίπτωση της μεταβολής μόνο της προσφοράς του αγαθού.

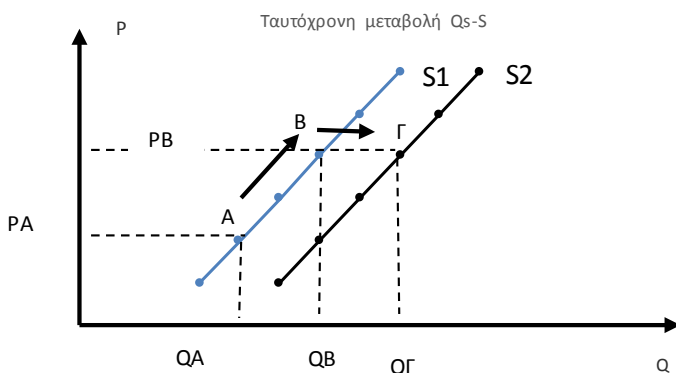
Σχήμα 4.7

Η μεταβολή της προσφοράς αναφέρεται στη μετατόπιση ολόκληρης της καμπύλης προσφοράς S . Αυτό συμβαίνει όταν η τιμή παραμένει σταθερή και μεταβάλλεται κάποιος άλλος **προσδιοριστικός παράγοντας** της προσφοράς (τιμές συντελεστών, τεχνολογία κλπ.). Έστω ότι η τιμή είναι P_A και η ποσότητα Q_A . Βρισκόμαστε στο σημείο Α. Αν έχουμε μια **ευνοϊκή** εξέλιξη σε έναν από τους παράγοντες της προσφοράς (π.χ. βελτίωση της τεχνολογίας), τότε αυξάνεται η προσφορά, επομένως έχουμε μετατόπιση της S_1 στη θέση S_2 και μετακίνηση στο σημείο Β όπου για την ίδια τιμή P_A αντιστοιχεί η ποσότητα

Q_B . Αν, $Q_Γ$ ιχα, εάν έχουμε **δυσμενή** εξέλιξη σε έναν από τους προσδιοριστικούς παράγοντες της προσφοράς (π.χ. αύξηση των τιμών των συντελεστών παραγωγής), τότε η προσφορά μειώνεται, επομένως η καμπύλη μετατοπίζεται στη θέση S_3 . Μετακινούμαστε στο σημείο Γ όπου στο P_A αντιστοιχεί η ποσότητα $Q_Γ$. Επομένως, **η μεταβολή των προσδιοριστικών παραγόντων της προσφοράς (*ceteris paribus*) μεταβάλλει την προσφορά, μετατοπίζοντας ολόκληρη την καμπύλη προσφοράς και μεταβάλλοντας τη συνάρτησή της.**

3. Να εξηγήσετε με τη βοήθεια των κατάλληλων διαγραμμάτων την περίπτωση της ταυτόχρονης μεταβολής της προσφερόμενης ποσότητας ενός αγαθού και της προσφοράς του.

Αν ταυτόχρονα με την μεταβολή της τιμής του αγαθού έχουμε μεταβολή και σε κάποιο προσδιοριστικό

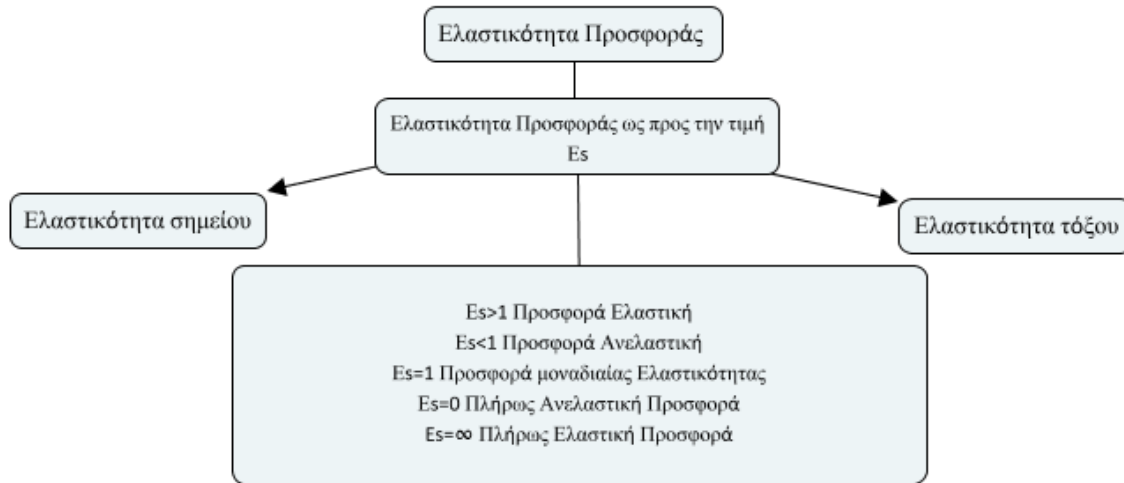
Σχήμα 4.8

παράγοντα, τότε δεν μπορούμε να γνωρίζουμε εκ των προτέρων το αποτέλεσμα των επιδράσεων στην προσφερόμενη ποσότητα. Αυτό θα εξαρτηθεί από το **πρόσημο** καθώς επίσης και από το σχετικό **μέγεθος** της μεταβολής της τιμής και του παράγοντα. Αν, για παράδειγμα, αυξηθεί η τιμή του αγαθού από P_A σε P_B και συγχρόνως μειωθεί το κόστος παραγωγής (π.χ. λόγω μείωσης της τιμής πρώτης ύλης), δηλαδή μετατοπιστεί η καμπύλη προσφορά στη θέση S_2 , τότε η ποσότητα του προϊόντος αυξάνεται από Q_A σε $Q_Γ$, λόγω του ότι και οι δύο μεταβολές τείνουν ν' αυξήσουν την προσφερόμενη

ποσότητα (Σχήμα 4.8). Υπάρχουν διάφορες περιπτώσεις συνδυασμού μεταβολών, που κάθε φορά επιφέρουν διαφορετικά αποτελέσματα στην τελικά προσφερόμενη ποσότητα.

***Διευκρίνιση:** Δεν συγκρίνουμε τη μεταβολή της τιμής με τη μεταβολή του κόστους των πρώτων υλών, αλλά την επίδρασή τους στην προσφερόμενη ποσότητα. Εναλλακτικά η πρόταση θα μπορούσε να είχε διατυπωθεί ως εξής: «Ας μελετήσουμε μια περίπτωση όπου το μέγεθος της **επίδρασης** της μείωσης των τιμών των συντελεστών παραγωγής στην Q_s είναι μεγαλύτερο από το μέγεθος της **επίδρασης** της αύξησης της τιμής».

7. Η ελαστικότητα της προσφοράς

1. Τι μετρά και πώς υπολογίζεται η ελαστικότητα προσφοράς;

Απάντηση: Η σχέση τιμής και προσφερόμενης ποσότητας ενός αγαθού εκφράζεται από το νόμο της προσφοράς, γραφική παράσταση του οποίου είναι η καμπύλη προσφοράς. Οι καμπύλες προσφοράς διαφέρουν μεταξύ τους, ανάλογα με την ανταπόκριση της επιχείρησης στις μεταβολές της τιμής. **Η ελαστικότητα προσφοράς μετρά την αντίδραση της προσφοράς στις μεταβολές της τιμής και ορίζεται ως ο λόγος της ποσοστιαίας μεταβολής της προσφερόμενης ποσότητας προς την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής.**

$$E_s = \frac{\frac{\Delta Q_s}{Q_s} 100}{\frac{\Delta P}{P} 100} = \frac{\frac{\Delta Q_s}{Q_s} \%}{\frac{\Delta P}{P} \%} = \frac{\Delta Q_s}{\Delta P} \cdot \frac{P_1}{Q_{s1}} = \frac{Q_{s2} - Q_{s1}}{P_2 - P_1} \cdot \frac{P_1}{Q_{s1}} = +\alpha$$

, όπου α πραγματικός αριθμός.

Η ελαστικότητα προσφοράς είναι θετική, λόγω του ότι οι μεταβολές της τιμής και της προσφερόμενης ποσότητας είναι προς την ίδια κατεύθυνση.

8. Ελαστική και ανελαστική προσφορά και η επίδραση του παράγοντα χρόνου

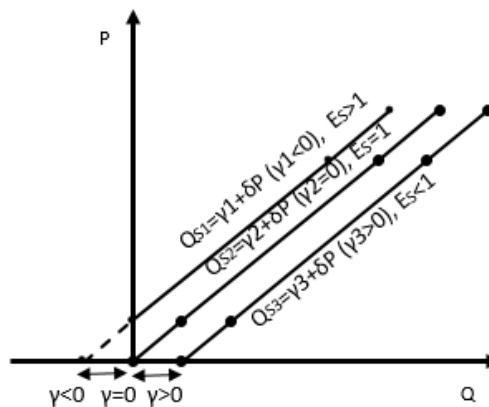
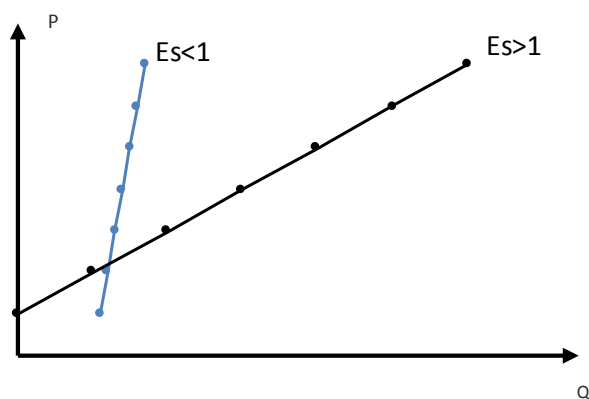
1. Πώς χαρακτηρίζεται η προσφορά με κριτήριο το μέγεθος της ελαστικότητας και πως επιδρά η E_s στη μορφή της καμπύλης προσφοράς;

Αν $E_s > 1$, η προσφορά είναι ελαστική, γιατί η ποσοστιαία μεταβολή της προσφερόμενης ποσότητας είναι μεγαλύτερη από την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής (Σχήματα 4.9 α και β). Όταν η καμπύλη προσφοράς είναι γραμμική ($Q_s = \gamma + \delta P$) και $E_s > 1$, τότε το $\gamma < 0$.

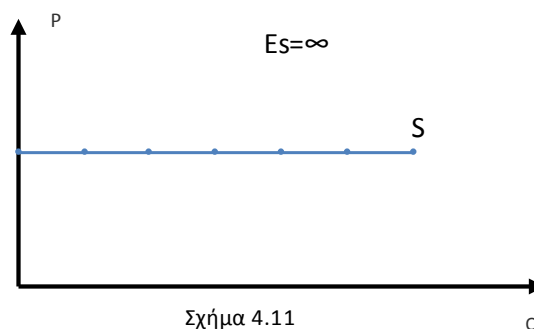
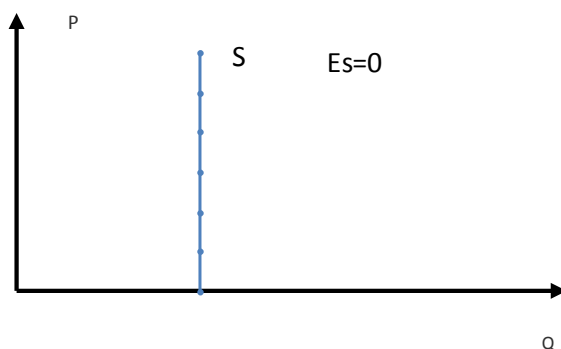
Αν $E_s < 1$, η προσφορά είναι ανελαστική, γιατί η ποσοστιαία μεταβολή της ποσότητας είναι μικρότερη από την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής (Σχήματα 4.9 α και β). Όταν η καμπύλη προσφοράς είναι γραμμική ($Q_s = \gamma + \delta P$) και $E_s < 1$, τότε το $\gamma > 0$.

Αν $E_s = 0$, η προσφορά είναι πλήρως ανελαστική και αυτό αφορά κυρίως ευπαθή γεωργικά προϊόντα (π.χ. ροδάκινα) που δε μπορούν να διατηρηθούν και επομένως σε συγκεκριμένες περιόδους πρέπει να προσφερθούν σε οποιαδήποτε τιμή. (Σχήμα 4.10)

Αν $E_s = \infty$, η προσφορά είναι πλήρως ελαστική. (Σχήμα 4.11).

Σχήμα 4.9-β

Σχήμα 4.11

2. Πώς υπολογίζουμε την τοξοειδή ελαστικότητα προσφοράς;

Απάντηση: Αν υπολογίσουμε την ελαστικότητα όχι ενός σημείου αλλά ενός τόξου (AB), ο τύπος που χρησιμοποιούμε είναι:

$$E_{SAB} = \frac{\frac{\frac{\Delta Q_s}{Q_{sA} + Q_{sB}} \cdot 100}{\frac{\Delta P}{\frac{P_A + P_B}{2}} \cdot 100}} = \frac{\Delta Q_s}{\Delta P} \cdot \frac{\frac{Q_{sA} + Q_{sB}}{2}}{\frac{P_A + P_B}{2}} = \frac{Q_{sB} - Q_{sA}}{P_B - P_A} \cdot \frac{P_A + P_B}{Q_{sA} + Q_{sB}} = +\alpha, \text{ όπου } \alpha \text{ πραγματικός αριθμός.}$$

Η ελαστικότητα τόξου είναι διαφορετικός τρόπος υπολογισμού της ελαστικότητας και χρησιμοποιείται όπως και η ελαστικότητα σημείου στον χαρακτηρισμό της προσφοράς ως ελαστική ή ανελαστική.

3. Ποιοι είναι οι προσδιοριστικοί παράγοντες της ελαστικότητας προσφοράς και ποιος από αυτούς είναι ο πιο σημαντικός;

Η ελαστικότητα προσφοράς εξαρτάται από τη δυνατότητα που έχει η επιχείρηση να **προσαρμόζει** την παραγωγή και την προσφορά της στις μεταβολές των τιμών. Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που επιδρούν σ' αυτό, όπως:

- ο χρόνος μεταβολής του κόστους παραγωγής,
- το μέγεθος της παραγωγής,
- το αντικείμενο εργασιών κτλ.

Ο σπουδαιότερος προσδιοριστικός παράγοντας της ελαστικότητας προσφοράς είναι ο **χρόνος**. Η επιχείρηση μπορεί να προσαρμόσει τα δεδομένα της καλύτερα όσο μεγαλύτερο είναι το χρονικό διάστημα προσαρμογής. Αυτό σημαίνει ότι η ελαστικότητα προσφοράς είναι μεγαλύτερη στη μακροχρόνια περίοδο απ' ό,τι στη βραχυχρόνια περίοδο. Στη μακροχρόνια περίοδο μπορούν να μεταβληθούν όλοι οι συντελεστές παραγωγής.

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1. Έννοια και λειτουργία της αγοράς

1. Τι είναι αγορά, ποιοι συμμετέχουν σε αυτή και ποιες οι βασικές τους επιδιώξεις;

Απάντηση: Στις πρωτόγονες οικονομίες, όπως αυτή του Ροβινσώνα Κρούσου, δεν υπήρχε καταμερισμός εργασίας και ο άνθρωπος παρήγαγε μόνος του ότι του ήταν απαραίτητο. Με τον καταμερισμό εργασίας, και για να ικανοποιήσουν περισσότερες ανάγκες, τα μέλη της κοινωνίας άρχισαν να **ανταλλάσσουν** προϊόντα. Ο τρόπος όπου τα άτομα συγκεντρώνονταν για να κάνουν ανταλλαγές προϊόντων ονομάστηκε **αγορά**. Τέτοιες μορφές αγοράς συναντάμε σήμερα στους διάφορους εμπορικούς δρόμους, τις λαϊκές αγορές, τα εμπορικά κέντρα κτλ. Σήμερα όμως αγοραπωλησίες γίνονται και με άλλους τρόπους, όπως το διαδίκτυο, το τηλέφωνο, το fax κτλ. **Η αγορά με την ευρεία έννοια περιλαμβάνει όλα εκείνα τα μέσα με τα οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί μια αγοραπωλησία και όλους τους σχετικούς χώρους.**

Στην αγορά συμμετέχουν δύο μέρη, οι **επιχειρήσεις** που προσφέρουν τα αγαθά και οι **καταναλωτές**, δηλαδή τα άτομα που ζητούν να αγοράσουν τα αγαθά. **Σε μια αγοραπωλησία απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ικανοποίηση και των δύο μερών.**

- **Βασική επιδίωξη των επιχειρήσεων** είναι η επίτευξη του μέγιστου κέρδους, με την πώληση όσο το δυνατό μεγαλύτερων ποσοτήτων σε όσο το δυνατό υψηλότερη τιμή.
- **Βασική επιδίωξη των καταναλωτών** είναι η επίτευξη της μέγιστης χρησιμότητας από την κατανάλωση κάθε αγαθού, δηλαδή με δεδομένο εισόδημα, προτιμήσεις κτλ. επιδιώκουν ν' αγοράσουν εκείνες τις ποσότητες σε εκείνες τις τιμές που θα τους προσφέρουν τη μέγιστη ικανοποίηση.

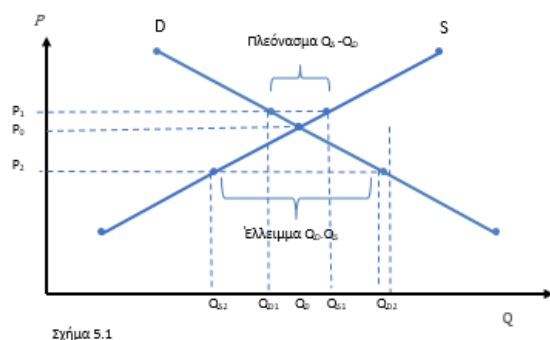
Παρατηρούμε ότι οι επιδιώξεις επιχειρήσεων και καταναλωτών βρίσκονται σε αντίθεση μεταξύ τους.

2. Τιμή και ποσότητα ισορροπίας

1. Να δείξετε διαγραμματικά και να περιγράψετε τις έννοιες έλλειμμα, πλεόνασμα και τιμή ισορροπίας.

Απάντηση: Σε μια αγορά υπάρχει μόνο μία τιμή που εξισώνει τη ζητούμενη με την προσφερόμενη ποσότητα. Είναι η τιμή P_0 , στην οποία οι παραγωγοί προσφέρουν Q_0 μονάδες προϊόντος και οι καταναλωτές ζητούν αντίστοιχα την ίδια ποσότητα (Σχήμα 5.1). Η τιμή P_0 είναι η τιμή του προϊόντος στην αγορά για τη δεδομένη χρονική περίοδο. Κάθε καταναλωτής που επιθυμεί να αγοράσει το προϊόν πρέπει να πληρώσει P_0 για κάθε μονάδα και αντίστοιχα κάθε παραγωγός επιθυμεί να εισπράξει P_0 από την πώληση κάθε μονάδας. **Η τιμή P_0 εξισορροπεί τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης και ονομάζεται τιμή ισορροπίας.**

Τιμή ισορροπίας είναι η τιμή στην οποία η ζητούμενη ποσότητα είναι ίση με την προσφερόμενη.

Σχήμα 5.1

Σε κάθε άλλη τιμή θα παρουσιάζεται είτε πλεόνασμα είτε έλλειμμα. Όταν η ζητούμενη ποσότητα είναι μεγαλύτερη από την προσφερόμενη τότε παρουσιάζεται **έλλειμμα ή υπερβάλλουσα ζήτηση**. Αυτό γίνεται για τιμές μικρότερες από P_0 . Αντίστοιχα όταν η ζητούμενη ποσότητα είναι μικρότερη από την προσφερόμενη, παρουσιάζεται **πλεόνασμα ή πλεονασματική προσφορά**. Αυτό γίνεται για τιμές μεγαλύτερες από P_0 .

Έλλειμμα: $Q_{D2} > Q_{S2}$ επομένως **Έλλειμμα** = $Q_{D2} - Q_{S2}$

Πλεόνασμα: $Q_{S1} > Q_{D1}$ επομένως **Πλεόνασμα** = $Q_{S1} - Q_{D1}$

2. Να δείξετε διαγραμματικά και να περιγράψετε τον μηχανισμό προσδιορισμού των τιμών.

Ας δούμε πώς λειτουργούν **αντίρροπα** οι δυνάμεις προσφοράς και ζήτησης.

Στην τιμή P_1 , η προσφερόμενη ποσότητα είναι Q_{s1} μονάδες προϊόντος, ενώ η ζητούμενη ποσότητα είναι Q_{D1} , που σημαίνει ότι μένουν **αδιάθετες** στα χέρια των παραγωγών $Q_{s1} - Q_{D1}$ μονάδες προϊόντος (Σχήμα 5.1). Οι **παραγωγοί για να αποφύγουν τη συσσώρευση αποθεμάτων**, θα μειώσουν την τιμή. Όταν η τιμή μειώνεται, η ζητούμενη ποσότητα αυξάνεται και η προσφερόμενη μειώνεται με αποτέλεσμα να μειώνεται και το πλεόνασμα. Το πλεόνασμα μηδενίζεται στην τιμή P_0 .

Στην τιμή P_2 , οι παραγωγοί προσφέρουν Q_{s2} ενώ οι καταναλωτές ζητούν Q_{D2} . Υπάρχει ένα έλλειμμα $Q_{D2} - Q_{s2}$, που σημαίνει ότι υπάρχουν καταναλωτές που **δε βρίσκουν** το προϊόν και είναι διατεθειμένοι να αγοράσουν σε υψηλότερη τιμή (Σχήμα 5.1). Με την αύξηση της τιμής η ζητούμενη ποσότητα μειώνεται ενώ η προσφερόμενη αυξάνεται και έτσι μειώνεται το έλλειμμα. Το έλλειμμα μηδενίζεται στην τιμή P_0 .

Η τιμή P_0 είναι η μόνη που μπορεί να επικρατήσει διότι σε αυτή όσα ζητούν οι καταναλωτές τόσα προσφέρουν οι επιχειρήσεις (Σχήμα 5.1).

3. Αλγεβρικός προσδιορισμός του σημείου ισορροπίας

1. Πώς προσδιορίζεται αλγεβρικά το σημείο ισορροπίας;

Έστω ότι οι συναρτήσεις ζήτησης και προσφοράς είναι **γραμμικές** και έχουν τη γενική μορφή:

$$Q_D = \alpha + \beta P \text{ και } Q_s = \gamma + \delta P$$

$$Q_D = Q_s \text{ ή } \alpha + \beta P = \gamma + \delta P$$

Λύνοντας ως προς P , υπολογίζουμε την τιμή ισορροπίας P_0 . Αν αντικαταστήσουμε την τιμή P_0 στις συναρτήσεις ζήτησης και προσφοράς βρίσκουμε την ποσότητα ισορροπίας $Q_D = Q_s$

Αν μια συνάρτηση ζήτησης είναι γραμμική και γνωρίζουμε δύο σημεία της, $A(P_1, Q_1)$ και $B(P_2, Q_2)$, μπορούμε να προσδιορίσουμε τη συνάρτηση από τον τύπο:

$$\frac{Q_D - Q_1}{P - P_1} = \frac{Q_2 - Q_1}{P_2 - P_1}$$

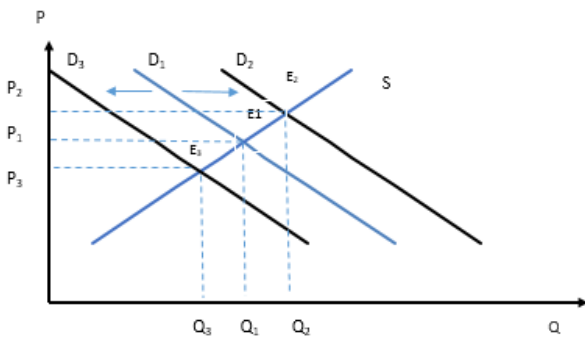
Με τον ίδιο τρόπο μπορούμε να προσδιορίσουμε και τη συνάρτηση προσφοράς.

4. Μεταβολές της τιμής και της ποσότητας ισορροπίας

1. Πώς μπορεί να μεταβληθεί η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας ενός αγαθού;

Η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας ενός αγαθού προσδιορίζονται στην αγορά από τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης. Εφόσον η ζήτηση και η προσφορά είναι σταθερές, η τιμή και η ποσότητα του αγαθού δε μεταβάλλονται. **Για να μεταβληθεί η τιμή ή η ποσότητα ισορροπίας, πρέπει να μεταβληθεί η ζήτηση, ή η προσφορά, ή και τα δύο ταυτόχρονα.**

2. Να δείξετε διαγραμματικά και να εξηγήσετε τη μεταβολή στην τιμή και την ποσότητα ισορροπίας λόγω της μεταβολής της ζήτησης.

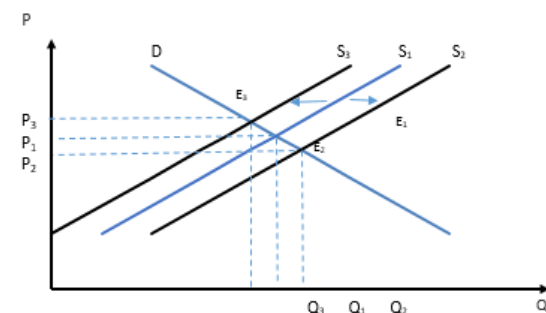
Σχήμα 5.2

Έστω η καμπύλη προσφοράς S και η καμπύλη ζήτησης D_1 ενός αγαθού. Η τομή των καμπυλών στο E_1 δίνει την τιμή ισορροπίας P_1 και την ποσότητα ισορροπίας Q_1 . Αν μεταβληθεί ένας από τους προσδιοριστικούς παράγοντες της ζήτησης (εισόδημα, προτιμήσεις, προσδοκίες για τιμές και εισοδήματα, τιμές άλλων αγαθών, αριθμός καταναλωτών), θα έχουμε μεταβολή στη ζήτηση και μετατόπιση της καμπύλης.

- Έστω ότι **αυξάνεται η ζήτηση** λόγω μεταβολής ενός προσδιοριστικού παράγοντα της ζήτησης* (π.χ. αύξηση του εισοδήματος των καταναλωτών, όταν έχουμε κανονικό αγαθό). Τότε η καμπύλη ζήτησης μετατοπίζεται προς τα δεξιά στη θέση D_2 και τέμνει την προσφορά στο σημείο E_2 . Στο νέο σημείο αντιστοιχεί μεγαλύτερη τιμή ισορροπίας (P_2) και μεγαλύτερη ποσότητα (Q_2). Επομένως, **όταν με σταθερή προσφορά αυξάνεται η ζήτηση, τότε αυξάνεται η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας.**
- Έστω ότι **μειώνεται η ζήτηση** λόγω μεταβολής ενός προσδιοριστικού παράγοντα της ζήτησης** (π.χ. προσδοκία για μείωση των τιμών). Η καμπύλη ζήτησης μετατοπίζεται προς τα αριστερά στη θέση D_3 και τέμνει την καμπύλη προσφοράς στο σημείο E_3 . Στο νέο σημείο αντιστοιχεί μικρότερη τιμή ισορροπίας (P_3) και μικρότερη ποσότητα (Q_3). Επομένως, **όταν με σταθερή προσφορά μειώνεται η ζήτηση, τότε μειώνεται η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας.**

*Παράγοντες που αυξάνουν τη ζήτηση	**Παράγοντες που μειώνουν τη ζήτηση
1. Αύξηση του εισοδήματος για κανονικά αγαθά	1. Μείωση του εισοδήματος για κανονικά αγαθά
2. Μείωση του εισοδήματος για κατώτερα αγαθά	2. Αύξηση του εισοδήματος για κατώτερα αγαθά
3. Αύξηση της τιμής υποκατάστατου	3. Μείωση της τιμής υποκατάστατου
4. Μείωση της τιμής συμπληρωματικού	4. Αύξηση της τιμής συμπληρωματικού
5. Ευνοϊκή μεταβολή προτιμήσεων	5. Μη ευνοϊκή μεταβολή προτιμήσεων
6. Προσδοκία αύξησης της τιμής	6. Προσδοκία μείωσης της τιμής
7. Προσδοκία αύξησης του εισοδήματος	7. Προσδοκία μείωσης του εισοδήματος
8. Αύξηση του αριθμού των καταναλωτών	8. Μείωση του αριθμού των καταναλωτών

3. Να δείξετε διαγραμματικά και να εξηγήσετε τη μεταβολή στην τιμή και την ποσότητα ισορροπίας λόγω της μεταβολής της προσφοράς.

Σχήμα 5.3

Έστω η καμπύλη προσφοράς S_1 και η καμπύλη ζήτησης D . Η τομή των καμπυλών στο E_1 δίνει την τιμή ισορροπίας P_1 και την ποσότητα ισορροπίας Q_1 . Αν μεταβληθεί ένας από τους προσδιοριστικούς παράγοντες της προσφοράς (τιμές συντελεστών παραγωγής, τεχνολογία, καιρικές συνθήκες, αριθμός επιχειρήσεων), θα έχουμε μεταβολή στην προσφορά και μετατόπιση της καμπύλης.

- Έστω ότι **αυξάνεται η προσφορά** λόγω μεταβολής ενός προσδιοριστικού παράγοντα της προσφοράς* (π.χ. βελτίωση της τεχνολογίας). Τότε η καμπύλη προσφοράς μετατοπίζεται προς τα δεξιά στη θέση S_2 και τέμνει τη ζήτηση στο σημείο E_2 . Στο νέο σημείο αντιστοιχεί μικρότερη τιμή ισορροπίας (P_2) και μεγαλύτερη ποσότητα (Q_2). Επομένως **όταν με σταθερή ζήτηση αυξάνεται η προσφορά, τότε μειώνεται η τιμή και αυξάνεται η ποσότητα ισορροπίας.**

- Έστω ότι **μειώνεται η προσφορά** λόγω μεταβολής ενός προσδιοριστικού παράγοντα της προσφοράς** (π.χ. αύξηση των τιμών των συντελεστών παραγωγής). Η καμπύλη προσφοράς μετατοπίζεται προς τα αριστερά στη θέση S_3 και τέμνει την καμπύλη ζήτησης στο σημείο E_3 . Στο νέο σημείο αντιστοιχεί μεγαλύτερη τιμή ισορροπίας (P_3) και μικρότερη ποσότητα (Q_3). Επομένως, **με σταθερή τη ζήτηση, όταν μειώνεται η προσφορά αυξάνεται η τιμή και μειώνεται η ποσότητα ισορροπίας**.

*Παράγοντες που αυξάνουν την προσφορά	**Παράγοντες που μειώνουν την προσφορά
1. Μείωση των τιμών των συντελεστών παραγωγής 2. Βελτίωση της τεχνολογίας 3. Ευνοϊκές καιρικές συνθήκες 4. Αύξηση του αριθμού των επιχειρήσεων	1. Αύξηση των τιμών των συντελεστών παραγωγής 2. Χειροτέρευση της τεχνολογίας 3. Δυσμενείς καιρικές συνθήκες 4. Μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων

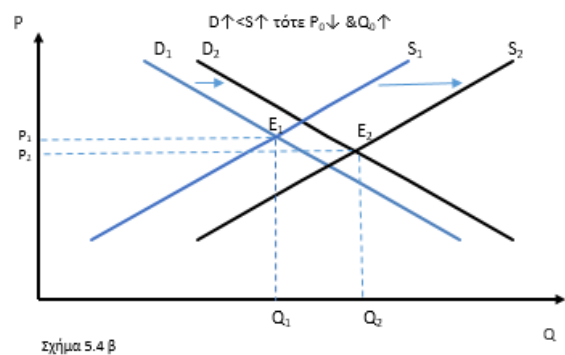
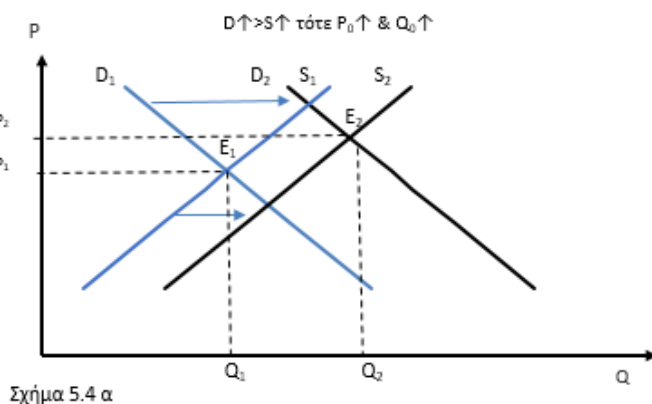
4. Να δείξετε διαγραμματικά και να εξηγήσετε τη μεταβολή στην τιμή και την ποσότητα ισορροπίας λόγω της ταυτόχρονης μεταβολής της ζήτησης και της προσφοράς.

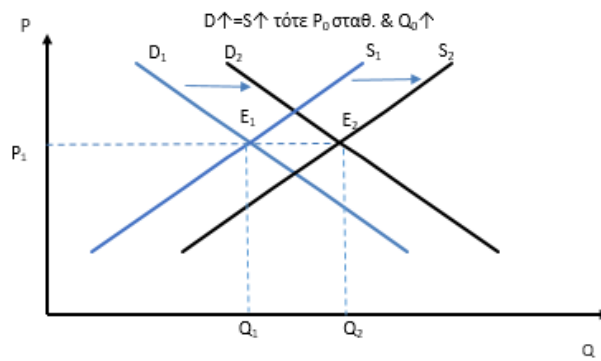
Όταν έχουμε ταυτόχρονη μεταβολή της ζήτησης και της προσφοράς, τότε μετατοπίζονται και οι δύο καμπύλες. Στην περίπτωση αυτή δεν μπορούμε να' απαντήσουμε ποια θα είναι η τελική επίδραση στην τιμή και την ποσότητα ισορροπίας, εφόσον το αποτέλεσμα εξαρτάται από την κατεύθυνση και από το μέγεθος των αντίστοιχων μεταβολών.

Έστω η καμπύλη ζήτησης D_1 και η καμπύλη προσφοράς S_1 . Το σημείο τομής τους E_1 αντιστοιχεί στην τιμή ισορροπίας P_1 και την ποσότητα ισορροπίας Q_1 . Έστω ότι ταυτόχρονα **αυξάνεται η ζήτηση και η προσφορά**.

- Εάν η **αύξηση της ζήτησης είναι μεγαλύτερη από αυτή της προσφοράς** (σχήμα 5.4 α), το νέο σημείο ισορροπίας E_2 αντιστοιχεί σε υψηλότερη τιμή (P_2) και υψηλότερη ποσότητα (Q_2).
- Εάν η **αύξηση της ζήτησης είναι μικρότερη από αυτή της προσφοράς** (σχήμα 5.4 β), το νέο σημείο ισορροπίας E_2 αντιστοιχεί σε χαμηλότερη τιμή ισορροπίας (P_2) και υψηλότερη ποσότητα ισορροπίας (Q_2).
- Εάν η **αύξηση της ζήτησης είναι ίση με αυτή της προσφοράς** (σχήμα 5.4 γ), το νέο σημείο ισορροπίας E_2 αντιστοιχεί στην ίδια τιμή ισορροπίας (P_1) αλλά σε μεγαλύτερη ποσότητα (Q_2).

Επομένως, **όταν αυξάνεται η ζήτηση και ταυτόχρονα αυξάνεται και η προσφορά, η ποσότητα ισορροπίας αυξάνεται σε κάθε περίπτωση ενώ η μεταβολή της τιμής εξαρτάται από την αναλογία των δύο μεταβολών**.

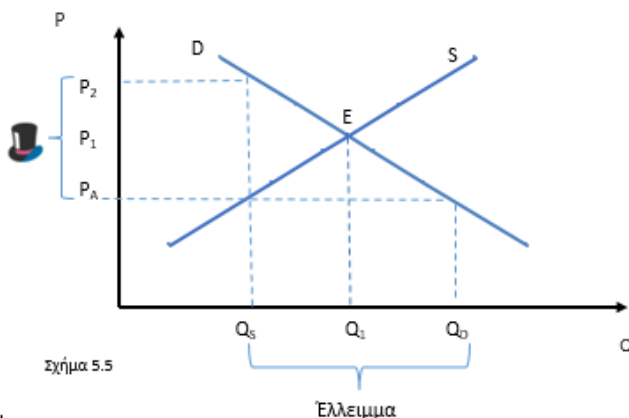
Σχήμα 5.4 γ

5. Κρατική παρέμβαση στην αγορά

1. Ποιος είναι ο σκοπός του κράτους όταν επιβάλλει σε ένα αγαθό ανώτατη τιμή διατίμησης; Με τη βοήθεια διαγράμματος να εξηγήσετε τις συνέπειες που έχει στην αγορά ενός αγαθού η επιβολή ανώτατης τιμής διατίμησης.

Απάντηση: Σκοπός του κράτους όταν επιβάλλει ανώτατη τιμή διατίμησης σε ένα αγαθό είναι η **προστασία του καταναλωτή** από την υπερβολική άνοδο των τιμών (κυρίως σε αγαθά πρώτης ανάγκης).

Ας δούμε τις **συνέπειες** επιβολής ανώτατης τιμής σε ένα αγαθό. Έστω ότι για ένα αγαθό υπάρχει η καμπύλη ζήτησης D , η καμπύλη προσφοράς S , και το σημείο τομής τους E , που αντιστοιχεί στην τιμή ισορροπίας P_1 και την ποσότητα ισορροπίας Q_1 .

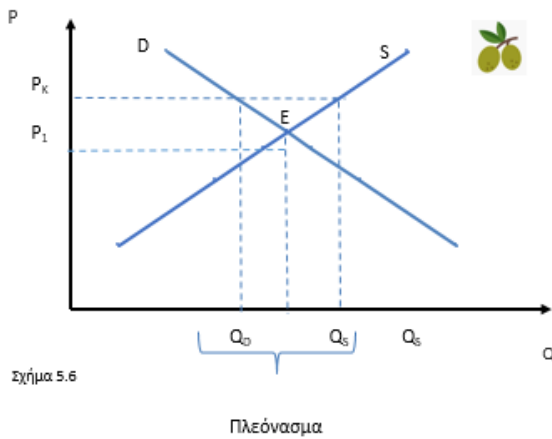
Σχήμα 5.5

Εάν το κράτος θεωρήσει την τιμή P_1 υπερβολική για το αγαθό το οποίο, για παράδειγμα, είναι πρώτης ανάγκης, και η υψηλή τιμή του θίγει τις φτωχότερες τάξεις, τότε με αγορανομική διάταξη επιβάλλει την ανώτατη τιμή πώλησης, έστω P_A , η οποία είναι **χαμηλότερη** από την τιμή ισορροπίας P_1 . Εφόσον η επιβολή της P_A είναι δεσμευτική, το προϊόν απαγορεύεται να πωληθεί σε τιμή υψηλότερη από P_A . Στην τιμή αυτή οι παραγωγοί προσφέρουν την ποσότητα Q_S , ενώ οι καταναλωτές ζητούν ποσότητα Q_D . Έτσι δημιουργείται **έλλειμμα** ίσο με τη διαφορά $Q_D - Q_S$. Άμεση συνέπεια της επιβολής ανώτατης τιμής είναι η δημιουργία ελλειμμάτων. Στην αγορά υπάρχει

ανισορροπία και υπάρχουν τάσεις ανόδου των τιμών.

- Αν το κράτος έχει τον απόλυτο έλεγχο της προσφερόμενης ποσότητας, μπορεί να διανέμει το αγαθό με **δελτία**, και σε περιορισμένες ποσότητες για κάθε καταναλωτή.
- Μπορεί επίσης να διανέμει το προϊόν με σειρά προτεραιότητας, που σημαίνει **ουρές** στα καταστήματα.
- Επίσης αυτό που συνήθως συμβαίνει είναι η δημιουργία «**μαύρης αγοράς**», δηλαδή παράνομη αγορά στην οποία τα προϊόντα πωλούνται παρανόμως σε υψηλότερες τιμές από την επιτρεπόμενη. Για την ποσότητα Q_S , στην οποία οι επιχειρήσεις είναι διατεθειμένες να προσφέρουν στην τιμή P_A , υπάρχουν καταναλωτές που είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν μέχρι και P_2 . Αυτό δίνει τη δυνατότητα στους πωλητές να πωλούν με «**καπέλο**» πάνω στην ανώτατη τιμή, το μέγιστο ύψος του οποίου μπορεί να φτάσει τη διαφορά $P_2 - P_A$.

2. Ποιος είναι ο σκοπός του κράτους όταν επιβάλλει σε ένα αγαθό κατώτατη τιμή (ή αλλιώς τιμή ασφάλειας ή τιμή παρέμβασης); Με τη βοήθεια διαγράμματος να εξηγήσετε τις συνέπειες που έχει για την αγορά ενός αγαθού η επιβολή κατώτατης τιμής.

Απάντηση: Σκοπός του κράτους όταν επιβάλλει κατώτατες τιμές είναι η προστασία του παραγωγού. Οι τιμές παρέμβασης (τιμές ασφάλειας) των γεωργικών προϊόντων είναι μια κατηγορία κατώτατων τιμών προκειμένου να προστατευθούν οι αγρότες. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπάρχει ολόκληρο πλέγμα ειδικών ρυθμίσεων για τη γεωργία και τις αγορές αγροτικών προϊόντων.

Ας δούμε τις **συνέπειες** επιβολής κατώτατης τιμής σε ένα αγροτικό προϊόν, π.χ. το ελαιόλαδο. Έστω ότι για ένα αγαθό υπάρχει η καμπύλη ζήτησης D , η καμπύλη προσφοράς S , και το σημείο τομής τους E , που αντιστοιχεί στην τιμή ισορροπίας P_1 και την ποσότητα ισορροπίας Q_1 . Εάν το κράτος εκτιμά ότι η τιμή ισορροπίας είναι μικρή, και δεν

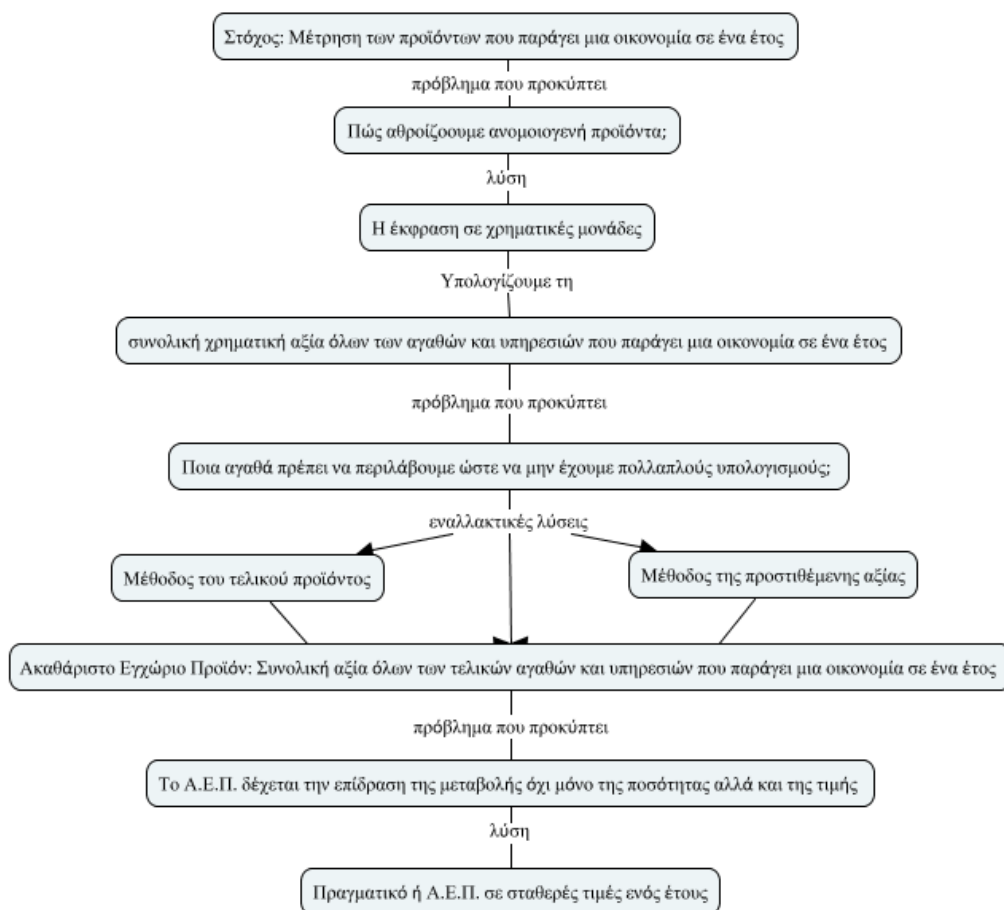
εξασφαλίζει το εισόδημα των ελαιοπαραγωγών, μπορεί να επιβάλλει την κατώτατη τιμή, έστω P_K , στην οποία μπορεί να πωληθεί το ελαιόλαδο. Το προϊόν απαγορεύεται να πωληθεί σε τιμή χαμηλότερη από την τιμή P_K . Η τιμή P_K είναι **υψηλότερη** από την τιμή ισορροπίας, και σε αυτή οι καταναλωτές ζητούν Q_D μονάδες του προϊόντος, ενώ οι επιχειρήσεις προσφέρουν Q_S , με αποτέλεσμα να δημιουργείται πλεόνασμα $Q_S - Q_D$. Το κράτος αγοράζει το πλεόνασμα στην τιμή παρέμβασης P_K . Το πλεόνασμα αυτό το κράτος το διαθέτει για παράδειγμα σε αγορές του εξωτερικού ή σε περίοδο μειωμένης παραγωγής.

Διάκριση μικροοικονομίας- μακροοικονομίας

Η **Μικροοικονομία** ή **θεωρία των τιμών**, εξετάζει τη συμπεριφορά των οικονομικών **μονάδων** π.χ. ενός καταναλωτή, μιας επιχείρησης. Θέματα που εξετάζει είναι η ζήτηση, η προσφορά, το κόστος κτλ. Κεντρικό ζήτημα της ανάλυσης είναι ο προσδιορισμός των τιμών. Δεν εξετάζει τις αλληλεπιδράσεις με την υπόλοιπη οικονομία.

Η **Μακροοικονομία** εξετάζει τα οικονομικά προβλήματα στο **σύνολο** μιας οικονομίας και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους. Θέματα που εξετάζει είναι το συνολικό εισόδημα, η συνολική παραγωγή, η συνολική κατανάλωση. Κεντρικό ζήτημα της ανάλυσης είναι ο προσδιορισμός του Εθνικού Εισοδήματος.

Σφάλμα σύνθεσης: είναι η λανθασμένη υπόθεση ότι αυτό που ισχύει για το άτομο ισχύει και στο σύνολο της οικονομίας. Παράδειγμα, η υπερπαραγωγή ενός αγρότη αυξάνει τα έσοδά του ενώ αν υπάρχει υπερπαραγωγή σε όλους τους αγρότες μπορεί να μειωθούν τα έσοδά τους. Για να αποφύγουμε το σφάλμα σύνθεσης μελετάμε ξεχωριστά τη συμπεριφορά των μονάδων (μικροοικονομία) από τη συμπεριφορά του συνόλου (μακροοικονομία).

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π),

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π), που είναι η **συνολική αξία όλων των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μια οικονομία σ' ένα έτος**. Αν η οικονομία παράγει τα αγαθά Α, Β, Γ κτλ., τότε ισχύει:

$$ΑΕΠ = P_A Q_A + P_B Q_B + P_C Q_C + \dots$$

Η έννοια «**εγχώριο**» δηλώνει ότι το προϊόν παράγεται μέσα στη χώρα ανεξάρτητα από το εάν οι παραγωγοί είναι μόνιμοι κάτοικοι αυτής ή άλλης χώρας. Παράδειγμα, αν ένα εργοστάσιο κατασκευής ηλεκτρικών συσκευών ανήκει σε Γερμανούς, όμως παράγει εντός της ελληνικής επικράτειας, τα προϊόντα του αποτελούν μέρος του Α.Ε.Π. της Ελλάδας.

Λέγεται και **ονομαστικό ή τρέχον Α.Ε.Π.** μετρά την αξία της παραγωγής σε τρέχουσες τιμές

Προστιθέμενη αξία

Ενδιάμεσα ονομάζονται τα αγαθά που προορίζονται για περαιτέρω **μετασχηματισμό ή μεταπώληση** και όχι για τελική χρήση.

Τελικά ονομάζονται τα αγαθά που αγοράζονται για **τελική χρήση** και όχι περαιτέρω μετασχηματισμό ή μεταπώληση.

Τα τελικά αγαθά περιλαμβάνουν την αξία των ενδιάμεσων. Για παράδειγμα, στην αξία μιας μπλούζας, που είναι τελικό προϊόν, περιλαμβάνεται η αξία του μαλλιού, του νήματος, του πλεκτού, που είναι τα ενδιάμεσα αγαθά. Το Α.Ε.Π. περιλαμβάνει **μόνο την αξία των τελικών προϊόντων** και υπηρεσιών, για να αποφύγουμε να υπολογίσουμε δύο και περισσότερες φορές τα ενδιάμεσα.

Προστιθέμενη Αξία είναι η **επιπλέον** αξία που προσθέτει στο προϊόν κάθε επιπλέον στάδιο παραγωγής. Το άθροισμα όλων των προστιθέμενων αξιών όλων των σταδίων παραγωγής ενός αγαθού είναι ίσο με την τελική τιμή του αγαθού. Το Α.Ε.Π. επομένως είναι η συνολική προστιθέμενη αξία της παραγωγής όλων των επιχειρήσεων της οικονομίας.

ΑΕΠ Πραγματικό

Η χρηματική αξία υπολογίζεται με το γινόμενο της τιμής επί την ποσότητα. Επομένως, το Α.Ε.Π. μεταβάλλεται όταν έχουμε μεταβολή είτε στην τιμή είτε στην ποσότητα των αγαθών. Οι τιμές των αγαθών συνήθως δεν παραμένουν σταθερές διαχρονικά και για τον λόγο αυτό το Α.Ε.Π. δεν είναι καλό μέτρο της αξίας της συνολικής παραγωγής.

Για να φαίνονται μόνο οι αυξήσεις της ποσότητας του προϊόντος στο ΑΕΠ υπολογίζουμε το πραγματικό ΑΕΠ.

Το πραγματικό Α.Ε.Π. μετρά την αξία της συνολικής παραγωγής σε τιμές του έτους βάσης.

Τρόποι υπολογισμού Α.Ε.Π πραγματικού ή σταθερού:

1η μέθοδος: Επιλέγουμε ένα έτος αυθαίρετα ως έτος βάσης. Αν πολλαπλασιάσουμε τις ποσότητες κάθε έτους με τις τιμές του έτους βάσης, το Α.Ε.Π. που θα προκύψει θα μετράει την αξία της συνολικής παραγωγής σε τιμές αυτού του έτους βάσης και θα δείχνει τις πραγματικές μεταβολές του προϊόντος μιας οικονομίας. Έστω t_0 =έτος βάσης

$$\text{ΑΕΠ}_{\text{ΣΤΑΘΕΡΕΣ ΤΙΜΕΣ } t_0} = P_{At_0} \cdot Q_A + P_{Bt_0} \cdot Q_B + P_{Ct_0} \cdot Q_C + \dots$$

2η μέθοδος: Χρησιμοποιούμε έναν **δείκτη τιμών (ΔΤ)** ή **αποπληθωριστή τιμών** για να αφαιρέσουμε την επίδραση των τιμών από το Α.Ε.Π. σε τρέχουσες τιμές.

Ο ΔΤ προκύπτει αν διαιρέσουμε τις τιμές κάθε τρέχοντος έτους με τις τιμές του έτους που αυθαίρετα επιλέξαμε εντός βάσης.

$$\Delta T_{t_0} = \frac{P_{\text{τρέχοντος έτους}}}{P_{\text{έτους βάσης}}} \cdot 100$$

Ο ΔΤ εκφράζει τις τιμές κάθε έτους στις τιμές του έτους βάσης. Ο ΔΤ στο έτος βάσης είναι πάντα 1 ή 100.

Το Α.Ε.Π. σε **σταθερές τιμές του έτους βάσης ή πραγματικό** προκύπτει αν διαιρέσουμε το Α.Ε.Π. σε τρέχουσες τιμές κάθε έτους με τον αντίστοιχο ΔΤ.

$$\text{ΑΕΠ}_{\text{έτους } t \text{ σε σταθερές τιμές } t_0} = \frac{\text{ΑΕΠ έτους } t \text{ σε τρέχουσες τιμές}}{\Delta T(\%) \text{ έτους } t \text{ σε σταθερές τιμές } t_0} \cdot 100$$

Στο έτος βάσης ισχύει: **Α.Ε.Π. σε τρέχουσες τιμές = Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές.**

Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν

Το **Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν** δείχνει το προϊόν που παράγεται εντός της επικράτειας μόνο από τους πολίτες της χώρας (ημεδαπούς) και το μέρος του προϊόντος που παράγεται από ημεδαπούς που μένουν στο εξωτερικό. Το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν δεν περιλαμβάνει το προϊόν που παράγουν οι αλλοδαποί εντός της επικράτειας.

Καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό=Εισοδήματα από το εξωτερικό-εκροή εισοδήματος προς το εξωτερικό

Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν= Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν+ Καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό
Το κατά κεφαλήν πραγματικό Α.Ε.Π.

Αν διαιρέσουμε το πραγματικό ΑΕΠ μιας χώρας με τον πληθυσμό προκύπτει το κατά κεφαλήν πραγματικό ΑΕΠ. Το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ ονομάζεται και δείκτης **όγκου** του κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

$$\text{Κατά Κεφαλήν Πραγματικό ΑΕΠ} = \frac{\text{ΑΕΠ πραγματικό}}{\text{πληθυσμός}}$$

Δείχνει το εισόδημα που αντιστοιχεί σε κάθε κάτοικο της οικονομίας με την προϋπόθεση ότι η κατανομή του προϊόντος είναι ίση (κατά μέσο όρο).

- Όσο πιο δίκαιη είναι η κατανομή του εισοδήματος, τόσο πιο αξιόπιστο μέτρο της ευημερίας είναι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ.
- Αντίθετα, όσο πιο άνιση είναι η κατανομή του εισοδήματος, τόσο λιγότερο καλό μέτρο είναι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, π.χ. το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των πετρελαιοπαραγωγικών χωρών είναι υψηλό χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι κάτοικοι ευημερούν. Επίσης μπορούμε να έχουμε:

$$\text{Κατά Κεφαλήν Ονομαστικό ΑΕΠ} = \frac{\text{ΑΕΠ τρέχον ή ονομαστικό}}{\text{πληθυσμός}}$$

Ποιες αδυναμίες παρουσιάζει το Α.Ε.Π. ως δείκτης της οικονομικής ευημερίας;

Απάντηση: Το Α.Ε.Π. είναι ο σπουδαιότερος δείκτης του βιοτικού επιπέδου μιας χώρας, παρουσιάζει όμως πολλές ατέλειες και αδυναμίες. Οι σπουδαιότερες είναι:

α. Δεν μετρά την αξία της παραγωγής που δεν προορίζεται για πώληση. Το προϊόν που δεν γίνεται αντικείμενο αγοραπωλησίας, αλλά προσφέρεται με βάση ηθικούς, συναισθηματικούς και εθιμικούς κανόνες δεν περιλαμβάνεται στο Α.Ε.Π.. Για παράδειγμα, οι υπηρεσίες μιας οικιακής βοηθού περιλαμβάνονται στο Α.Ε.Π., όχι όμως οι υπηρεσίες μιας νοικοκυράς.

β. Το ΑΕΠ είναι ποσοτικός και όχι ποιοτικός δείκτης. Το Α.Ε.Π. καταγράφει μόνο την ποσοτική μεταβολή του προϊόντος και όχι την ποιοτική. Η ποιότητα όμως των προϊόντων και γενικότερα της ζωής είναι εξίσου σημαντική και δεν αντανακλάται στο Α.Ε.Π.. Παράδειγμα, μια εθελοντική δενδροφύτευση βελτιώνει την ποιότητα ζωής, η βελτίωση αυτή όμως δεν εκφράζεται στην τιμή κάποιου προϊόντος και έτσι δεν περιλαμβάνεται στο Α.Ε.Π..

γ. Το ΑΕΠ αγνοεί τη σύνθεση και την κατανομή της παραγωγής. Το Α.Ε.Π. δεν εκφράζει τα είδη των αγαθών που παράγονται, δηλαδή δεν μας δίνει πληροφορίες για το πόσα καταναλωτικά ή κεφαλαιουχικά ή πολεμικά αγαθά παράγει. Επίσης, δεν μας δίνει πληροφορίες για το πως **διανέμεται (μοιράζεται)** το προϊόν στους κατοίκους της οικονομίας. Η κατανομή όμως, αν βελτιώνεται ή χειροτερεύει, επηρεάζει θετικά ή αρνητικά τη ζωή των πολιτών. Όσο πιο ίση είναι η κατανομή του ΑΕΠ, τόσο υψηλότερο είναι το βιοτικό επίπεδο μιας χώρας, διότι μικραίνει το χάσμα μεταξύ φτωχών και πλούσιων.

δ. Δεν μετρά την αξία της παραγωγής που αφορά στην παραοικονομία. Το μέρος της οικονομικής δραστηριότητας που αποκρύπτεται από το κράτος είτε για λόγους φορολογικούς είτε επειδή είναι **παράνομη**, όπως λαθρεμπόριο, ναρκωτικά κτλ., δεν περιλαμβάνεται στο ΑΕΠ. Όσο πιο έντονη είναι η παραοικονομία, τόσο πιο αναξιόπιστος δείκτης είναι το ΑΕΠ.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ

1. Τι γνωρίζετε για τις οικονομικές διακυμάνσεις;

Οι μεταβολές που συμβαίνουν διαχρονικά στην οικονομική δραστηριότητα, δηλαδή σε βασικά μεγέθη μιας οικονομίας όπως η παραγωγή, η ζήτηση, το εισόδημα, η απασχόληση κτλ., παρουσιάζουν μια συστηματική κυκλικότητα, γι' αυτό ονομάζονται **οικονομικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι**. Η ένταση και η διάρκεια των οικονομικών κύκλων διαφέρει. Τα στάδια του οικονομικού κύκλου που έχουν κοινά χαρακτηριστικά ονομάζονται **φάσεις** του οικονομικού κύκλου.

2. Ποιες είναι οι κύριες φάσεις του οικονομικού κύκλου;

Οι κύριες φάσεις του οικονομικού κύκλου είναι η φάση της ανόδου και η φάση της καθόδου. Το πέρασμα από την άνοδο στην κάθοδο γίνεται με τη φάση της κρίσης, που είναι η κορυφή του κύκλου, ενώ το πέρασμα από την κάθοδο στην άνοδο γίνεται με την φάση της ύφεσης, που είναι ο «πυθμένας» του κύκλου. Ο οικονομικός κύκλος μπορεί να παρασταθεί στο παρακάτω διάγραμμα:

3. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της φάσης ύφεσης;

Στη φάση της ύφεσης παρατηρούνται:

- **έντονη ανεργία,**
- **χαμηλό εισόδημα και**
- **περιορισμένη ζήτηση**
- **η παραγωγή είναι σε χαμηλό επίπεδο και**
- **οι επιχειρήσεις έχουν πλεονάζουσα παραγωγική δυναμικότητα.**
- **Οι τιμές των προϊόντων μειώνονται ή αυξάνονται ελάχιστα, ενώ**
- **τα κέρδη των επιχειρήσεων είναι χαμηλά ή ανύπαρκτα.**
- **Το επιχειρηματικό κλίμα δεν είναι θετικό** για την ανάληψη επενδύσεων και υπάρχει απαισιοδοξία για το μέλλον.

Όσο πιο έντονα είναι τα φαινόμενα, τόσο πιο βαθιά είναι η κρίση. Γνωστή κρίση από την ιστορία είναι αυτή που παρουσιάστηκε το 1929-1930 στις ΗΠΑ.

4 Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της φάσης της ανόδου ή άνθισης;

Τη φάση της ύφεσης διαδέχεται η άνοδος ή άνθιση. Κατά τη φάση της ανόδου έχουμε

- **αύξηση της παραγωγής** και κατά συνέπεια
- **της απασχόλησης και**
- **των εισοδημάτων**
- **η ζήτηση αναθερμαίνεται και**
- **τα κέρδη των επιχειρήσεων αυξάνονται.**
- **Το επιχειρηματικό κλίμα είναι ευνοϊκό**, υπάρχει αισιοδοξία για το μέλλον και έτσι **αυξάνονται οι επενδύσεις.**
- Η **αύξηση της παραγωγής** είναι εύκολη στην αρχή, επειδή υπήρχαν συντελεστές παραγωγής που υποαπασχολούνταν (δεν χρησιμοποιούνταν) στη φάση της ύφεσης.
- Έτσι, **οι τιμές αρχικά δεν αυξάνονται.** Καθώς όμως τείνουμε σε κατάσταση πλήρους απασχόλησης των συντελεστών παραγωγής, εμφανίζονται οι πρώτες αυξήσεις των τιμών.

5. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της φάσης κρίσης;

Όταν η οικονομία πλησιάζει σε κατάσταση **πλήρους απασχόλησης**, εμφανίζονται

- έντονες **αυξήσεις τιμών**
- **η ζήτηση είναι έντονη,**
- ενώ η **αύξηση της παραγωγής** είναι δύσκολη, διότι υπάρχει «στενότητα» συντελεστών παραγωγής και κυρίως εργασίας. Εφόσον η αύξηση της ζήτησης δεν μπορεί να συνοδευτεί από αύξηση της προσφοράς, οδηγεί σε άνοδο των τιμών, δηλαδή **πληθωρισμό.**
- Υπάρχει **αβεβαιότητα** για το μέλλον και η οικονομία είναι ευάλωτη σε παράγοντες που μπορούν να ανακόψουν την πορεία της. Αν η οικονομία ξεπεράσει το ανώτατο σημείο, εισέρχεται σε φάση καθόδου.

6. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της φάσης καθόδου;

Τη φάση της κρίσης ακολουθεί η φάση καθόδου. Τα φαινόμενα εδώ είναι αντίθετα από αυτά που υπάρχουν στη φάση της ανόδου. Έχουμε

- **μείωση της παραγωγής,**
- **της απασχόλησης και**
- **των εισοδημάτων.**
- Η μείωση των εισοδημάτων οδηγεί σε **μείωση της κατανάλωσης.**
- Τα **κέρδη των επιχειρήσεων μειώνονται** και έτσι
- **οι επενδύσεις περιορίζονται.**
- **Οι τιμές έχουν αρχίσει να μειώνονται.**

Επειδή η ένταση και η διάρκεια των φαινομένων μεταβάλλονται, άλλες φορές η κάθοδος διαρκεί λίγο, οπότε η οικονομία ανακάμπτει γρήγορα και άλλες φορές τα φαινόμενα είναι έντονα και η ύφεση είναι παρατεταμένη.

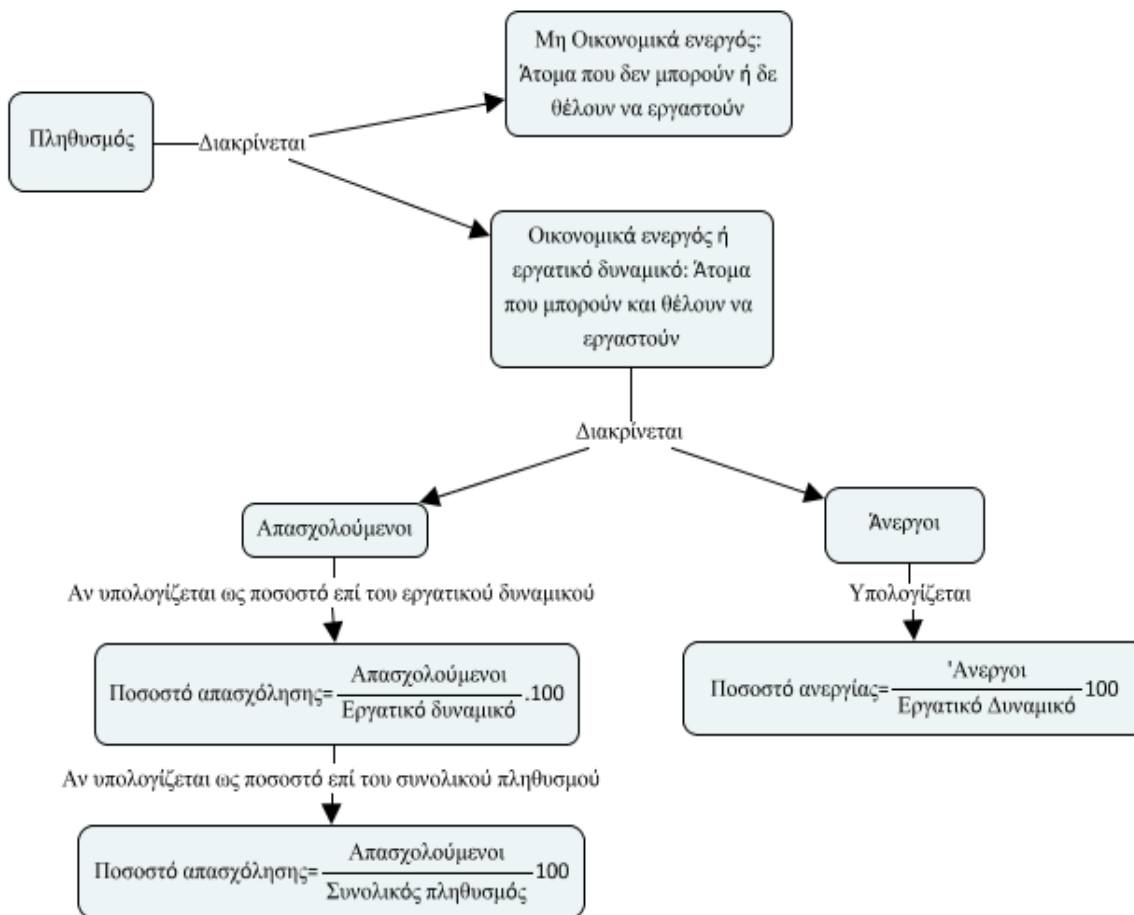
7. Ποια είναι τα αίτια των οικονομικών κύκλων;

- Υπάρχουν θεωρίες που αποδίδουν το φαινόμενο των οικονομικών διακυμάνσεων σε **εξωτερικά γεγονότα**, όπως εφευρέσεις, πόλεμοι, σεισμοί, τρομοκρατικά χτυπήματα, επιδημίες και αλλά πολιτικά και τυχαία συμβάντα.
- Άλλες θεωρίες εντοπίζουν τη γενεσιουργό αιτία του φαινομένου στο **ίδιο το οικονομικό σύστημα**. Θεωρούν δηλαδή τους οικονομικούς κύκλους αποτέλεσμα της κακής διαχείρισης της προσφοράς χρήματος από τις νομισματικές αρχές. Η συστηματική ανάπτυξη αυτού του θέματος ξεπερνά τα όρια αυτής της ανάλυσης. **Το κλειδί, όμως, για την κατανόηση των οικονομικών κύκλων είναι η εξέλιξη του ποσοστού του κέρδους των επιχειρήσεων.**

ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ

1. Τι είναι πληθωρισμός;

- Ως **πληθωρισμός** ορίζεται η διαρκής τάση ανόδου των τιμών ή του γενικού επιπέδου των τιμών. **Ρυθμός πληθωρισμού** είναι η ποσοστιαία μεταβολή του επιπέδου των τιμών ή του Δείκτη Τιμών (Δείκτη Τιμών Καταναλωτή). Πληθωρισμός δεν υπάρχει όταν οι τιμές είναι υψηλές (αυξημένες), αλλά όταν αυξάνονται. Εξ ορισμού ο πληθωρισμός ισοδυναμεί με μείωση της αγοραστικής δύναμης του χρήματος.

1. Ποιος είναι ο μη οικονομικά ενεργός και ποιος ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός;

Ο **οικονομικά μη ενεργός πληθυσμός** είναι εκείνος που δεν θέλει ή δεν έχει την ικανότητα να εργαστεί. Στον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό ανήκουν τα παιδιά, οι μαθητές, οι φοιτητές, οι φαντάροι, οι ασθενείς, οι άεργοι, οι συνταξιούχοι κ.α. Ο **οικονομικά ενεργός πληθυσμός** ή **εργατικό δυναμικό** είναι τα άτομα που θέλουν και μπορούν να εργαστούν. Στον ενεργό πληθυσμό ανήκουν οι εργαζόμενοι και οι άνεργοι.

2. Ποιοι χαρακτηρίζονται άνεργοι; Πως υπολογίζεται η ανεργία;

Άνεργοι είναι όσοι θέλουν και μπορούν να εργαστούν, αλλά δεν μπορούν να βρουν εργασία. Οι άνεργοι είναι τμήμα του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Η ανεργία μπορεί να μετρηθεί ως απόλυτο μέγεθος ή ως ποσοστό επί του εργατικού δυναμικού.

$$\text{Ποσοστό ανεργίας} = \frac{\text{Αριθμός ανέργων}}{\text{Εργατικό Δυναμικό}} \cdot 100$$

3. Ποια είναι τα είδη της ανεργίας;

Υπάρχουν τέσσερα είδη ανεργίας:

- **ανεργία τριβής,**
- **εποχιακή ανεργία,**
- **διαρθρωτική ανεργία και**
- **ανεργία ανεπαρκούς ζήτησης (ή κεύσσιανή ανεργία).**

4. Τι γνωρίζετε για την εποχιακή ανεργία;

Η εποχιακή ανεργία εμφανίζεται σε επιχειρήσεις, όπως οι αγροτικές και οι τουριστικές, που παρουσιάζουν **μεταβολή στην παραγωγική τους δραστηριότητα** στη διάρκεια του έτους. Έτσι, κατά την περίοδο της μειωμένης δραστηριότητας αυξάνεται η ανεργία, π.χ. τον χειμώνα αυξάνεται η ανεργία των αγροτών και των ξενοδοχοϋπαλλήλων. Χαρακτηριστικό της εποχιακής ανεργίας είναι ότι επαναλαμβάνεται κάθε χρόνο, είναι προσωρινή και μικρής διάρκειας.

5. Τι γνωρίζετε για την ανεργία τριβής;

Η ανεργία τριβής οφείλεται στην αδυναμία των ανέργων να εντοπίσουν άμεσα τις κενές θέσεις εργασίας. Υπάρχουν δηλαδή άνεργοι και κενές θέσεις εργασίας, αλλά υπάρχει **αδυναμία άμεσης ταύτισης της ζήτησης και της προσφοράς εργασίας**. Επίσης, μπορεί να οφείλεται στην **γεωγραφική** απόσταση μεταξύ της περιοχής που υπάρχει ανεργία και της περιοχής όπου υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας. Γενικότερα οφείλεται στην έλλειψη ενός αποτελεσματικού **συστήματος πληροφοριών** για την ύπαρξη ανέργων και επιχειρήσεων με κενές θέσεις εργασίας.

6. Τι γνωρίζετε για την διαρθρωτική ανεργία; Με ποια μέτρα μπορεί να καταπολεμηθεί;

Η διαρθρωτική ανεργία εμφανίζεται όταν υπάρχουν άνεργοι με **διαφορετική ειδίκευση** από τα προσόντα που απαιτούν οι κενές θέσεις εργασίας. Για παράδειγμα, υπάρχουν άνεργοι λογιστές και κενές θέσεις βιομηχανικών εργατών. Η ανεργία αυτή οφείλεται στις τεχνολογικές μεταβολές που δημιουργούν νέα επαγγέλματα και μειώνουν τη χρησιμότητα άλλων. Για να μειωθεί η διαρθρωτική ανεργία, μπορούν να ληφθούν μέτρα **επαγγελματικής κατάρτισης και επανεκπαίδευσης**. Σκοπός αυτών των μέτρων είναι να αποκτήσουν οι άνεργοι επαγγελματίες γνώσεις και ειδίκευση ώστε να καλύψουν τις κενές θέσεις εργασίας. Αν δεν ληφθούν μέτρα, η ανεργία αυτή μπορεί να είναι μεγάλης διάρκειας.

7. Τι γνωρίζετε για την ανεργία ανεπαρκούς ζήτησης (κεϋνσιανή ανεργία); Με ποια μέτρα μπορεί να καταπολεμηθεί;

Η κεϋνσιανή ανεργία είναι αυτή που εμφανίζεται σε περιόδους ύφεσης και οφείλεται στην περιορισμένη παραγωγική δραστηριότητα. Είναι το πιο ανησυχητικό είδος ανεργίας, δεδομένου ότι συνεπάγεται την **έλλειψη θέσεων εργασίας**. Έχει κυκλικό χαρακτήρα, δηλαδή επαναλαμβάνεται στην φάση της ύφεσης του οικονομικού κύκλου. Όσο πιο έντονη είναι η ύφεση, τόσο πιο μεγάλη η ανεργία. Τα μέτρα που λαμβάνονται για την καταπολέμηση της είναι μέτρα **τόνωσης της συνολικής ζήτησης**. Τα μέτρα αυτά μπορούν να είναι δημοσιονομικά και νομισματικά. Τα δημοσιονομικά μέτρα αποβλέπουν στην αύξηση των δημοσίων δαπανών (κυρίως για επενδυτικά και δημόσια έργα) και στην μείωση των δημοσίων εσόδων. Τα νομισματικά μέτρα αποβλέπουν στη μείωση του επιτοκίου δανεισμού, ώστε να ενθαρρυνθούν οι επενδύσεις. Τόσο τα δημοσιονομικά, όσο και τα νομισματικά μέτρα έχουν σκοπό την αύξηση του όγκου χρήματος, ώστε να τυνωθεί η συνολική ζήτηση και έτσι να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας.

8. Ποιες είναι οι συνέπειες της ανεργίας;

Οι συνέπειες της ανεργίας είναι οι εξής:

- 1. Η οικονομία δεν εξαντλεί όλες τις παραγωγικές της δυνατότητες.**
- 2. Απώλεια εισοδήματος** για τον άνεργο.
- 3. Επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού** από την χορήγηση επιδομάτων ανεργίας και από την εφαρμογή πολιτικών καταπολέμησης της ανεργίας (π.χ. προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, επιδότηση επιχειρήσεων για πρόσληψη ανέργων κτλ.).
- 4. Κοινωνικά προβλήματα**, π.χ. ναρκωτικά, εγκληματικότητα, αυτοκτονίες κτλ. Τα προβλήματα αυτά προκύπτουν λόγω της υποβάθμισης της κοινωνικής και οικονομικής θέσης του ανέργου και της οικογένειάς του. Η έλλειψη εργασίας αφήνει ανικανοποίητες κάποιες κοινωνικές ανάγκες, όπως ανάγκες κύρους, αναγνώρισης, εκτίμησης κτλ.

1. Πώς επιδρούν τα δημόσια οικονομικά στην λειτουργία της οικονομίας;

Το κράτος έχει δημόσια έσοδα και δημόσια έξοδα. Μεταβάλλοντας την ποσότητα τους επιδρά:

- i. **Στην κατανομή των παραγωγικών συντελεστών.** Το κράτος μπορεί να ενισχύσει και να μειώσει την παραγωγή των αγαθών που επιθυμεί και έτσι να αλλάξει την κατανομή των συντελεστών παραγωγής.
Παράδειγμα, στο πλαίσιο της πράσινης ανάπτυξης, με την παροχή κινήτρων για χρήση φιλικών προς το περιβάλλον μέσων, αυξάνει τη ζήτηση και την παραγωγή αγαθών, όπως π.χ. υβριδικά αυτοκίνητα, ηλιακοί θερμοσίφωνες και μειώνει άλλα, όπως αυτοκίνητα μεγάλου κυβισμού.
- ii. **Στην μεταβολή του εισοδήματος.** Όταν το κράτος αυξάνει τις δαπάνες του και μειώνει τα έσοδά του αυξάνεται το εισόδημα στην οικονομία. Το αντίθετο συμβαίνει όταν το κράτος μειώνει τις δαπάνες και αυξάνει τα έσοδά του.
Παράδειγμα, με την φορολόγηση των υψηλών εισοδημάτων και τη φοροαπαλλαγή των χαμηλών εισοδημάτων επιχειρεί δικαιότερη αναδιανομή του εισοδήματος.
- iii. **Στο μέγεθος των επενδύσεων και κατά συνέπεια στο ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας.** Όταν το κράτος κάνει επενδύσεις αυξάνει το κεφάλαιο της οικονομίας βελτιώνοντας τις υποδομές και έτσι αυξάνει την παραγωγικότητα και τον ρυθμό (αύξησης) της ανάπτυξης.
Παράδειγμα, η κατασκευή του οδικού δικτύου βελτιώνει τις μεταφορές και έτσι διευκολύνεται η μετακίνηση ατόμων και εμπορευμάτων με αποτέλεσμα να αυξάνεται η παραγωγή.

2. Τι είναι και πώς διακρίνονται οι δημόσιες δαπάνες;

Οι δημόσιες δαπάνες είναι χρήματα που το κράτος ξοδεύει για τα δημόσια αγαθά, για να ασκήσει την πολιτική που θέλει καθώς και για να λειτουργήσει ο κρατικός μηχανισμός, π.χ. χρήματα για να εκτελεστούν τα δημόσια έργα, οι στρατιωτικές δαπάνες, μισθοί δημόσιων υπαλλήλων, επιδόματα ανεργίας κτλ. Οι δαπάνες διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες ανάλογα με το κριτήριο που υιοθετείται κάθε φορά:

- i. **Δαπάνες για προϊόντα και υπηρεσίες και δαπάνες για μεταβιβαστικές πληρωμές.** Οι δαπάνες για αγορά προϊόντων και υπηρεσιών (καταναλωτικών και επενδυτικών) είναι οι αμοιβές των συντελεστών παραγωγής (ενοίκια, μισθοί, τόκοι, κέρδη) που χρησιμοποιήθηκαν για την παραγωγή τους, πχ. μισθοί δημόσιων υπαλλήλων, κόστος αναλώσιμων των νοσοκομείων κτλ. Οι δαπάνες για μεταβιβαστικές πληρωμές είναι χρήματα που δίνονται όχι για συμμετοχή στην τρέχουσα παραγωγή αλλά αποτελούν μεταβίβαση εισοδήματος μεταξύ ατόμων, π.χ. συντάξεις, επιδόματα ανεργίας, υποτροφίες κτλ. Οι μεταβιβαστικές πληρωμές είναι μεν εισόδημα για τα άτομα που τις λαμβάνουν, δεν είναι όμως εισόδημα για την οικονομία, δηλαδή δεν είναι εθνικό εισόδημα, διότι δεν δημιουργούν παραγωγή.
- ii. **Δαπάνες ανάλογα με το σκοπό τους.** Αν λάβουμε υπόψη αυτό το κριτήριο διακρίνουμε τις δαπάνες για την παιδεία, την υγεία, την άμυνα, τον πολιτισμό, την τοπική αυτοδιοίκηση, τα δημόσια έργα κτλ. Σε κάθε κατηγορία περιλαμβάνονται τόσο δαπάνες για αγορά αγαθών και υπηρεσιών όσο και μεταβιβαστικές πληρωμές. Παράδειγμα, οι δαπάνες για την υγεία περιλαμβάνουν την κατασκευή νοσοκομείων (επένδυση), μισθούς γιατρών (υπηρεσία) και τα προνοιακά επιδόματα (μεταβιβαστική πληρωμή).

3. Ποιες είναι οι πηγές εσόδων για το κράτος;

Οι κυριότερες πηγές εσόδων για το κράτος είναι :

- οι φόροι και
- ο δανεισμός

4. Τι είναι οι φόροι , η φορολογική βάση και ο φορολογικός συντελεστής;

Φόροι είναι χρηματικά ποσά που οι πολίτες είναι υποχρεωμένοι να καταβάλλουν στο κράτος χωρίς ειδική αντιπαροχή του Δημοσίου. Ο φόρος υπολογίζεται επί της **φορολογικής βάσης** που μπορεί να είναι το εισόδημα, η περιουσία ή η δαπάνη του φορολογούμενου. Ο **φορολογικός συντελεστής** είναι το ποσοστό βάσει του οποίου υπολογίζεται ο φόρος, είναι δηλαδή ο φόρος κάθε 100 χρηματικών μονάδων της φορολογικής βάσης. Π.χ. αν ο φορολογικός συντελεστής είναι 24%, για κάθε 100 χρηματικές μονάδες της φορολογικής βάσης ο φόρος είναι 24€. Έτσι αν η βάση είναι 1000€, τότε ο φόρος είναι 1000. 24%= 240€.

5. Πώς μπορούμε να διακρίνουμε τους φόρους, αν ως κριτήριο λάβουμε την φορολογική βάση;

Με κριτήριο την φορολογική βάση οι φόροι διακρίνονται σε:

- φόρους εισοδήματος:** είναι **άμεσοι** φόροι που υπολογίζονται στο ετήσιο εισόδημα του φορολογούμενου, που μπορεί να είναι άτομο ή επιχείρηση. Στο ετήσιο εισόδημα γίνονται κάποιες απαλλαγές, εκπτώσεις κτλ., που δεν είναι πάντα οι ίδιες και εξαρτώνται από την φορολογική πολιτική που εφαρμόζεται. Παραδείγματα φόρων εισοδήματος αποτελούν, ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων, ο φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων, ο φόρος πλοίων.
- φόρους περιουσίας:** είναι **άμεσοι** φόροι που υπολογίζονται στη καθαρή αξία της περιουσίας του φορολογούμενου μετά από κάποιες απαλλαγές και εκπτώσεις. Παραδείγματα φόρων περιουσίας αποτελούν, ο Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝΦΙΑ), Φόρος κληρονομιών, η Φορολογία δωρεών και γονικών παροχών, η Φορολογία κερδών από τυχερά παίγνια.
- φόρους δαπάνης:** είναι **έμμεσοι** φόροι που τους πληρώνει ο φορολογούμενος, όταν αγοράσει κάποιο αγαθό. Οι φόροι αυτοί περιλαμβάνονται στην τιμή των αγαθών και είναι ποσοστό της δαπάνης που κάνει ο αγοραστής. Γνωστοί έμμεσοι φόροι δαπάνης είναι ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ), ο Φόρος πολυτελείας, τα Τέλη κυκλοφορίας οχημάτων και οι δασμοί που επιβάλλονται στα εισαγόμενα προϊόντα.

6. Πώς μπορούμε να διακρίνουμε τους φόρους αν ως κριτήριο λάβουμε την αναλογικότητα ή μη του φόρου ;

Με κριτήριο την αναλογικότητα ή μη οι φόροι διακρίνονται σε:

- αναλογικούς:** είναι οι φόροι που ο φορολογικός συντελεστής είναι ο ίδιος, ανεξάρτητα από το ύψος της φορολογικής βάσης. Ένας φόρος δαπάνης είναι αναλογικός, διότι ο φορολογικός συντελεστής είναι ο ίδιος ανεξάρτητα από το ύψος της δαπάνης, π.χ αν ο συντελεστής ΦΠΑ είναι 24% τότε αν η δαπάνη είναι 100 ή 200€ ο φόρος θα είναι 24 ή 48€, δηλαδή η ίδια αναλογία της δαπάνης που γίνεται.
- Προοδευτικούς:** είναι οι φόροι που ο φορολογικός συντελεστής αυξάνεται καθώς αυξάνεται η φορολογική βάση. Στην περίπτωση αυτή ο φορολογικός συντελεστής διαφοροποιείται ανάλογα με τα ύψη εισοδήματος.
- Αντίστροφα προοδευτικούς:** είναι οι φόροι που ο φορολογικός συντελεστής μειώνεται, όταν η φορολογική βάση αυξάνεται. Επομένως ο φόρος είναι φθίνουσα αναλογία της φορολογικής βάσης. Τέτοιοι φόροι είναι σπάνιοι. Ένας φόρος δαπάνης είναι αναλογικός ως προς την δαπάνη, είναι όμως αντίστροφα προοδευτικός ως

προς το εισόδημα. Δηλαδή η αναλογία του φόρου επί του εισοδήματος μειώνεται όσο αυξάνεται το εισόδημα. Οι φόροι δαπάνης επιβαρύνουν άνισα τις χαμηλές εισοδηματικές τάξεις, γι' αυτό θεωρούνται άδικοι.

7. Τι γνωρίζετε για τον δημόσιο δανεισμό;

Απάντηση: Ο δημόσιος δανεισμός είναι μια πηγή εσόδων που πρέπει να αποφεύγεται όταν αυτό είναι δυνατό, διότι τα δάνεια εξοφλούνται με την καταβολή του ποσού προσαυξημένου με τόκους. Τα δάνεια δημιουργούν μεγαλύτερες υποχρεώσεις στο μέλλον και επομένως μεγαλύτερη ανάγκη για να αυξηθούν τα έσοδα του κράτους. Θετικό αποτέλεσμα μπορούν να επιφέρουν τα δάνεια μόνο όταν χρησιμοποιούνται για αναπτυξιακούς λόγους, δηλαδή για επενδύσεις που θα αυξήσουν την παραγωγική ικανότητα της χώρας στο μέλλον. Ανάλογα με το κριτήριο που θα χρησιμοποιηθούν τα δάνεια διακρίνονται:

- **Δάνεια εξωτερικά και εσωτερικά.** Τα **εξωτερικά** δάνεια γίνονται από πηγές του εξωτερικού και έχουν το μειονέκτημα ότι επιστρέφονται σε συνάλλαγμα, εάν η δανείστρια αρχή ανήκει σε χώρα με διαφορετικό νόμισμα. Όταν το δάνειο είναι σε συνάλλαγμα διευκολύνονται οι εισαγωγές προϊόντων, κυρίως κεφαλαιουχικών, από την χώρα της δανείστριας αρχής. Τα επιτόκια εξωτερικού δανεισμού μεταβάλλονται και επηρεάζονται από πολλούς παράγοντες, όπως η οικονομική συγκυρία, η οικονομική κατάσταση της δανειζόμενης χώρας, η κερδοσκοπία κτλ. Τα **εσωτερικά** δάνεια μπορεί να προέρχονται από τις εξής πηγές:

- i. Την κεντρική Τράπεζα.
- ii. Τις αποταμιεύσεις του κοινού. Το Δημόσιο εκδίδει ομολογίες και τις πουλά στο κοινό με την υποχρέωση επιστροφής των χρημάτων προσαυξημένα με τόκο. Έτσι η αγοραστική δύναμη μεταφέρεται από τα άτομα στο Δημόσιο.
- iii. Τις εμπορικές τράπεζες. Το Δημόσιο δανείζεται από τις τράπεζες με διάφορους τρόπους.
 - **Δάνεια βραχυχρόνια και μακροχρόνια.** Μια ακόμα διάκριση δανείων είναι με κριτήριο το χρονικό διάστημα αποπληρωμής. Δάνεια που προορίζονται για επενδύσεις είναι μακροχρόνια, δεκαετή, εικοσαετή κτλ. Δάνεια που προορίζονται για κάλυψη άμεσων αναγκών συνάπτονται για σύντομο χρονικό διάστημα, ένα, δύο έτη κτλ.

1. Τι είναι ο κρατικός προϋπολογισμός;

Ο κρατικός προϋπολογισμός είναι ένας λογαριασμός που δείχνει την **πρόβλεψη** των δημόσιων εσόδων και δαπανών για το επόμενο έτος. Δείχνει με λεπτομέρειες πώς κατανέμονται οι δημόσιες δαπάνες στους διάφορους σκοπούς, πχ. παιδεία, υγεία, άμυνα κτλ., καθώς επίσης και τις πηγές από τις οποίες εισρέουν τα έσοδα. Η κατανομή εσόδων και εξόδων επηρεάζεται από την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης. Τον προϋπολογισμό τον συντάσσει το Υπουργείο Οικονομικών, τον καταθέτει στην Βουλή όπου γίνεται συζήτηση και ψηφίζεται από το σώμα. Όταν ψηφιστεί ο προϋπολογισμός οι αρμόδιοι φορείς (υπουργεία, υπηρεσίες κτλ.) φροντίζουν να εφαρμοστεί.

2. Ο προϋπολογισμός πρέπει να είναι πλεονασματικός, ελλειμματικός ή ισοσκελισμένος;

Απάντηση: Όταν τα δημόσια έσοδα είναι μεγαλύτερα από τα δημόσια έξοδα ο προϋπολογισμός είναι **πλεονασματικός**, όταν είναι μικρότερα είναι **ελλειμματικός**, ενώ όταν τα έσοδα είναι ίσα με τα έξοδα είναι **ισοσκελισμένος**. Υπάρχει μια γενική αλλά εσφαλμένη εντύπωση ότι ο κρατικός προϋπολογισμός πρέπει να είναι ισοσκελισμένος. Η κατάσταση του προϋπολογισμού εξαρτάται από την οικονομική κατάσταση της χώρας και τους στόχους της οικονομικής πολιτικής.

- Αν η οικονομία βρίσκεται σε **ύφεση** και υπάρχει υψηλή ανεργία, τότε το κράτος πρέπει να αυξήσει τις δαπάνες του και να μειώσει τα έσοδά του, ώστε ν' αυξήσει την παραγωγή και τα εισοδήματα, για να ξεπεραστεί η ύφεση. Επομένως, όταν το κράτος θέλει να περιορίσει την ανεργία, ο προϋπολογισμός πρέπει να είναι ελλειμματικός.
- Αν το πρόβλημα της οικονομίας είναι ο **πληθωρισμός**, τότε θα πρέπει τα δημόσια έσοδα να είναι μεγαλύτερα από τις δαπάνες, ώστε να μειωθεί η ζήτηση και οι τιμές, δηλαδή ο προϋπολογισμός πρέπει να είναι πλεονασματικός. Το πρόβλημα είναι ότι πολλές φορές είναι δύσκολο αφενός μεν να μειωθούν οι

δημόσιες δαπάνες είτε λόγω της φύσης τους, π.χ δαπάνες υγείας, παιδείας, είτε λόγω αδυναμίας περιορισμού της σπατάλης και αφετέρου να αυξηθούν τα δημόσια έσοδα λόγω αδυναμίας είσπραξης φόρων, π.χ φοροδιαφυγή, διαφθορά κτλ.